

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ **JOURNAL of SOCIAL SCIENCES**

cilt III volume

sayı 2 ekim 2010 october number 2

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt III volume

sayı 2 ekim 2010 october number 2

Editör - Editor

Aykut Polatoğlu

Yardımcı Editör - Assistant Editor

Ali Dayoğlu

Yazı Kurulu - Editorial Board

Nilgün Abisel

Çelik Aruoba

Ebru Çakıcı

Ali Dayoğlu

Ümit Hassan

Aykut Polatoğlu

Danışma Kurulu - Editorial Advisory Board

Prof.Dr. Şinasi Aksoy - Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Uğurcan Akyüz - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Meliha Altunışık - Ortadoğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Çelik Aruoba - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Fulya Atacan - Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Korkut Boratav - Ankara Üniversitesi

Doç.Dr. Eero Elfvingren - National Defense University (Finland)

Prof.Dr. Olavi Falt - University of Oulu (Finland)

Prof. Dr. Haldun Güllalp - Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Ümit Hassan - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Norman Itzkowitz - Princeton University (USA)

Prof.Dr. Raşit Kaya - Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Fuat Keyman - Koç Üniversitesi

Prof.Dr. Barbara Kellner Heinkle - Freie Universität Berlin (Germany)

Prof.Dr. Bilsay Kuruç - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. İlber Ortaylı - Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü

Prof.Dr. Aykut Polatoğlu - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Oliver Richmond - University of St. Andrews (UK)

Doç.Dr. Julian Saruin - University of Sussex (UK)

Prof.Dr. Gencay Şaylan - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. Taner Timur - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. Vamık Volkan - University of Virginia (USA)

Yayınlanması istenilen yazılar ve yayın ile ilgili iletişim;

Abonelik ve reklam talepleri ile ilgili iletişim için adres/

Manuscripts and all editorial correspondence;

Subscription and advertising enquiries should be addressed to/

Prof.Dr. Aykut Polatoğlu

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

Yakın Doğu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Lefkoşa / Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

(Editor, NEU Journal of Social Sciences

Near East University, Faculty of Economics and

Administrative Sciences

Nicosia / Northern Cyprus)

Kapak Tasarım - Uygulama

Erdal Aygenc - YDÜ Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve gerçeklere ilişkin ifadeler tamamen yazarlara aittir ve dergide yayınlanmış olması bu görüş ve ifadelerin editör ya da Yakın Doğu Üniversitesi tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

Statements of fact or opinion appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editor or NEU.

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiç bir bölümü yazılı ön izni olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced and disseminated in any means without the prior written permission of the Near East University.

Baskı: Yakın Doğu Üniversitesi

Fiyatı: 20 TL.

Abone Bedeli / Yıllık: 35 TL.

Hesap No: YDÜ Bank 11-304-455

e posta: sosbilder@neu.edu.tr

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergidir ve **Econ Lit**, **Sociological Abstracts** ve **Worldwide Political Science Abstracts** kapsamındadır. NEU Journal of Social Sciences is a refereed journal and covered by **Econ Lit**, **Sociological Abstracts** ve **Worldwide Political Science Abstracts**.

YDÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**İÇİNDEKİLER / CONTENTS**

Feride Doğaner Gönel Barış Vardar Fikret Özer	Turkey is at a Crossroad in the Age of Globalization: Testing the Role of Turkey's Trade Competitiveness in Her Region -----2
Mehmet Serdar Erciş	Küresel İşletmelerde Yerel Pazarlara Yönelik Bütünleşik Pazarlama İletişimi Yansımaları ve “Roma’da Romalı Ol” Yaklaşımı ----- 30
Gary Chambers	The Accommodation of Minority Nationalism in Multination States: An Appraisal of Scotland and Devolution ----- 41
Serhat Kaymas	Yeni Liberalizmin Hegemonya Uğrağı Olarak Enformasyon Toplumu Söylemi ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye ve Bilgi Toplumu Siyasası ----- 64
Kürşad Ertuğrul	A Case in Defence of the Universality of Human Rights ----- 105
Turan Cavlan	Yeni Osmanlıcılık: Batıdan Kopuş mu? ----- 126

TURKEY IS AT A CROSSROAD IN THE AGE OF GLOBALIZATION: TESTING THE ROLE OF TURKEY'S TRADE COMPETITIVENESS IN HER REGION

Feride DOĞANER GÖNEL*

Barış VARDAR**

Fikret ÖZER***

ABSTRACT

After 1980, Turkey has taken important steps in order to create an open and competitive economic structure and the position held by Turkey in the region has risen very quickly. To take account of this growing importance of Turkey's economy in the region and the world, the paper questions whether Turkey can be a role model for the region's countries, particularly MENA countries and the new EU-12 members or not, in terms of competitiveness and other trade performance indicators. In this respect, the paper focuses on quantifiable aspects of trade performances such as Balassa's Revealed Comparative Advantage (RCA) index, Trade Intensity and the Spearman's Rank Coefficient that help to explain the changing patterns of trade specialization of the country.

Key Words: Turkey, MENA Countries, CEECs, Trade Competitiveness, Trade Intensity, Spearman Rank Correlation.

ÖZET

1980'den sonra Türkiye, açık ve rekabetçi bir ekonomik yapı kurmak için önemli kararlar almış ve bunun sonucu bölgede Türkiye'nin rolü de artmıştır. Dünyada ve bölgesinde Türk ekonomisinin artan önemini düşündüğümüzde, bu çalışma Türkiye'nin bölge ülkeleri için, rekabet ve diğer ticaret performans ölçümleri açısından bir rol model olup olamayacağını araştırmaktadır. Bu anlamda çalışma, Balassa'nın RCA endeksi, Ticaret Yoğunluğu ve Spearman Sıra Korelasyonu gibi ölçülebilir göstergelerle, ülkenin ticaretteki değişen uzmanlaşmasını açıklamaya çalışmaktadır.

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Ekonomi Bölümü

** Yıldız Teknik Üniversitesi, Ekonomi Bölümü

*** Heidelberg Üniversitesi, Psikoterapi Araştırmaları Merkezi

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No. 2, (Ekim 2010)

We are very grateful to Engin VARDAR. He provided excellent computational assistance. However, the responsibility of any error is that of authors alone.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, MENA Ülkeleri, Doğu ve Orta Avrupa Ülkeleri, Ticarete Rekabet, Ticaret Yoğunluğu, Spearman Sıra Korelasyonu.

Introduction

At the beginning of 1980s, a more liberal trade regime has been taken in Turkey. The main objective of this regime was to promote export and to encourage private sector attending the regime. Because of these attempts, the increasing rate of export growth is linked to the increasing integration of Turkey into global economy. At the same time, Turkey's export structure shifted from labor-intensive and light manufactures to low-tech-intensive manufactures. Together with Turkey, many Middle East and North African (MENA) countries have experienced a considerable progress in liberalization. On the other hand, Central and East European Countries (CEECs), Russian Federation and Turkic Republics have transformed from planned economy to capitalist and more liberal economy. They are still on the way of this severe transformation progress.

In this study, after giving brief explanation about trade between Turkey and other three sub-area (MENA, CEECs and Turkic Republics), Turkey and region's countries' competitiveness (within this certain region) are analyzed and discussed in the context of several measures such as Revealed Comparative Advantage (RCA), Trade Intensity (TI) and Complementarity Indices (CI). The study provides an analysis of export specialization and export competitiveness of the Turkish economy at three-digit Standard International Trade Classification (SITC) product category. In other words, in this paper with the help of these analytical tools, we are trying to provide to benchmark the performances of these countries' trade and industries. The other purpose is to discuss Turkey's role in the region as a role model. To address these issues, the study looks into the degree of association in export specialization by estimating the Spearman's Rank Correlation Coefficients of revealed comparative advantage indices between Turkey and a regional group of different countries.

The outline of the study is as follows. The first section provides an overview of economic structures of examined countries and takes a close look at the trade figures of Turkey with MENA, Russia, Turkic Republics, old EU-15 and new EU-12 members. After this first section, the first part of the second section reviews the relevant trade measures. Then, in the second part of this section, we made several calculations and we think the results will be important in

determining trade specialization pattern with high-tech industries' components. Then, we try to assess these results for the possible trade strategies of Turkey.

1. Economic Performances of the Sample Countries

Turkey is surrounding with important areas such as the Middle East, the Balkans countries (or mostly we call them as Central and Eastern European Countries-CEECs), Central Asia, Caucasian and Mediterranean Countries. In this study, the region includes roughly three different categories of countries: CEECs and Russia Federation (we put two Mediterranean EU countries, Cyprus and Malta into this category), MENA and Israel, and Turkic Republics.

The first group of countries¹ is already member of European Union (EU-12). Their liberalization period started at the end of 1980s and the beginning of 1990s. Following the political changes of 1989 and 1990, the countries of CEECs have considerably transformed from planned economy to capitalist economy and now they are on the prolonged process of capitalist reforms. In spite of the short history of liberal process, they have substantial capabilities in exports of their goods to the EU market. We extend this group with adding Russian Federation.

The second group covers² mostly Arabian countries that we call them Middle East and North African (MENA) countries. Actually, in terms of economic development Israel does not belong to this group however, we extended this group with Israel and Iran.

The third group³ includes another type of transition countries, which are called as Turkic Republics.⁴

When we look at the general picture of these countries' economic performances, particularly some MENA countries show a downward presence. For example, in terms of GDP ranking and the share of world GDP, the figures of Algeria, Egypt, Iran, Syria, Tunisia, Bulgaria and Kyrgyz Republic have

¹ Countries are Bulgaria, Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia and Russian Federation.

² Countries are Algeria, Bahrain, Egypt, Iran, Jordan, Lebanon, Kuwait, Morocco, Oman, Qatar, Syria, Saudi Arabia, Tunisia, United Arab Emirates, Yemen.

³ Countries are Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan.

⁴ Due to the data constraints, Iraq, Libya, West Bank and Gaza, Tajikistan and Uzbekistan could not be covered.

decreased from 1980 to 2007 (Table 1). However, in spite of the Russian's biggest share in world GDP, the share of two countries, Turkey and Slovakia, has been hit a remarkable point; both countries' share of GDP have been double.

Table 1: Region's GDP Ranking and the Share of World GDP

	1980		1990		2007	
	Rank	Share, %	Rank	Share, %	Rank	Share, %
Algeria	33	0,39	35	n.a.	50	0,25
Bahrain	87	0,03	106	n.a.	94**	0,03**
Egypt	44	0,21	43	n.a.	51	0,24
Iran	19	0,82	27	n.a.	28	0,52
Israel	47	0,20	37	n.a.	42	0,30
Jordan	79	0,04	107	n.a.	93	0,03
Kuwait	40	0,26	61	n.a.	52	0,21
Lebanon	n.a.	n.a.	122	0,01	78	0,04
Morocco	51	0,17	58	n.a.	55	0,04
Oman	70	0,05	71	n.a.	69**	0,07**
Qatar	62	0,07	87	n.a.	60**	0,11**
Saudi Arabia	14	1,50	26	n.a.	11	0,70
Syria	55	0,12	68	n.a.	70	0,07
Tunisia	60	0,08	69	n.a.	72	0,06
UAE	38	0,27	49	n.a.	37**	0,33**
Yemen	n.a.	n.a.	100	0,02	81	0,04
Bulgaria	50	0,18	60	n.a.	68	0,07
Cyprus	93	0,02	94	n.a.	83	0,04
Czech Rep.	n.a.	n.a.	48	0,16	39	0,32
Estonia	n.a.	n.a.	98	0,02	84	0,04
Hungary	46	0,20	50	n.a.	48	0,25
Latvia	n.a.	n.a.	85	0,03	76	0,05
Lithuania	n.a.	n.a.	74	0,05	69	0,07
Malta	110	0,01	134	n.a.	117	0,01
Poland	n.a.	n.a.	36	0,27	22	0,77
Romania	n.a.	n.a.	46	0,18	40	0,30
Russia Fed.	n.a.	n.a.	9	2.36	11	2.36
Slovakia	n.a.	n.a.	64	0,07	56	0,14
Slovenia	n.a.	n.a.	62	0,08	63	0,09
Azerbaijan	n.a.	n.a.	79	0,04	n.a.	0,06
Kazakhstan	n.a.	n.a.	56	0,12	54	0,19
Kyrgyzstan	n.a.	n.a.	124	0,01	135	0,01
Turkmenistan	n.a.	n.a.	113	0,01	97	0,02
Turkey	26	0,60	19	n.a.	17	1,20

* 1990; ** 2006

Source: World Bank, World Development Indicators (WDI) and own calculations from WDI.

Actually, Turkey is at the interface of this region and she has close historical, cultural and economic relationship with these countries. When we look at Turkey's trade figures with these countries, we can observe that the top three export partners are Russia, Romania and UAE, top three imports partners are again Russia, Romania and Iran (Table 2) in the region. In trade relationship with MENA countries, Turkey is mostly net exporter, on the other hand, with CEECs Turkey becomes sometimes net exporter sometimes net importer.

Table 2: Turkey's Trade Relation with the Region's Countries (million \$)

	1985		1990		2000		2007	
	Imports	Exports	Imports	Exports	Imports	Exports	Imports	Exports
Algeria	160,70	108,89	287,04	200,68	1187,93	375,08	942,32	1209,18
Azerbaijan	n.a.	n.a.	35,10*	102,22*	95,60	226,80	185,49	993,77
Bahrain	1,78	1,21	8,22	3,53	30,68	15,92	118,94	74,13
Bulgaria	95,44	7,48	31,88	10,36	464,05	250,57	1922,79	1996,94
Cyprus	7,36	63,93	9,19	154,47	6,90	246,67	60,66	903,32
Czech Rep.	n.a.	n.a.	222,98	58,44	157,99	101,02	1128,20	570,68
Egypt	5,24	138,36	36,83	159,76	140,42	369,46	652,68	831,79
Estonia	n.a.	n.a.	0,58*	0,67	7,08	8,85	166,27	80,25
Hungary	51,09	3,74	110,32	30,59	215,42	109,83	1406,12	765,13
Iran	1264,65	1076,19	492,40	495,08	814,66	234,18	4858,36	1316,42
Israel	18,26	12,42	62,41	46,49	502,55	614,32	912,91	1622,60
Jordan	3,22	111,77	34,11	80,66	27,25	98,36	11,59	368,17
Kazakhstan	n.a.	n.a.	10,51*	19,36*	346,34	110,60	1284,04	1019,51
Kyrgyzstan	n.a.	n.a.	1,44*	1,83*	2,35	19,96	45,02	177,02
Kuwait	12,07	114,79	53,92	92,18	160,85	72,56	90,44	212,92
Latvia	n.a.	n.a.	0,00*	2,88*	11,94	16,01	35,59	97,92
Lithuania	n.a.	n.a.	4,47*	1,38*	71,50	23,69	116,55	234,18
Malta	0,73	3,43	1,27	16,20	34,16	67,77	98,79	611,92
Morocco	58,80	2,97	97,38	24,09	71,47	68,68	198,29	706,71
Oman	0,36****	1,06****	0,67***	4,54****	0,02	24,41	24,33	87,64
Poland	48,69	34,17	205,78	103,42	163,75	173,91	1587,12	1421,61
Qatar	3,24	8,42	0,69	6,11	10,73	9,83	29,64	442,67
Romania	62,50	46,93	202,30	83,03	671,42	323,80	3092,78	3572,91
Russia	n.a.	n.a.	1040,81	441,83	3879,86	633,67	16889,63	4586,37
S. Arabia	226,23	427,59	723,63	338,31	951,42	373,11	2439,89	1415,47

Slovakia	n.a.	n.a.	21,91	15,73	51,33	20,16	632,82	275,49
Slovenia	n.a.	n.a.	4,75	2,80	55,20	47,23	224,68	473,43
Syria	15,87	53,29	84,30	194,00	545,10	181,36	376,88	762,69
Tunisia	19,75	15,76	29,64	38,42	64,84	160,44	229,15	525,75
Turkmenistan	n.a.	n.a.	21,18*	7,48	97,81	106,05	396,71	313,85
UAE	4,43	117,01	192,51	75,35	38,57	310,20	468,24	3190,43
Yemen	n.a.	n.a.	7,83***	62,72	0,76	68,90	0,46	270,07

*1992; **1993; ***1991; ****1986

Source: COMTRADE data

On the other hand, since this paper mostly deals with evolution of trade structures and performances of these countries, their shares in world exports and imports are important. Table 3 provides the share of exports (imports) of these countries in world exports (imports). First, the regional countries share in world exports has increased from 4.4 % in 1992 to 11.7 % in 2007. During the same period, the region's share of imports has increased by similar figures (from 4.5 % in 1992 to 11.2 % in 2007). When we look at some details, we observe that the share of CEECs' exports and imports increases more than the other countries' shares. Apart from these CEECs, Turkey, Russia Federation, Turkmenistan, Kazakhstan, Qatar, UAE, Iran and Israel have also increased their shares in world trade. Particularly, Turkey, Qatar, UAE, Kazakhstan and Turkmenistan have shown substantially good performances (Table 3).

Table 3: The Share of Selected Countries' Exports (Imports) in World Exports (Imports) (%)

	1980	1995	2000	2007
Turkey	0,5 (0,7)***	0,49 (0,7) *	0,47 (0,86)	0,81 (1,25)
Qatar	n.a.	0,1 (0,06) *	0,15 (0,05)	0,32 (0,17)
UAE	0,1 (0,4)	0,07 (0,2)	0,62 (0,43)	1,19 (0,94)
Kazakhstan	n.a.	0,1 (0,08)	0,14 (0,14)	0,36 (0,24)
Turkmenistan	n.a.	0,01 (0,02)**	0,36 (0,03)	n.a.

* 1992; ** 1997; ***1985

Source: Own calculations from COMTRADE data

After 1980, as it is well known, the neo-liberalism has been on the agenda of many developed and developing countries' policies. These policies included trade liberalization, flexible exchange rate regime, perfect capital mobility and integration of global financial markets. Therefore, since 1980 many developing countries have made impressive advances in their export performances by relying on outward-orientation policies. The ratios of exports to GDP in the region's

countries have substantially increased. For example, in 1980 the share of export in Turkey's GDP was 4,17 % and in 2006 it was 22,81%. Similarly for Poland, these figures were 27,43 % and 34,41% respectively; for Egypt, figures were 6,33 in 1990 and 19,07 % in 2006. For Czech Republic, it was 52,35 % in 2000 and 70,56 % in 2006 and for Iran this ratio has increased from 3,86 % in 1990 to 33,81 % in 2006.

According to neoliberal approach, openness to trade helps countries utilize their resources better in several ways; for example, it allows a country to specialize in most suitable production areas, and then take an opportunity to exploit her comparative advantage. Similarly, openness increases countries' income levels and the efficiency of resource allocation with the help of economies of scale. When we look at the current openness ratios of the countries under review, we can observe the similar result of the above figures. For example, in 1980 the openness ratio of Iran was 29,75 and this figure has increased to 55,69 in 2007. For Morocco, these figures were 35,47 and 51,96; for Syria 53,66 and 93,34; for Turkey 25,94 and 42,25 respectively. Particularly for CEECs and Turkic Republics, the openness figures were higher than MENA countries (Table 4).

Table 4: Current Trade Openness Ratios

Countries	1996	2000	2007	Countries	1996	2000	2007
Algeria	43,02	56,94	65,89	Lithuania	98,04	81,15	108,54
Azerbaijan	107,91	63,34	44,20	Malta	136,98	150,58	108,83
Bahrain	86,86	136,53	126,82*	Morocco	35,47	44,31	51,96
Bulgaria	88,22	81,74	118,19	Oman	47,12	79,84	91,08*
Cyprus	81,74	118,19	146,41	Poland	39,10	46,43	71,55
Czech Rep	79,73	114,45	130,90	Qatar	80,99	69,69	95,77*
Egypt	31,56	20,47	33,51	Romania	53,96	63,93	68,66
Estonia	112,21	138,64	129,60	Russia	38,07	52,53	42,50
Hungary	62,40	129,50	136,37	S. Arabia	20,76	22,02	35,94
Iran	29,75	52,58	55,69	Slovakia	80,11	125,92	152,32
Israel	48,49	54,32	70,06	Slovenia	n.a.	94,67	119,45
Jordan	n.a.	75,37	120,31	Syria	53,66	54,91	93,34
Kazakhstan	47,09	75,43	76,85	Tunisia	72,81	74,18	98,41
Kyrgyzstan	70,59	66,58	94,53	Turkey	25,94	30,96	42,25
Kuwait	74,74	70,83	17,11	UAE	n.a.	92,12	147,40*
Latvia	61,09	64,51	55,81	Yemen	n.a.	n.a.	9,7

*data for 2006

Source: World Bank, World Development Indicators (WDI) and own calculations from WDI

Over the years, there has been an increase in the number of countries importing this region's commodities; the number of export partners for each country in the region increased (Table 5).

However, for some of them, the export market remains concentrated to the same countries over the past two decades.

Table 5: The Number of Export Partners over the Years

Algeria	1980: 107	2007: 171	Azerbaijan	1996: 72	2007: 126
Bahrain	1980: 89	2007: 131	Kazakhstan	1995: 141	2007: 184
Egypt	1981: 125	2007: 184	Kyrgyzstan	1995: 61	2007: 120
Iran	1997: 150	2006: 155	Turkmenistan	1997: 64	
Israel	1980: 107	2007: 203	Bulgaria	1992: 143	2007: 198
Jordan	1980:105	2007:147	Cyprus	1980: 104	2007: 194
Kuwait	1988:83	2004: 150	Czech Rep.	1993: 205	2007: 231
Lebanon	1997: 200	2007:195	Estonia	1995: 148	2007: 169
Morocco	1980: 128	2007: 179	Hungary	1980: 109	2007: 198
Oman	1980: 80	2007: 149	Latvia	1994: 119	2007: 185
Qatar	1980: 67	2007: 150	Lithuania	1992: 72	2007: 181
S.Arabia	1980: 152	2007: 211	Malta	1980: 104	2007: 174
Syria	1980: 106	2007: 143	Poland	1980: 120	2007: 232
UAE	1980: 115	2007: 189	Romania	1989: 123	2007: 192
Tunisia	1980:120	2007: 181	Russian Fed.	1996:189	2007: 214
Yemen	1995: 95	2007: 132	Slovakia	1994: 186	2007: 225
Turkey	1981: 91	2007: 222	Slovenia	1992: 178	2007: 190

Source: Authors own calculations from COMTRADE database

Finally, this integration with the world economy appears with the relationship between GDP growth and export growth (Table 6-8). As we can see from these tables, the impressive trade growth has accompanied by high GDP growth for some decades. Except MENA countries, CEECs and Turkic Republics support this specific relationship. Among MENA countries, only Iran, Israel and Lebanon reflect the above GDP growth-export growth linkages.

Table 6: CEECs and Russia Fed. GDP and (Export) Growth (%)

	1980-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2007
Bulgaria	3.35 -	1.75 -	-2.50 -	-0.66 (10.0)	5.56 (21.5)
Cyprus	5.55 (-10.0)	6.95 (51.8)	4.56 (0.9)	3.83 (32.4)	3.51 (27.4)
Czech Rep.	-	-	-0.78 (31.8) ²	1.51 (8.7)	4.59 (21.1)
Estonia	2.83 -	0.69 -	-6.31 -	6.11 (11.3)	8.0 (18.3)
Hungary	1.77 (-0.6)	0.55 (-0.3)	-2.21 (4,10)	4.03 (20.2)	3.78 (18.7)
Latvia	3.43 -	1.98 -	-9.69 (34.5) ²	5.68 (9.4)	9.08 (19.2)
Lithuania	-	-	-9.93 (11.7)	4.16 (8.6)	7.94 (24.1)
Malta	1.7 -	6.17 -	5.48 (12.0)	4.51 (6.2)	1.61 (4.2)
Poland	- (-6.7)	- (4.3)	2.32 (13.7)	5.42 (6.9)	4.06 (23.8)
Romania	3.33 -	-1.74 (-45.7) ¹	-1.82 (9.4)	-1.2 (9.2)	6.07 (22.7)
Russia Fed.	- -	-3.00 ¹ -	-8.99 -	1.78 (6.1)	6.6 (19.9)
Slovakia	3.5 *	1.42 -	-2.58 (-47.6) ³	3.91 (9.5)	6.22 (25.6)
Slovenia	-	-	-0.51 -	4.36 (1.1)	4.42 (17.6)

¹ The figure belongs to 1990² The figure belongs to 1994-1995³ The figure belongs to 1995**Source:** Own calculations from COMTRADE data and World Development Indicators (WDI)

Table 7: MENA Countries GDP and (Export) Growth, (%)

	1980-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2007
Algeria	4.82 (-0.13)	0.78 (5.3)	0.2 (4.2)	3.14 (23.2)	4.2 (17.3)
Bahrain	-1.3 -	4.67 -	6.89 -	4.32 -	6.09 (12.7)
Egypt	6.75 (46.4)	4.22 (41.4)	3.40 (20.3)	5.2 (6.5)	4.51 (17.1)
Iran	4.17 -	0.6 -	3.51 -	4.06 (12.3)	5.96 (15.5)
Israel	2.96 (2.5)	4.34 (13.6)	6.49 (10.1)	4.91 (10.6)	3.07 (8.7)
Jordan	5.24 (0.6)	-0.88 (110.6)	7.3 (21.0)	3.21 (-4.1)	6.16 (23.9)
Kuwait	-4.0 -	8.14 ¹ (-2.0)	15.76 ² (84.8)	1.93 (12.9)	8.23 (-8.5)
Lebanon	- -	-7.96 ³ -	12.84 -	2.47 (4.5)	3.21 (38.3)
Morocco	3.39 (-2.0)	4.51 (-7.3)	1.12 (3.35)	3.95 (21.5)	5.06 (9.2)
Qatar	-	-	-	-	8.17 -
Oman	- (-3.9)	-	-	-	- (35.3)
Saudi Arabia	-4.4	3.54	2.92	2.58	3.67
Syria	3.02 (-5.1)	1.78 (38.1)	7.99 -	2.35 (60.2) ⁴	4.69 (18.1)
Tunisia	4.22 (-7.1)	3.00 (13.2)	3.88 (18.1)	5.62 (1.7)	4.88 (15.0)
UAE	-2.6 (-10.9) ⁵	3.23 (74.3)	3.45	5.19	7.25 (24.4)
Yemen	-	-	5.63 -	5.52 -	3.99 -

¹ Average figure belongs to 1987-1990² Average figure belongs to 1991-1994³ Average figure belongs to 1989-1990⁴ Average figure belongs to 2000⁵ Average figure belongs to 1985⁶ Average figure belongs to 1997-2000**Source:** Authors own calculations from COMTRADE database and World Development Indicators (WDI)

Table 8: Turkic Republics and Turkey GDP and (Export) Growth, (%)

	1980-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2007
Azerbaijan	-	-11.7 -	-15.58 -	7.12 (23.1)	18.3 (61.7)
Kazakhstan	-	-	-9.26 -	2.56 (13.0)	10.2 (28.6)
Kyrgyz Rep.	-	6.24 ² -	15.76 ³ -	1.93 (0.5)	8.23 (17.9)
Turkmenistan	-	2.5 ¹ -	-8.9 -	4.82 (42.5)	-
Turkey	4.87 -	5.67 (10.8)	3.32 (11.8)	4.13 (6.0)	5.0 (21.0)

¹ Average figure belongs to 1988-1990

² Average figure belongs to 1987-1990

³ Average figure belongs to 1993-1995

Source: Own calculations from COMTRADE data and World Development Indicators (WDI)

2. Trade Performances of the Region's Countries

2.1 Methodology and Data

In this study our purpose is not to measure just the actual current export specialization of Turkey and the other countries of the region, but rather to compare Turkey with other regional countries in terms of competitiveness and to understand the role of Turkey in the region. In other words, we are investigating the potential of Turkey's leadership. For example, one of the main questions that we examine is to what extent does competition or complementarities exist in world market between Turkey and other regional countries. On the other hand, we are also analyzing the convergence in export specialization between Turkey and the others; so we make a comparison of Turkey's specialized export products with other regional countries. In order to find the answers of these questions, we analyze changes in export specialization of three group of countries with the help of well-known measure, Revealed Comparative Advantage (RCA-Balassa Index).

$$RCA_{xki} = (X_{ki} / X_i) / (X_{kw} / X_w)$$

where, X_{ki} is the value of country i 's exports of commodity k , and X_i is the value of country i 's total exports. w denotes the world. The calculation of the index of RCA is based on observed trade data and it has a relatively simple interpretation. If it takes a value greater than one, the country has a revealed comparative advantage in that product or *vice versa*.

On the other hand, in order to explore the potential of Turkey's role in the region, we are looking for a kind of competitiveness measure, which is called as Complementarity Index (CI). In this measure, each country's export composition is benchmarking to the EU's composition which the Union is the biggest trade partner of each country in this region. One of the simplest ways of measuring the degree of complementarities between the countries is to examine the extent of similarity and/or complementarity in their trade structures. Therefore, Complementarity Index estimates the complementarity of trade between pairs of countries, in another words, it gives some results for the matching possibility of exports structure of one country with the import structure of the other one and *vice versa*:

$$CI_i = \frac{\sum_{k=1}^n [(X_{ki} / X_i) / (X_{kw} / X_w)]}{\sqrt{\sum_{k=1}^n (X_{ki} / X_i)^2} \sqrt{\sum_{k=1}^n (X_{kw} / X_w)^2}}$$

where, X_{ki} is the value of country i 's exports of commodity k to the EU-15 and X_i is total exports from country i to the EU-15. w denotes the world. The coefficient of complementarity can vary between zero and one, depending upon the factor of variability between EU import from country i and from the world. A higher value of CI implies higher degree of complementarity between country i 's export pattern and EU's global imports.

In this paper, in order to determine the potential of countries' new markets, export diversification examines. For this purpose, we have used the measure called Hirschman-Herfidahl Index (HHI):

$$HHI_{xij} = \sum_{k=1}^n [100 * (X_{ijk} / X_{ij})^2]$$

$$HHI_{xij} = \sum_{k=1}^n [100 * (M_{ijk} / M_{ij})^2]$$

where n is the number of exported (imported) commodities between i and j . As it is seen from these two formulas, HHI is calculated by squaring the market share of each commodity traded between i and j and then summing the resulting numbers. The HHI number is between zero and 10,000. For example, if there were only one commodity covers the trade of a specific export destination, then

HHI would equal to 10,000. If there were infinite numbers of commodities sharing the trade of a specific export destination, then HHI would equal to zero.

Finally, the intensity of trade is another important and standard measure to determine the role of Turkey's (or any other country belongs to the region) trade pattern within the region.

$$TI_{xij} = \left[(X_{ij} / X_i) / (M_j (M_w - M_i)) \right] * 100$$

$$TI_{mij} = \left[(M_{ij} / M_i) / (X_j (X_w - X_i)) \right] * 100$$

where, X_{ij} is the exports of country i to trading partner j and M_{ij} is the imports of country i from trading partner j . The trade intensity index (TI) uses for the analysis of two countries' propensity to trade with each other. In another words, trade intensity index is defined for country i 's exports to country j as the share of i 's export going to j relative to the share of j 's imports in world imports. If the value of trade between two countries is greater (smaller) than what would be expected based on their share in world trade then these two countries have a higher (lower) than expected intensity of trade between them.

For data, Standard International Trade Classification (SITC) is the most commonly used classification of traded goods in the international arena. Products classify under a series of digits in increasing order of disaggregation. We use three-digit level that consist 265 groups of commodities. We have collected the data from COMTRADE database and World Development Indicators (WDI). In the paper, the analysis on trade structures of the region uses the annual data during the period 1980-2007. However, some countries are absent for 1980s so their data begins at the beginning of 1990s. Some others have a problem of data availability; for example, the most limiting obstacle facing in this analysis is the lack of data for Middle East.

2.2 Empirical Findings

Our analysis starts with the well-known competitiveness measure, RCA. It is a commonly accepted method to measure a country's comparative advantage. Region's competitiveness analysis estimates for the period 1980 to 2007. The distribution of the RCA figures of the region's countries, which are greater than one by the years, is shown in Table 9. In this table, the numbers indicate that countries hold comparative advantage (CA) in such amount of the sectors in

international market. The numbers suggest that three countries, Czech Rep. Poland and Lithuania enjoy maximum number of commodities in CA.

**Table 9: The Distribution of the Number of Commodities RCA>1
CEECs and Russia Fed.**

	1992	2000	2007		1992	2000	2007
Bulgaria	2	93	76	Malta	28	21	26
Cyprus	17	49	26	Poland	89	106	111
Czech Rep	116*	107	102	Romania	69	66	78
Estonia	61***	62	78	Russia	41****	42	33
Hungary	93	77	67	Slovakia	37**	82	85
Latvia	61**	65	90	Slovenia	86	89	86
Lithuania	45	77	102				

* for 1993; ** for 1994; ***for 1995; ****for 1996

MENA Countries

	1980	1990	2000	2007		1980	1990	2000	2007
Algeria	6	9	10	9	Oman	11	6	10	15
Bahrain	n.a.	20	15	9	Qatar	1	13	14	12
Iran	n.a.	n.a.	18	27	S.Arabia	11	24	33	39
Israel	42	43	50	34	Syria	21	28	26	52
Jordan	56	44	78	46	Egypt	16	41	51	46
Kuwait	n.a.	8	7	38	Tunisia	27	44	45	61
Lebanon	n.a.	n.a.	69	74	UAE	63*	55	20	23
Morocco	41	46**	42	46	Yemen	n.a.	9	52	12

*for 1984; ** for 1988

Turkic Republics and Turkey

	1995	2000	2007
Azerbaijan	16*	18	21
Kazakhstan	47	33	34
Kyrgyz Rep.	57	40	49
Turkmenistan	18**	20	n.a.
Turkey	69	81	91

* for 1996; ** for 1997

Source: Collected from calculated RCA figures

When we group the number of commodities, which have bigger RCA, figures in Table 9, almost half of the countries have more than 50 commodities,

which have RCA values bigger than unity. It is not surprising that CEECs except Malta and Cyprus have more than 50 commodities, which have strong CA. Meanwhile some MENA countries such as Jordan, Lebanon, Syria, Tunisia, UAE and Yemen with Turkey and Kyrgyz Republic are also in this group. Another important observation is that almost half of the countries' number of commodities, which have been strong CA, have increased during 1990s but decreased after 2000. Particularly, in some countries such as Czech Republic and Hungary, the number of commodities, which have strong RCA, has decreased. We can attribute this development to increasing tough competition in international trade.

Using RCA, we examine the groups of commodities into five different categories:⁵ A: Primary products, B: Natural Resource Intensive Products, C: Unskilled Labor Intensive Products, D: Technology Intensive Products and E: Human Capital Intensive Products.

The empirical findings suggest that Turkey has still strong CA in primary commodities (group A) but she has relatively comparative disadvantages in natural resource-intensive products (group B) and technology-intensive products (group D). Over the period, Turkey has started to improve its CA in human-capital intensive products (group E). In this region most of the countries share the same export structure with Turkey; 28 countries have strong CA in primary products. Among 34 countries only four of them, Slovenia, Slovakia, Czech Republic and Poland seem to establish competitiveness in technology-intensive and human capital-intensive products. Malta and Israel are the only countries that have a CA in exporting unskilled labor-intensive products (Table 10).

⁵ see Hinloopen and van Marrewijk (2004) and (2005) for details about the classification.

Table 10: The Distribution of Groups of Commodities by Countries

	1985					1990					2000					2007				
	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E
Algeria	4	1		1	1	5	4				7	2		1		7	2		1	
Azerbaijan						10 ⁷	1 ⁷	1 ⁷	4 ⁷		13	1	1	2		16	1	1	2	
Bahrain						7 ⁵	2 ⁵	5 ⁵	3 ⁵	2 ⁵	7	1	3	4		2	1	2	3	1
Bulgaria						29 ⁷	8 ⁷	17 ⁷	17 ⁷	12 ⁷	37	8	17	21	9	30	6	17	14	8
Cyprus	18	3	10	6	9	7	1	8		3	23	2	8	8	8	22 ⁸	2 ⁸	1 ⁸	13 ⁸	9 ⁸
Czech Rep.						34 ⁴	7 ⁴	15 ⁴	32 ⁴	28 ⁴	26	8	17	30	25	20	6	15	34	27
Egypt	11	1	2		1	18	4	10		8	22	4	11	3	10	26	4	4	4	6
Estonia						24 ⁶	7 ⁶	14 ⁶	8 ⁶	7 ⁶	22	7	17	9	7	32	6	13	16	10
Hungary	11	3	5	3		11	3		1	1	28	2	14	18	15	18	4	5	22	17
Iran											14	1	1	1	1					
Israel	11	1	6	22	7	10	1	4	21	7	3	5	26	6		8	3	1	16	5
Jordan	13	3	5	7	9	14	4	5	12	9	25	2	13	20	18	20	2	7	11	5
Kazakhstan						25 ⁶	11 ⁶	1 ⁶	7 ⁶	3 ⁶	19	7		2	4	19	9		2	3
Kuwait	3 ¹			4 ¹		3	1		4		5			2			1	7	13	17
Kyrgyzstan						23 ⁶	8 ⁶	11 ⁶	9 ⁶	6 ⁶	20	4	2	11	2	28	7	5	4	4
Latvia						26 ⁵	5 ⁵	13 ⁵	7 ⁵	8 ⁵	24	7	15	9	10	42	7	15	10	16
Lebanon											24	5	12	13	14	26	4	6	21	15
Lithuania						38 ⁵	7 ⁵	12 ⁵	13 ⁵	10 ⁵	37	8	17	12	3	47	6	16	18	14
Malta						7	2	10	8	7	4	1	4	6	6	5	1	4	10	6
Morocco	17	4	13	3	3	23 ²	4 ²	13 ²	3 ²	3 ²	22	3	10	5	2	20	3	14	6	3
Oman	17	2	1	4	7	5					7	1	1		1	10	2		2	
Poland	18	6	11	19	17	26	8	9	20	15	36	10	14	21	25	39	10	13	22	26
Qatar	1					7			5	1	7		1	3	3	7			5	
Romania						6	4	14	12	9	17	8	16	16	9	16	9	19	18	15
Russian Fed.						19 ⁷	8 ⁷	1 ⁷	7 ⁷	5 ⁷	17	7	1	9	7	15	8		4	5
Saudi Arabia	8			8	5	9	1		7	7	10	2	2	10	9	15	2	3	11	8
Slovakia						24	11	11	29	20	15	10	11	24	21	18	9	11	22	24
Slovenia						19 ³	11 ³	17 ³	16 ³	23 ³	11	12	16	25	25	17	9	12	25	22
Syria	11		3		2	18	1	8		1	19	1	4	1		28	3	13	5	2

Tunisia	10	2	10	6	2	16	4	12	7	5	19	5	12	7	2	24	4	15	11	7
Turkey	25	6	17	6	13	22	4	17	4	8	31	5	20	8	17	28	5	23	13	21
Turkmenistan											14		5	1						
U.A.E	18	5	7	12	15	22	4	7	6	15	11	1	4	1	3	10	4	3	1	3
Yemen												3	3	7	6	10	1			1

¹1987²1988³1992⁴1993⁵1994⁶1995⁷1996⁸2006

A: Primary products, B: Natural Resource Intensive Products, C: Unskilled Labor Intensive Products, D: Technology Intensive Products, E: Human Capital Intensive Products.

Source: Collecting from calculated RCA figures

As it is observed from Table 11, this calculation gives us useful supplement to analysis the competitiveness by focusing on industry. In terms of 3-digit technology-intensive products, three CEECs and Israel have strong CA over the period. Contrary to them, some MENA countries such as Algeria, Iran, Bahrain, Qatar, Kuwait, Syria, UAE and Turkmenistan has CA in only one commodity. For example Algeria, Iran and Turkmenistan have CA in (SITC 522) inorganic chemical elements, oxides, halogen salts; Bahrain and Qatar have CA in (SITC 562) fertilizers, manufactured; Kuwait and Syria have CA in (SITC 883) cinematogph film, exposed-developed and UAE has CA in (SITC 711) steam and other vapor power generating boilers and parts. Among CEECs, for instance, Czech Republic has CA on 20 technology intensive products such as (SITC 724) textile and leather machinery, (SITC 752) automatic data processing machines such as magnetic or optical readers and (SITC 775) household type electrical and nonelectrical equipment. Similarly, Slovenia has CA on 19 technology intensive product such as (SITC 542) medicaments, (SITC 718) power generating machinery and parts n.e.s. and (SITC 778) electrical machinery and apparatus n.e.s. On the other hand, Turkey has CA on 9 technology intensive products such as (SITC 727) food processing machines and (SITC 775) household type electrical and nonelectrical equipment (Table 11).

Table 11: Regional Countries' Comparative Advantage in Technology Intensive Products

Countries	Technology Intensive Products
Algeria	522
Azerbaijan	512, 575
Bahrain	562
Bulgaria	583, 718, 727, 735, 747, 773, 775, 882, 883
Cyprus	541, 542, 593, 764, 891
Czech Rep.	581, 593, 712, 716, 723, 724, 741, 742, 743, 744, 747, 748, 749, 752, 772, 773, 775, 778, 873, 893
Egypt	562, 571, 573
Estonia	513, 581, 716, 725, 744, 764, 771, 773, 873, 893
Hungary	514, 713, 716, 742, 743, 748, 751, 764, 772, 773, 775, 873, 874, 893
Iran	522
Israel	512, 514, 523, 542, 562, 582, 591, 747, 751, 774, 872, 873, 874, 893
Jordan	522, 523, 562, 581, 591, 792
Kuwait	883
Kyrgyzstan	522, 883
Latvia	522, 582, 718, 737, 893
Lebanon	716, 725, 775, 893
Lithuania	523, 562, 574, 582, 583, 721, 722, 727, 747, 773, 893
Malta	542, 772, 873, 893
Morocco	522, 562, 581, 772, 773, 776
Oman	562, 773
Poland	581, 583, 711, 712, 713, 746, 747, 748, 773, 775, 778, 893
Qatar	562
Romania	574, 718, 735, 771, 772, 773, 775
Saudi Arabia	511, 512, 516, 562, 571, 575, 773
Slovakia	575, 583, 711, 737, 746, 748, 771, 773, 873, 893
Slovenia	542, 575, 591, 712, 716, 718, 723, 735, 737, 743, 744, 745, 747, 748, 749, 771, 775, 778, 893
Syria	883
Tunisia	523, 562, 581, 772, 773, 778, 873
Turkey	581, 583, 713, 727, 733, 773, 775, 891, 893
Turkmenistan	522
UAE	711

Source: Collecting from calculated RCA figures

In our study, the complementarity index values for each country with EU have increased for only few countries, during the period under consideration. In Table 12, these countries are Slovakia, Slovenia, Cyprus, Czech Rep., Estonia, Poland, Romania and Turkey. They all belong to CEECs except Turkey and they show an extremely high trade complementarity for its overall trade with EU-15 in all products.

Table 12: Complementarity Index in All Products Between Region's Countries and EU CEECs and Russia Fed.

	1992	2000	2007		1992	2000	2007
Bulgaria	0,46**	0,40	0,42	Malta	0,16	0,23	0,23
Cyprus	0,09	0,30	0,19	Poland	0,39	0,59	0,69
Czech Rep	0,69	0,81	0,70	Romania	0,44	0,34	0,54
Estonia	0,48*	0,47	0,70	Russia	0,26*	0,28	0,27
Hungary	0,49	0,63	0,71	Slovakia	0,27*	0,77	0,67
Latvia	0,26*	0,16	0,45	Slovenia	0,72	0,68	0,75
Lithuania	0,27	0,39	0,58				

* for 1995; ** for 1996

MENA Countries

	1980	1990	2000	2007		1980	1990	2000	2007
Algeria	0,30	0,21	0,08	0,11	Oman	0,32	0,12	0,10	0,18
Bahrain	n.a.	0,16*	0,21	0,28	Qatar	0,90	0,13	0,07	0,15
Iran	n.a.	n.a.	0,06	0,07	S.Arabia	0,69	0,31	0,20	0,32
Israel	0,17	0,23	0,30	0,34	Syria	0,35	0,26	0,15	0,22
Jordan	0,31	0,33	0,37	0,35	Egypt	0,44	0,27	0,23	0,43
Kuwait	n.a.	0,11	0,18	0,69	Tunisia	0,25	0,23	0,18	0,28
Lebanon	n.a.	n.a.	0,23	0,63	UAE	0,36**	0,41	0,12	0,36
Morocco	0,29	1,00	0,19	0,20	Yemen	0,22	0,36	0,20	0,11

* for 1995; ** for 1984

Turkic Republics and Turkey

	1995	2000	2007
Azerbaijan	0,08*	0,13	0,17
Kazakhstan	0,13	0,09	0,08
Kyrgyz Rep.	0,22	0,04	0,29
Turkmenistan	0,27	0,19	n.a.
Turkey	0,31	0,36	0,62

* for 1996

Source: Estimated from COMTRADE data

The above calculations and information do not take into account the size of the partner country markets. Therefore, when we make an assessment concerning the extent of concentration of trade within the region, we have used trade intensities (TI_{xij} and TI_{mij}). The indices show us how much the two economies have strong trade ties. From our calculations we understand for each sub-area trade seems to concentrate on its own area (Table 15). Since the index is greater than 100, trade within each sub-area would be regarded as highly intense. On a country-by-country basis, some important details can observe. First, countries historical, cultural and previous economic connections due to previous existence within the Soviet Union still seem to matter. For example, Czech Republic and Slovakia or Latvia and Lithuania remain important markets for each other. Their respective intensities for export are quite high but after 2000, the export intensity figures of these countries are decreasing. For some countries, export intensities are the highest with each other. For example, for Azerbaijan, Turkmenistan has the highest indices and for Turkmenistan, the same is true. The same situation is valid for Kazakhstan-Kyrgyzstan trade relationship. Our analysis shows, some countries become an important market for each other over the years; for example, in 2007, Jordan's import intensity from Kuwait is significantly higher than its export intensity so this indicates Jordan is an important market for Kuwait. However, in 1990, the opposite was true; Kuwait's import intensity was higher than export intensity so Kuwait was a market for Jordan. Similar situation is valid for Latvia and Lithuania; Latvia's import intensities from other Baltic countries and Lithuania are significantly higher than its export intensities, therefore Latvia is an important market for them.

Table 15: Trade Intensities, 2007

Country	Partner	ITx	ITm	Country	Partner	ITx	ITm
Algeria*	Tunisia	542,86	768,38	Lithuania*	Estonia	3962,37	5440,76
Azerbaijan	Kazakhstan	168,44	1056,82	Malta	Ireland	342,18	1060,91
Bahrain	Kuwait	530,16	4052,92	Morocco	Egypt	155,44	1061,85
Bulgaria	Greece	1589,94	3460,61	Oman	UAE	1233,79	2199,43
Cyprus	Greece	1718,91	5440,95	Poland	Slovenia	150,86	217,14
Czech Rep.	Azerbaijan	117,24	1516,95	Qatar	Bahrain	176,85	771,66
Egypt	S. Arabia	377,85	1991,01	Romania	Hungary	754,57	936,47
Estonia	Lithuania	3061,31	4743,87	Russian	Kyrgyzstan	1378,52	1688,56
Hungary	Slovenia	416,66	420,24	S. Arabia	Lebanon	475,43	812,95
Iran	UAE	250,43	660,89	Slovakia	Russian	153,10	362,59
Israel	Ireland	185,23	1092,55	Slovenia	Austria	676,12	1053,30
Jordan	Kuwait	1076,94	7645,26	Syria	Egypt	1466,42	2554,31
Kazakhstan	Kyrgyzstan	4133,41	6368,51	Tunisia	Malta	118,63	1296,79
Kuwait**	Jordan	203,29	4392,11	Turkey	S.Arabia	211,99	349,48
Kyrgyzstan	Russian	1445,27	1517,50	Turkmenistan	Turkey	1302,99	2726,63
Latvia	Estonia	15704,5	16349,56	UAE	Lebanon	112,16	558,88
Lebanon	Morocco	167,62	251,56	Yemen	S.Arabia	363,66	2535,55

* for 1996, ** for 1990

Source: Authors own calculations

In the context of these countries' trade performances and competitiveness, commodity concentration ratios measure the share of export or import of the ith country. We use Hirschman- Herfindahl Index (HHI) for exports. Since, the calculated HHI data for every country is so large, we examine only Turkey's data in Table 17.

Table 17 points that, Turkey's export concentration has significantly declined for region's almost all countries except, Malta, Qatar, Slovenia and UAE. That means Turkey has improved her export diversification towards those countries. On the other hand, there is not such strong tendency for Turkey's import concentration; for some countries, we found declining figures, for some it has not changed significantly.

Table 17: Hirschman- Herfindahl Index for Turkey

	Export		Import	
	1982	2007	1982	2007
Algeria	2277	466	5472	6358
Azerbaijan	1662*	195	5322*	2468
Bahrain	2641	2323	10000	8118
Bulgaria	1893	256	1892	734
Cyprus	3750	429	5347	1408
Czech Rep.	818**	402	698**	629
Egypt	3286	305	4223	599
Estonia	2330*	430	1750*	8814
Hungary	2049	575	5376	1389
Iran	614	294	7264	7488
Israel	4205	455	1931	651
Jordan	2811	292	5329	1395
Kazakhstan	472*	260	1954*	3627
Kuwait	5146	814	10000	5057
Kyrgyzstan	5189*	743	3642*	4558
Latvia	1677*	741	3259*	6062
Lebanon	2455	1262	8270	4303
Lithuania	1612*	672	6180*	3807
Malta	4348	4499	8406	3642
Morocco	5457	1095	9951	1130
Oman	3465	1008	4306	4251
Poland	2121	299	2994	912
Qatar	2299	3736	5461	6842
Romania	2421	351	4687	1085
Russian Fed.	645*	286	1086*	1704
Saudi Arabia	3095	534	7579	5048
Slovakia	1132*	699	1262*	955
Slovenia	2389*	4064	898*	454
Syria	850	364	3369	2492
Tunisia	4174	793	9210	3458
Turkmenistan	635	327	8497	2463
UAE	1878	3021	8508	1602
Yemen	5514*	3854	8765*	3117

Source: Authors own calculations

At the final stage, the Spearman's Rank Correlation (SRC) estimates the degree of export competition. At the same time, this correlation uses for

supporting the complementarity of the two countries. In this study, we use RCA indices between region's countries and Turkey in international market.

$$r_s = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^n d_i^2}{n(n^2 - 1)}$$

where d_i is the difference between any pair of RCA ranks.

Such an analysis is significant to determine the trade policy for improving the export competitiveness of Turkey's economy. The SRC coefficient makes a comparison between the two sets of RCA. If SRC coefficient takes a value of +1, that means there is a perfect positive association between two series of RCA. A higher positive value indicates intense competition for targeted export market between the two countries. On the other hand, if SCR coefficient takes -1, that means there is a disagreement between the two series. If there is no relationship between the two countries, SRC coefficient will be zero.

Table 18: Spearman's Rank Correlation Coefficients of RCA between Turkey and Region's Countries

	1985	1990	1995	2000	2007
Algeria	0,0158	-0,0153	0,0520	-0,0845	0,1141
Azerbaijan	n.a.	n.a.	n.a.	0,0660	0,1919*
Bahrain	n.a.	n.a.	0,2554*	0,1623**	0,3255*
Bulgaria	n.a.	n.a.	n.a.	0,3385*	0,3193*
Cyprus	0,1958*	0,1610**	0,3037*	0,1879*	0,1220
Czech Rep.	n.a.	n.a.	0,2593*	0,2968*	0,2363*
Estonia	n.a.	n.a.	0,2924*	0,2679*	0,2387*
Hungary	0,1264	-0,0364	0,3615*	0,2469*	0,1331**
Iran	n.a.	n.a.	n.a.	0,4835*	n.a.
Israel	0,2101*	0,1525**	0,1234	0,0457	0,0578
Kazakhstan	n.a.	n.a.	0,1338**	0,1700*	0,0369
Jordan	0,2935*	0,2618*	0,2535*	0,3999*	0,3068*
Kuwait	n.a.	0,2446*	0,1512**	0,1526**	0,2212*
Kyrgyzstan	n.a.	n.a.	0,3080*	0,3569*	0,3181*
Lebanon	n.a.	n.a.	n.a.	0,4068*	0,3497*
Latvia	n.a.	n.a.	0,2311*	0,2391*	0,2540*

Lithuania	n.a.	n.a.	0,3331*	0,2880*	0,3480*
Malta	n.a.	0,0892	0,1178	0,1630**	0,0325
Morocco	0,4144*	n.a.	0,3841*	0,2948*	0,4524*
Oman	0,0835	0,0962	0,1780**	0,2778*	0,2896*
Poland	0,0401	0,1808*	0,3031*	0,3244*	0,3377*
Qatar	0,1859	-0,0719	0,1307	0,2133*	0,1328**
Romania	n.a.	0,2037**	0,3510*	0,3328*	0,3316*
Russian Federation	n.a.	n.a.	n.a.	-0,0822	-0,0202
Saudi Arabia	0,1869**	0,2824*	0,2782*	0,1775**	0,1609
Slovakia	n.a.	n.a.	0,3387*	0,3330*	0,2896*
Slovenia	n.a.	n.a.	0,2677*	0,2734*	0,2226*
Syria	0,2725*	0,3548*	n.a.	0,1998**	0,3417*
UAE	0,1524**	0,2481*	n.a.	0,3204*	0,3962*
Tunisia	0,4071*	0,4958*	0,4609*	0,3709*	0,4671*
Turkmenistan	n.a.	n.a.	n.a.	0,2288*	n.a.
Egypt	0,4104*	0,5008*	0,4777*	0,3153*	0,2471*
Yemen	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	0,1265

Note: * Coefficients are significant at 1% level ** Coefficients are significant at 5% level

Source: Authors own calculations

Table 18 shows that Turkey's RCA series have statistically significant association with almost all of her region's countries. When we analyze the results, we can see that Turkey has higher SRC coefficients with MENA countries - such as Morocco, UAE, Tunisia and Syria - than other countries in her region. This means that, Turkey has similar export specialization and in competition with these countries more than others. For example, when we compare the RCA series, we can see that almost all of these countries have high RCA indexes for same industries such as 269, 273, 421, 642, 658, 773, 844, 846 and so on. These industries include raw material products such as stone, sand and gravel, vegetable fats and oils, paper products, textile products, electricity distribution materials. In a similar way, Turkey also seems to have strong competition with some CEEC countries such as Bulgaria, Lithuania, Romania and Poland.

Conclusion

At the beginning of 1980s, a more liberal trade regime has been taken in Turkey in order to promote export and to encourage private sector attending the regime. In a similar manner, many MENA countries have experienced a

considerable progress in liberalization. On the other hand, CEECs, Russian Federation and Turkic Republics have been also transformed from planned economy to capitalist and more liberal economy. Thus, because of liberalization efforts, the ratios of exports to GDP in these countries have increased substantially. Trade openness, which helps countries' to exploit their comparative advantage, has also increased in the region considered. In a similar manner, the number of export partners for each country in the region increased. Within this framework, the paper mostly deals with evolution of trade structures and performances of these countries.

The main objectives of this paper are (i) to provide to benchmark the performances of the region's countries trade and (ii) to discuss Turkey's role in the region as a role model. In this context, the key objective of this paper was to identify the role of Turkey's trade in the region. We used several measures such as Revealed Comparative Advantage (RCA), Trade Intensity (TI) and Complementarities Indices (CI). The study employs three-digit SITC data for 34 countries from UN COMTRADE Database and World Development Indicators (WDI). Our data covers annual data for 1980-2007 period and consist of 265 group of commodities.

By using RCA indices, on the first hand, about half of the countries' number of commodities which have strong comparative advantage have increased in 1990s, however, it started to decrease after 2000s because of increased competition in international trade. On the second hand, we found that Turkey has still strong comparative advantage in primary products and she has relatively comparative disadvantages in natural resource-intensive and technology-intensive products. However, over the period, Turkey has started to improve its comparative advantage in human-capital intensive products. Our estimates also suggest that most of the countries share the same export structure with Turkey in the region. Secondly, by looking at the complementarity index, we found that among the regions countries CEECs show an extremely high trade complementarity for its overall trade with EU in all products. Generally, the value of the indexes tends to increase over the time. Therefore, that means EU-15 members and some new members are becoming to compete with each other towards the third market. Finally, Hirschman-Herfindahl Index for Turkey is measured for the period 1982-2007. According to Hirschman-Herfindahl Index, Turkey's export concentration has declined for region's almost all countries except, Malta, Qatar, Slovenia and UAE. That means Turkey has improved her export diversification towards those countries for the period considered. In the case for imports, there is not such

strong tendency for Turkey's import concentration; for some countries, it has declined, for some it has not changed significantly.

The study also aimed at looking into the degree of association in export specialization by estimating the Spearman's Rank Correlation Coefficients of revealed comparative advantage indices between Turkey and regional countries. Three MENA countries', Tunisia, Morocco and Egypt, export specialization is related with export specialization of Turkey. Moreover, their export patterns converge to Turkey's export patterns. Thus, these economies are competing with Turkey in international market. Besides, export patterns of Syria, UAE, Kuwait, Oman, Kyrgyzstan, Latvia, Lithuania, Romania, Poland and Turkey are competing with each other.

All these indices are important in determining the trade pattern and competitiveness of Turkey. They also offer additional information on Turkey's role in the region. Indeed, Turkey is at the interface of this region and she has close trade relations with these countries. Together with other countries in the region, Turkey play an important role in international trade. Since 1980s the role of region's countries as major trade partners is steadily increasing both in exports and imports. CEECs are emerging as potentially important trade destinations in the context of Turkey's EU relations.

Since 1980s, the structure of Turkish exports has been in a process of transformation. Human-capital intensive products emerge as important export industries. In case of technology-intensive products, it is seen that three CEECs (Czech Republic, Slovenia and Hungary) and Israel have strong CA, while MENA countries have weak CA. Since the other countries in the region have similar export structures, Turkey has to shift towards technology-intensive products in order to increase its competitiveness within the region.

BIBLIOGRAPHY

Balassa, B. (1979), "The Changing Pattern of Comparative Advantage in Manufacturing Goods", *Review of Economics and Statistics*, 61, 259-66.

Grubel, H. G. and P. J. Lloyd (1975), *Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*, John Wiley, New York.

Hinloopen J. and van Marrewijk, C. (2005), "Empirical relevance of the Hillman condition for revealed comparative advantage: 10 stylized facts", *Tjalling C. Koopmans Research Institute, Discussion Paper Series nr: 05-24* http://www.uu.nl/uupublish/content/05-24_2.pdf (accessed on 13 August 2009)

Hoekman, B. and S. Djankov (1997), "Determinants of the Export Structure of Countries in Central and Eastern Europe", *World Bank Economic Review*, 11, 471-87.

Lall, S. (2004), "Turkish Performance in Exporting Manufactures: A Comparative Structural Analysis", *QEH Workig Paper Series*, WP No. 47.

Mahmood A. (2000), *Trade Liberalization and Malaysian Export Competitiveness: Prospects, Problems, and Policy Implications*, University of Newcastle, Australia

Newbold, P. (1994), *Statistics for Business and Economics*, 4th ed., Prentice Hall, New Jersey.

Sharma, M. (2006), *Textile industry of India and Pakistan*, New Delhi: A. P. H. Publishing Corporation.

United Nations, UN Comtrade, United Nations Commodity Trade Statistics Database <http://comtrade.un.org/db/>

Utkulu, U. and Seymen, D. (2004), "Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Evidence for Turkey vis-à-vis the EU/15", *Paper presented at the European Trade Study Group 6th Annual Conference, ETSG 2004*, Nottingham, September 2004.

<http://www.etsg.org/ETSG2004/Papers/seymen.pdf> (accessed on 10 August 2009)

Veeramani, C. (2008), "India and China: Changing Patterns of Comparative Advantage", in R. Radhakrishna (ed.), *India Development Report 2008*, Oxford University Press.

Vollrath, T.L. (1991), "A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 130, 265-79.

World Bank, World Development Indicators, Key Development Data and Statistics, www.worldbank.org/data

Yeats, A.J. (1985), "On the Appropriate Interpretation of the Revealed Comparative Advantage Index: Implications of a Methodology Based on Industry Sector Analysis", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 121(1), 61-73.

Yılmaz, B. (2003), "Turkey's Competitiveness in the European Union: A Comparison with Five Candidate Countries -Bulgaria, The Czech Republic, Hungary, Poland, Romania- and the EU15", *Ezoneplus Working Paper*, No. 12, February. <http://www.econturk.org/Turkisheconomy/ezoneplus.pdf> (accessed on 5 August 2009)

Yılmaz, B. and S. J. Ergun (2003), "The Foreign Trade Pattern and Foreign Trade Specialisation of Candidates of the European Union", *Ezoneplus Working Paper*, No. 19, September. <http://www.ezoneplus.org/archiv/ezpwp19.pdf> (accessed on 5 August 2009)

KÜRESEL İŞLETMELERDE YEREL PAZARLARA YÖNELİK BÜTÜNLEŞİK PAZARLAMA İLETİŞİMİ YANSIMALARI VE “ROMA’DA ROMALI OL” YAKLAŞIMI

Mehmet Serdar ERCİŞ*

ÖZET

Küresel pazarlarda faaliyet gösteren işletmeler başarıları için pazarlama iletişimine ilişkin yaklaşımları bütünleştirerek geliştirdikleri üç temel ilkeye göre faaliyetlerine yön vermeye çalışmaktadırlar. Roma’da Romalı ol yaklaşımını yansıtan bu stratejiler; “Küresel düşün ve yerel davran”, “Küresel düşün ve yerel pazarlara odaklan” ve “Küresel düşün ve toplumla bütünleşecek yardım-sever ve sosyal faaliyetleri gerçekleştir” şeklinde ifade edilmektedir. İşletmeler bu stratejileri gerçekleştirmek için, pazarlama uygulamalarını yerel pazarlara yönelik bütünleşik pazarlama iletişim stratejileriyle desteklemektedirler. Bu açıdan bakıldığında çalışmanın küresel işletmeler açısından yerel pazarlarda gerçekleştirdikleri bütünleşik pazarlama uygulamalarına katkı sağladığı umulmaktadır. Çalışma, küreselleşme, küresel işletme ve pazarlama stratejilerini kavramsal boyutta ele alarak, küresel işletmelerde yerel pazarlara yönelik bütünleşik pazarlama iletişim yaklaşımlarını ve buna ilişkin örnekleri kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küresel İşletme, Küresel Pazarlama, Bütünleşik Pazarlama İletişimi.

ABSTRACT

Corporations operating in global markets try to guide their activities according to three main principles that they developed by integrating the existing approaches on marketing communications in order to achieve success. These strategies, which reflect the “When in Rome, do as the Romans do” approach, are also worded as “Think globally, act locally”, “Think globally and focus on local markets”, “Think globally, and conduct humanitarian and social activities in order to coalesce with the community”. Companies corroborate their marketing practices with integrated marketing communications strategies in order to accomplish these strategies. When viewed from this aspect, it is expected that such efforts will contribute to the integrated marketing practices that the global companies conduct in local markets. This study covers globalization, global operations, and marketing strategies at a conceptual level, and covers the integrated marketing communication strategies and examples of such strategies in global companies.

Key Words: Global Companies, Global Marketing, Integrated Marketing Communications.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Halka İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No. 2, (Ekim 2010)

Giriş

Son yıllarda küreselleşme hayatın her alanında etkili olmakta ve küreselleşme ile birlikte meydana gelen hızlı değişimler, hızla artan teknolojik gelişmeler ve rekabet, bilginin mobilizasyonu, işletmelerin yapılarını ve işletme fonksiyonlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Küreselleşme sürecinde tüm kuruluşlar dünya pazarlarından daha fazla pay alabilmek, varlıklarını sürdürebilmek amacıyla köklü birtakım değişikliklere gitmektedir. Şiddetli rekabet altında olan işletmeler değişen ve gelişen koşullar karşısında varlıklarını sürdürebilmek amacıyla gerek üretim süreçlerinde gerekse pazarlama faaliyetlerinde yeniliklere yönelmektedir. Bu hızlı değişim içerisinde küresel işletmelerin pazarlama faaliyetleri daha da önem arz etmektedir. Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla, işletmenin faaliyet alanları, rekabet şekilleri, örgütsel yapıları ve yönetim anlayışları da değişmektedir (Huszagh, 2001: 14-27). Özellikle yerel pazarların doygunluğa ulaşması, tüketici tercihlerinde homojenleşme eğiliminin artması, ekonomide uzmanlaşma ve özellikli mal ve hizmet sunumunun yükselmesi ve tüketici tatmininde kalite beklentilerinin artması küresel işletmeler için söz konusu stratejileri oluşturma gereğini daha kaçınılmaz kılmaktadır (Eden ve Lenway, 2007: 383-400). Küresel pazarlarda yaşanan rekabete bir de hızlı değişim sonucu ortaya çıkan belirsizlik eklendiğinde pazarlama stratejilerinin muhtemel risklere cevap verecek düzeyde belirlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan hareketle çalışmada küreselleşme ve küresel işletme kavramları ve küresel işletmelerinin yerel pazarlara yönelik uyguladıkları bütünleşik pazarlama iletişim yaklaşımları kavramsal boyutta ele alınmaktadır.

Küreselleşme ve Küresel İşletme Kavramları

Küreselleşme, son dönemlerde sosyal bilimler literatüründe sıklıkla kullanılan ve tanımlanma süreci devam etmekte olan bir kavramdır (Nagpal, 2001: 8-13). Küresel sözcüğünün yaklaşık 400 yılı aşan bir tarihi olmasına karşılık Küreselleşme kavramı 1960'larda kullanılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren de kullanımı sıklaşmıştır. Entelektüellerin, siyaset adamlarının ve bilim çevrelerinin farklı tanımlamalar getirdikleri, ABD Eski Başkanı G.Bush'un "Yeni Dünya Düzeni", F.Çapra'nın "Büyük Dönüm Noktası", Laszlo'nun "Çatallanma veya Yol Ayrımı", R.Garaudy'nin "Tarihin Kırılma Anı", F. Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" biçiminde adlandırdıkları bu dönem (Turan, 1994: 3), aynı zamanda kültürel tek düzeliliği getiren, güç dengelerini değiştiren, küresel politikaları üstün kılarak, küresel riskler ve küresel fırsatları da arttıran bir dönem olarak nitelendirilmektedir (Taylor, 2003: 91). Küreselleşme kavramı küresel gelişim, küresel poli-

tika, küresel yoksulluk, küresel strateji, küresel firma, küresel iletişim, küresel sermaye şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır. Bundan dolayıdır ki, küreselleşme kavramını tanımlamak zorlaşmaktadır. Küreselleşme kavramı çeşitli çevreler ve yazarlarca farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımların bazıları şöyledir (Seymen ve Bolat, 2005: 6).

Yeung (2002)’a göre küreselleşme sosyal süreçlerin coğrafi yayılımı ya da sosyal ilişkilerin dünya ölçeğinde yoğunlaşmasıdır. Akman (1999)’a göre küreselleşme, kapitalist sistemin çok üretip daha fazla mal ve hizmet satabilmesi için dünya pazarında serbestleşme ve sınırların kaldırılarak, dünyanın tek bir pazar haline getirilmesidir. Güvenç (1998)’e göre, küreselleşme, bir süreçtir ve şu ya da bu devletin veya devletlerin iradesinden, politikasından bağımsız bir olgu, bağımsız bir dinamiktir. Küreselleşme, hangi alanda olursa olsun herhangi bir çalışmada üretimde, yapımda dünya genelinde geçerliliği, öncülüğü olan normların, ölçütlerin dikkate alınmasının veya etkili hale gelmesinin benimsenmesidir (Gülçubuk, 2002: 27). Perraton ve Goldbat (1997)’a göre ise küreselleşme, uluslararası faaliyetlerdeki ve uluslararası ekonomik akışkanlıktaki büyük artışları ifade etmektedir (Perraton and Goldbat, 2005: 25). Tanımlardan görüleceği gibi kavrama ait çok boyutluluktan dolayı küreselleşme olgusu üzerinde tam bir anlaşılmaya varılmış değildir. Buna rağmen en genel tanımıyla küreselleşme, “dünya genelinde, malların, hizmetlerin, finansal piyasaların, yatırımların, teknolojinin, üretim faktörlerinin, bilginin, eğitimin, demokrasinin, kültürün, hukukun, siyaset ve çevresel faktörler gibi ortak değerlerin sürekli ve hızlı bir biçimde bölgesel veya ulusal sınırları aşarak uluslararasılaşma sürecidir ve uluslararası yatırımların ve uluslararası üretimin kaynağını teşkil eden küresel işletmeler aracılığıyla belirginleşmektedir” (Çeken, 2005: 236) şeklinde ifade edilmektedir. Tanımda, küresel pazarları belirginleştiren olgunun küresel işletmeler olduğu ifade edilmektedir.

Küresel işletme kavramı ilk kez 1960’larda, çok sayıda ülkede faaliyetleri olan ve satış ile kârlarının önemli kısmını bu ülkelerde gerçekleştiren işletmeler için kullanılmıştır (Buzzell ve John, 2005: 6). Bu kavram çeşitli çevreler tarafından sık sık çok uluslu işletme, global işletme, supranasyonel işletme, dünya işletmesi, transnasyonel işletme ve ulussuz işletme şeklinde kullanılmaktadır. Küresel işletme kavramının, herkes tarafından kabul edilen kesin bir tanımı bulunmamaktadır. (Yüksel, 1999: 113). Ama yine de farklı bakış açılarını içeren tanımlardan bazıları şu şekildedir.

Küresel İşletmeler;

*Yabancı piyasalarda üretim yapmak amacıyla yatırım yapan ya da farklı ülkelerde rekabet eden işletmelerdir (Bateman ve Zeithaml, 1990: 763-764).

*Doğrudan doğruya yurt dışında yatırımda bulunan ve birden fazla ülkede katma değer yaratan faaliyetleri yürüten veya bu faaliyetler üzerinde kontrol hakkı bulunan girişimlerdir (Bolat ve Seymen, 2005: 53-68).

*Doğrudan yabancı yatırımlara girişen ve üretim ve satış faaliyetlerini birden çok ülkede gerçekleştiren işletmeler, olarak tanımlanabilir (Başoğlu ve diğerleri, 1999: 10).

*Gittikleri ülkede yabancı sermayeyi düzenleyen mevzuata uygun olarak direkt yatırım şeklinde özel bir yatırımda bulunan, örgüt yapısı, karar alma ve denetim açısından bir bütünlük gösteren ve uluslararası faaliyetleriyle tanınmış olan işletmelerdir (Yüksel, 1999: 113).

*Yapıları itibarıyla yabancı ülkelerdeki faaliyetleriyle ulusal faaliyetleri arasında özdeşlikleri olan ve amaçlarına erişmek için ulusal sınır gözetmeksizin toplumun kaynaklarını kullanan işletmelerdir (Tokol, 1986: 267).

Küresel İşletmelerde Bütünleşik Pazarlama İletişimi Yansımaları ve “Roma’da Romalı Ol” Yaklaşımı

Yoğun etkileşim ortamı içinde küresel yaklaşımda hizmet sunan işletmeler için hiç kuşkusuz küresel pazara ilişkin pek çok rekabet ve iletişim problemleri beklenmektedir. Bu nedenle küresel işletmeler ulusal pazarlardaki yoğun rekabeti ve iletişim problemlerini en aza indirmek için mevcut pazarlama iletişim stratejilerini bütünleyen bütünleşik pazarlama iletişimi yaklaşımını ön plana çıkarmaktadır.

Bütünleşik pazarlama iletişimi genel anlamda, bir organizasyonun tüm iletişim aktivitelerinin koordine edildiği bir süreç olarak tanımlanmakta ve müşteriyle ilgili olan tüm iletişim biçimlerinden faydalanmaktadır. Bu süreç müşteriyle başlamakta ve ikna edici iletişim programlarının geliştirilmesi gerektiği yöntemlerle devam etmektedir. Aynı zamanda bu süreç reklam, halkla ilişkiler, satış geliştirme, doğrudan pazarlama, kişisel satış, ticari fuarlar ve satış noktası iletişim materyallerinin birbirleri ile uyumlu bir koordinasyon içinde marka ve pazarlama karmasının diğer unsurları ile orkestra edilme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu aşamada küresel işletmeler için bütünleşik pazarlama iletişimi yaklaşımları uygulamaya dahil edilmektedir. Küresel işletmeler yerel pazarların kendine özgü yapısını dikkate alarak, bütünleşik pazarlama iletişiminin pazarlama karmasını oluşturan tüm unsurlarını tek bir ses ve tek bir disiplin içinde planlama becerisinden

faaydalanmaktadır. Çünkü bütönlöşik pazarlama iletişimi reklamcılık, doğrudan pazarlama, satış tutundurma ve satış promosyonu, ikna edici iletişim programları ve halkla ilişkiler gibi disiplinleri açıklık, tutarlılık ve maksimum iletişim etkisi sağlamak için bir araya getirmektedir. Aynı zamanda yerel pazarlardaki mevcut ve potansiyel tüketicileri ve müşterilerine yönelik işlemleri etkili ve ekonomik bir biçimde etkileyecek pazarlama iletişimi unsurlarının stratejik seçimini ortaya çıkarmaktadır (Solomon, 2008: 65).

Literatürde bütönlöşik pazarlama iletişimi yaklaşımları çerçevesinde, küresel işletmelerin yerel pazarlarda gerçekleştirdikleri pazarlama faaliyetlerine ilişkin birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sonucu ortaya çıkan belirleyici tespitlerin birkaçını şu şekilde ifade etmek mümkündür;

Svensson küresel bütönlöşik pazarlama stratejilerin yerelleşmesi ve müşteri memnuniyetini gerçekleştirmek için ürüne, kâr düzeyine, üretime ve yönetime bağılı olarak dört alanda yerelleşmenin gereğini ortaya koymaktadır. (Svensson, 2002: 574). Synder bir çalışmasında ortaya koyduğu tasarımlarda bir dünya perspektifinin izlenmesi gereğini ortaya konurken, hazırlanan stratejilerin her bir detayında faaliyet gösterilecek ülkenin özellikleri ve kültürel farklılıklarının dikkate alınması lüzumunu ifade etmektedir (Synder, 1990: 63). Maynard, küresel işletmelerin kendi küresel stratejilerini nasıl tanımladıkları üzerinde analitik bir bakış açısı geliştirmiş ve faaliyetlerini nasıl yönettiklerini ortaya koymuştur. Planlanan bir süreçten ve her bir kavramın daha sonra ortaya çıkaracağı fırsatlardan ziyade, uygun bir stratejik tepkiyi temsil ettiğini ortaya çıkarmıştır (Maynard, 2003: 70). Bunun anlamı küresel stratejinin işletme içerisinde bulunduğu çevreye uydurulduğudur. Yerel ve bölgesel farklılıkların strateji hazırlama sürecinde dikkate alınmasının gerekli olduğudur. Burton, küresel bir stratejinin temellerine dikkat çekerken, aynı zamanda yerel kültürel özelliklere duyarlılığı, yerel pazarda gerekli olabilecek gelenekleri ve diğer yerel motifleri de dikkate almanın gerekliliğini belirtmektedir (Burton, 1990: 12-14). Bu ifadelerle de yerel kültürel değerlere yönelik bütönlöşik pazarlama stratejilerini oluşturmanın önemi vurgulanmakta ve standartlaşma sağlanamadığı sürece küresel stratejilerin hazırlanmasının güçlüğü ortaya konmaktadır.

Bütönlöşik pazarlama iletişimi küresel işletmeler ve ürünleri hakkında açık, tutarlı ve inandırıcı bir mesaj oluşturacak şekilde çeşitli iletişim kanallarını dikkatle bütönlöştürüp koordine etmesini sağlayan bir uygulama alanı oluşturmakta ve yerel pazarlara sunulan tüm ürün ve hizmetlerin yerel motiflere uygun etkin mesajlarla sunulmasına yardımcı olmaktadır (Bradley, 1999: 17-20). Bu aşamada

bütünleşik pazarlama iletişimi anlayışı yerel pazarlardaki tüketici tatminini temel alan, bunun için sadece mevcut malları satma çabası yerine, hangi mal ve hizmetlerle tüketicilere daha iyi hizmet verilip, kâr edileceğini belirleme yolunda pazar analizi, mamul planlama ve geliştirme çalışmalarıyla üretime yön veren, uzun dönemli ama sürekli kâr getirici satış hacmine ulaşmayı hedefleyen, bu amaçla satış sonrası pazarlama faaliyetlerine de önem veren bir yaklaşımı ifade etmektedir (Zou ve Çavuşgil, 2002: 40).

Küresel işletmeler bütünleşik pazarlama iletişim stratejilerini kullanarak ürün ve hizmetlerini ve pazarlama iletişim uygulamalarını yerel pazarlara ilişkin yeni koşullara uydurmak zorundadırlar. Örneğin; McDonalds'ın McTurco'su Türk damak tadına uygun köfteler içermektedir. Coca Cola'nın Ramazan'da yaptığı reklamlar yerel pazarlama çalışması olarak öne çıkmaktadır. Önemli olan uluslararası arenada yerel koşullara uyum sağlama yeteneğidir. Bu aşamada küresel işletmeler yerel pazarlarda oluşan talebi karşılamak için bütünleşik pazarlama iletişim stratejilerinden faydalanmak suretiyle ürün ve hizmetlerini farklılaştırarak yerel pazarlar yapılarına uygun hale getirmeye çalışmaktadır. Örneğin; Bir bölgedeki tüketiciler tarafından popüler olan bir oto tasarımı, başka bir bölgede yaşayan tüketici kesimi tarafından beğenilmeyebilir. Toyota, ABD pazarına hâkim durumda iken, Japon pazarında çok az satış yapabilmektedir. Avrupa'da en çok satılan oto Volkswagen Golf iken, Kuzey Amerika'da dikkat çeken bir satış yapamamaktadır (Rugman ve Hodgetts, 2001). Bu açıdan değerlendirildiğinde, üründe bulunan pek çok özelliğin standart hale getirilmesiyle birlikte küresel bir ürün formu ortaya çıkarken, diğer taraftan yerel tüketicilerin taleplerinde ortaya çıkan farklılıklar da dikkate alınarak ürünün bölgelere göre farklılaşmasına da zemin hazırlanmaktadır. Küresel işletmeler ürün hazırlamada ve gerekse ürünün pazarlanması konusunda yerel değerlerin, müşteri beklenti ve taleplerinin dikkate alındığı bir süreci bütünleşik pazarlama iletişimi stratejisi olarak belirlemektedir. Küresel işletme stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması sürecinde, faaliyet gösterilen sektör içerisinde standartlaşma ve homojenleşme gerçekleşmediği takdirde küresel işletmelerin bütünleşik pazarlama iletişimine ilişkin stratejilerinin etkinliği sorunu ortaya çıkmaktadır (Cateora, 2006: 115-116). Örnekler incelendiğinde karşımıza çıkan temel özellik yine standartlaşma ve homojenleşme çabalarıdır. Sektörel düzeyde standartların oluşturulduğunda küresel stratejiler başarılı olurken, henüz yeterli düzeyde standartların oluşturulmadığı sektörlerde ise başarısız sonuçlarla karşılaşmaktadır. Küresel işletmeler pazarlama iletişimine ilişkin yaklaşımları bütünleştirerek geliştirdikleri üç temel ilkeye göre faaliyetlerine yön vermektedir. Roma'da Romalı ol yaklaşımını yansıtan bu stratejiler; "Küresel düşün ve yerel davran", Küresel düşün ve yerel pazarlara odaklan" ve "Küresel düşün ve toplum-

la bütünleşecek yardımsever ve sosyal faaliyetleri gerçekleştir “şeklinde ifade edilmektedir. Bunun en belirgin örneklerinden biri Disney’dir. Walt Disney 1992 yılında Paris’in 25 km dışına Avrupa’nın ilk Disneyland’ını açtı. Yöneticiler 100 milyondan fazla insanın parkı ziyaret edeceğini düşünüyordu, fakat yanıldılar. İşletme, Avrupa’da yaşayan insanların beklentilerini dikkate alan yerel stratejiler geliştirmek yerine küresel strateji uygulamaya çalışınca açılış günüyle birlikte ciddi sorunlarla karşılaşmaya başlandı. Sorunlardan birisi; çalışan personelin İngilizce konuşma zorunluluğuydu. Buna karşılık parkı ziyarete gelenler Fransızca konuşmaktaydılar. Diğer bir sorun ise, parkı ziyarete gelenler öğle yemekleriyle birlikte likör tüketirken park içinde likör satışı yerel stratejiye uygun olarak yapılmamaktaydı. Üçüncüsü ise park içinde oluşturulan tiyatral temaların hiç biri Avrupa kültürünü oluşturan tarihsel veya folklorik öğeleri barındırmıyor ve sadece ABD kökenli temalar işleniyordu. Bunun yanında işçi politikaları sonucu çalışanların pek çoğu çalışma koşullarını garip bulduğundan dolayı açılıştan sonraki ilk ay içinde 3000’den fazla işçi işi bıraktı. 1994 yılına gelindiğinde oluşan bu tür sorunlarla birlikte, Eurodisney kapanma noktasına geldi. Bunun üzerine şirket köklü şekilde değişime gitti. Uygulanan stratejiler terk edilerek, yerel zevkler ve taleplerin dikkate alındığı yeni pazarlama stratejileri geliştirildi. İngilizce konuşulma terk edildi, yerel kültürel değerler ve alışkanlıklar çerçevesinde parkı ziyarete gelenlerle ilişkiler geliştirildi, Fransa ve Avrupa kültürünü yansıtan karakterler tema olarak işlenmeye başladı. İşletme kârlı duruma geçti. Yöneticiler gördüler ki, ABD de başarı getiren koşullar ve faaliyetler doğrudan denizaşırı ülkelere taşınmamakta, bunun yerine yerel odaklı stratejiler geliştirilmelidir. Yaklaşımdan da görüleceği gibi işletmelerin stratejileri hazırlanırken temel dayanak alınması gereken hususlar standartlaşma ve homojenleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. En klasik küresel ürün olarak kabul edilen Coca-Cola bile Fantayı Almanya da daha ekşi, İtalya da ise daha tatlı pazarlamayı düşünmüştür. Geçmişte Boeing 737’ler geliştirmekte olan ülkelerin hava alanlarına ve teknik bilgisi daha az olan pilotlarına göre değiştirilip, tarihte en çok satan uçak haline gelmiştir. Günümüzde de Boeing önemi artan pazarlara yönelik yapılanması doğrultusunda, İtalya, Japonya, Avustralya ve Güney Asya’dan sonra, Türkiye deki faaliyetlerini artırmak için Türkiye Bakanlığı oluşturmıştır. Bu sayede yerel iş ortakları ve müşterileriyle daha yakın ilişki içinde olup, yerel dokuya yönelik daha kapsamlı hizmet vermeyi amaçlamaktadır. Unilever oyuncak ayı sembolü yumuşatıcısıyla, sadece ülkeden ülkeye ismini değiştirip, benzer konumlandırma ve reklam mesajıyla büyük başarı elde etmiştir. Tüketici talebindeki homojenleşme düzeyi strateji seçimini etkilemektedir. Talep düzeyinde homojenleşme yüksek ise küresel stratejiler uygulanma şansı bulunmaktadır. İşletmenin faaliyet gösterdiği sektörün içinde tüm işletmeler tarafından kabul edilmiş standartlar geliştirilmiş, bu standartlar küresel alanda kabul gö-

rüyör ve homojen bir tüketici talebinin oluşmasını sağlıyor ise, küresel boyutta bütünleşik pazarlama iletişimi stratejilerinin geliştirilme ve uygulanma şansı doğmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Küresel pazarlarda yaşanan gelişimlere hızlı değişimler sonucu ortaya çıkan belirsizlikler eklendiğinde yerel pazarlara yönelik pazarlama stratejilerinin muhtemel risklere cevap verecek düzeyde belirlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Çalışmada bunun gibi küresel işletmelerin yerel pazarlarda gerçekleştirdikleri bütünleşik pazarlama uygulamalarını betimleyen birçok örnek yer almakta ve yerel kültürel değerlere yönelik bütünleşik pazarlama stratejilerini oluşturmanın önemi vurgulanarak, standartlaşma sağlanamadığı sürece küresel stratejilerin hazırlanmasının güçlüğü ortaya konmaktadır. Bu aşamada küresel işletmeler yerel pazarlara yönelik uyguladıkları stratejileri bütünleşik pazarlama iletişimi yaklaşımlarına ilişkin uygulamalarıyla belirginleştirmektedir. Bütünleşik pazarlama iletişimi küresel işletmeler ve ürünleri hakkında açık, tutarlı ve inandırıcı bir mesaj oluşturacak şekilde çeşitli iletişim kanallarını dikkatle bütünleştirip koordine etmesini sağlayan bir uygulama alanı oluşturmakta ve yerel pazarlara sunulan tüm ürün ve hizmetlerin yerel motiflere uygun etkin mesajlarla sunulmasına yardımcı olmaktadır. Küresel işletmeler bütünleşik pazarlama iletişim stratejilerini kullanarak ürün ve hizmetlerini ve pazarlama iletişim uygulamalarını yerel pazarlara ilişkin yeni koşullara uydurmak zorundadırlar. Örneğin; McDonalds'ın McTurco'su Türk damak tadına uygun köfteler içermektedir. Coca Cola'nın Ramazan'da yaptığı reklamlar yerel pazarlama çalışması olarak öne çıkmaktadır. Önemli olan uluslararası arenada yerel koşullara uyum sağlama yeteneğidir. Bu aşamada küresel işletmeler yerel pazarlarda oluşan talebi karşılamak için bütünleşik pazarlama iletişim stratejilerinden faydalanmak suretiyle ürün ve hizmetlerini farklılaştırarak yerel pazarlar yapılarına uygun hale getirmeye çalışmaktadır. Küresel işletmeler pazarlama iletişimine ilişkin yaklaşımları bütünleştirerek geliştirdikleri üç temel ilkeye göre faaliyetlerine yön vermektedir. Roma'da Romalı ol yaklaşımını yansıtan bu stratejiler; "Küresel düşün ve yerel davran", Küresel düşün ve yerel pazarlara odaklan" ve "Küresel düşün ve toplumla bütünleşecek yardımsever ve sosyal faaliyetleri gerçekleştir "şeklinde ifade edilmektedir. Küresel işletmeler bu stratejileri gereken şekilde uyguladıkları sürece yerel pazarlarda başarılı olacaklardır.

Bu açıdan bakıldığında küresel işletmeler yerel pazarlara yönelik bütünleşik pazarlama iletişimi yaklaşımlarını dikkate alarak;

- Yerel pazarları sürekli takip etmek ve yerel pazarlar hakkında bol bol bilgi edinerek, bu pazarları anlamaya çalışmak,
- Yerel pazarlarda hedefleri doğru belirlemek,
- Ürün veya hizmeti yerel koşullara uyarlamak,
- Pazarlamayı yerel koşullara uyarlamak,
- Satış önce ve sonrası yeterli hizmet sunabilmek,
- Ortak hedeflerde buluşabilecek güçlü yerel partnerler bulmak,
- Bütün iletişim araçlarını bütünleşik pazarlama karmasıyla bütünleştirmek,
- Teknolojiyi pazarlama alanında tam anlamıyla kullanmak,
- Tüketici ve müşterilere odaklanmak,
- Ölçülebilir olmak,
- İnteraktif bir etkileşim süreci olması sağlamak (çift yönlü ve karşılıklı etkileşim),
- Veri tabanı bazında planlama ve uygulamak (tüm pazar segmentleri, satın alma alışkanlıkları vb.ne göre verilerden yararlanmak),
- İçeriden dışarıya değil, dışarıdan içeriye doğru planlama yapmak (stratejik kararlarda Pazar ve tüketici ağırlığı),
- Sıfır bazlı planlama yapmak (geçmiş yıllara ait verilerden çok, planlama dönemine ait yerel hedef ve araçlara göre bütçe ve plan yapmak),
- Bütün bu yaklaşımları gerçekleştirirken, yerel pazarlara yönelik bütünleşik pazarlama iletişim stratejilerini doğru belirlemek, gereğini hissetmeli ve bu stratejileri uyumlu bir şekilde gerçekleştirmelidirler.

KAYNAKÇA

Bateman, Thomas S. and Carl P. Zeithaml (1990), *Management Function and Strategy*, Richard D. Irwin Inc., USA.

Başıoğlu, Ufuk, Nalar Ölmezoğulları ve İlker Parasız (1999), *Dünya Ekonomisi Küreselleşme, Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Bradley, F. (1999), *International Marketing Strategy*, 3rd ed., Prentice Hall Inc, Europe.

Bolat, Tamer ve Oya Seymen (2005), “Çok Uluslu İşletmelerin Kavramsal Açıdan İncelenmesi”, *Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik*, Nobel Basım, Ankara.

Burton, Philip Ward (1990), *Global Advertising Copywriting*, 6th ed., Lincolnwood, Illinois U.S.A.

Buzzell, Robert D. and John A. Quelch (1995), “Designing Strategies for Global Competition”, Buzzell, Robert D., John A. Quelch and Christopher A. Bartlett (eds.), *Global Marketing Management Cases and Readings*, 3rd ed., Addison-Wesley.

Cateora, Philip R (2006), *International Marketing*, 8th ed., Irwin Inc., U.S.A.

Çeken, Hüseyin, (2005), “Küreselleşmenin Çok Uluslu İşletmelerde İstihdam ve Ücret Politikalarına Etkisi”, *Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik*, Nobel Basım, Ankara.

Eden Lorraine, Lenway S. (2001), “Introduction to the Symposium Multinational: The Janus Face of Globalization”, *Journal of International Business Studies*, Vol. 32(3), s. 383-400.

Gülçubuk, Bülent (2002), “Küreselleşmenin Kavramsal Çerçevesi Temel Dinamikleri ve Türkiye”, *Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 18-20 Eylül 2002, Erzurum, s. 25-33.

Huszagh, M. (2005), “Globallism: Issues and Implications”, *International MarketingReview*, 5, (Autumn), s. 14-27.

Maynard, Michael L. (2003), "From Global to Local: Integrated Marketing Management How Gillette's Sensor Excel Accommodates to Japan", *Keio Communication Review*, No. 25.

Nagpal, A. (2001), "Global Startegy: Look Before You Leap", *Marketing Research*, 13(1), s. 8-13.

Rugman, A. M. and Hodgetts R. M. (2002), "International Business and Global Strategy", 3rd ed., Prentice Hall, New Jersey.

Seymen, Oya A. ve Tamer Bolat (2005), *Küreselleşme ve Çokuluslu İşletmecilik*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Perraton, R and Goldbat, Smith (2005), *Global Scructures*, 3rd ed., McGRAW-HILL Company, Singapore.

Svensson, G. (2002), "Beyond Global Marketing and the Globalization of Marketing Activities", *Management Decision*, 40(6), s. 574-583.

Solomon, Micheal R. (2008), *Marketing Communication and Consumer Behavior: Buying, Having and Being*, 4th ed., Prentice Hall Inc, New Jersey.

Taylor, William.(2003), "The Logic of Global Business: An Interview with ABB's Percy Barnevic", *Harvard Business Review*, (March-April 2003).

Tokol, Tuncer (1986), "Çokuluslu İşletmeler ve Uyguladıkları Stratejiler", *Uluslararası İşletmecilik Seçme Yazılar I*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Turan Kamil. (1994), "Küreselleşen Çağımız ve Çalışma Hayatımız", *Kamu-iş Dergisi*, C. III.

Yüksel, Öznur. (1999), *Uluslararası İşletme Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları*, 2. B., Gazi Kitabevi, Ankara.

Zou Shaoming; Çavusgil T. (2002), "The Global Marketing Strategy: A Broad Conceptualization of Global Marketing Strategy and its Effect on Firm Performance", *Journal of Marketing*, Vol. 66(44), (October 2002).

THE ACCOMMODATION OF MINORITY NATIONALISM IN MULTINATION STATES: AN APPRAISAL OF SCOTLAND AND DEVOLUTION

Gary CHAMBERS*

ABSTRACT

Once it was created, the European nation-state invariably contained significant minorities often incorporated against their will. Arguably, the 1707 Union with England allowed the Scottish people as a whole to benefit from membership of a larger developed area. In the late twentieth century globalised world, though, the 'imperial and welfare' appeal of the British state started to weaken, leading to strong demands for constitutional change. Following the election of a Labour government in 1997 Scotland gained a Parliament with devolved powers which included the right to enact laws and control a budget. The article argues that devolution appears to be the upper limit of what many Scottish people wish to see in constitutional terms and that the implementation of devolution, while requiring improvements, does not seem to serve as a staging post for secessionism or currently endanger the territorial integrity of the United Kingdom.

Keywords: Scotland, Devolution, Globalisation.

ÖZET

Kurulduğundan bu yana, Avrupa ulus-devleti her zaman isteklerine karşı sık sık birleşmiş önemli azınlıkları bünyesinde bulundurmıştır. Tartışmalı bir şekilde, 1707 yılında İngiltere ile olan birleşme, İskoçların daha geniş ve gelişmiş bir alandan yararlanmalarına olanak sağlamıştır. Ancak yirminci yüzyılın küreselleşmiş dünyasında, İngiliz devletinin "görkemli ve huzurlu" cazibesi zayıflamıştır ve bu, çok güçlü yapısal değişimlere yol açmıştır. 1997 yılında İşçi Partisi'nin iktidara gelmesinin ardından İskoçya, kanun çıkarma ve bütçe kontrolü gibi devredilmiş güçlerin bulunduğu bir meclis elde etmiştir. Makale, İskoçların görmek istediği yapısal koşullarda gerilemenin en üst düzeyde olduğunu ve düzeltilmesi gerekmesine rağmen, gerilemenin gerçekleşmesinin, ayrılıkçılığa ışık tutmadığını veya Birleşik Krallığın şu anki bölgesel bütünlüğünü tehlike altına sokmadığını tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İskoçya, Bir Bölgeye Merkezi Hükümetten Güç Aktarımı veya Yetki Devri, Küreselleşme.

* Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No. 2, (Ekim 2010)

Introduction

Multi-nation states are in crisis across the world (Kymlicka 2001, p. 91). Kymlicka (1991, p. 92) notes that secessionist movements have appeared “...*in both capitalist and Communist countries, in both democracies and military dictatorships, in both prosperous and impoverished countries...*”. The response of western liberal democracies to the emergence of ethnopolitical mobilization has, however, shifted from one of suppressing minority nationalist claims to accommodating them. In the past forty years or so, the liberal democracies of Western Europe have progressively opted to secure the inclusion of national minorities into the political life of the state by employing various forms of federalism, regionalism and devolutionary arrangements. In post-Franco Spain, for instance, the state has been radically transformed from one of the most unitarian-centralized, bureaucratic regimes in Western Europe to a quasi federal system represented in the creation of the Basque and Catalan Autonomous governments and 17 ‘autonomous communities’.

In the United Kingdom (UK), territorial accommodation has taken the form of legislative devolution enacted in 1998 by Tony Blair’s Labour government, which provided for the (re-)establishment of a Scottish Parliament, a Legislative Assembly in Northern Ireland and the creation of a National Assembly in Wales. In a wider sense, devolution clearly involves major implications for the governance of Britain as a whole. For purposes of conceptual clarity and practical analysis, however, the focus in this article will be limited exclusively to the Scottish experience of autonomy since 1998. Scotland represents an interesting case study because it is a historic nation long subsumed in a modern democratic state -the United Kingdom- a state which itself does not have a written constitution. By placing the issue within its wider historical and institutional contexts, this article will attempt to assess the consolidation and outputs of devolution in Scotland. The analysis is driven by two key research concerns: It will try to determine what devolution has delivered for Scotland at a domestic level and the wider consequences of Scottish devolution in terms of economic development and relations with the UK state.

The absolute global dominance of the concept of national sovereignty has become an increasingly fragile one. Michael Keating (2004a, p. 134) notes that to equate nation with state is both a conceptual and historical error. Nowadays, identities are shared in differing ways by individuals (Lachapelle and Paquin, 2003, p.3). Importantly, all-embracing state national identities are “...*being*

corroded by the forces of globalization...” and are “...also subject to fragmentation, competition and overlapping elements of a multiple and diverse nature...” (Lachapelle and Paquin, 2003, p.3). The changing nature of the state and its international environment shows that the nation-state has become at once too small and too large for many political problems (Bell, 1973). The article attempts to understand the Scottish experience with reference to the current phase of globalisation, the enduring power of minority nationalism, and the most recent British response to minority nationalist claims. This article will acknowledge the existence of various Scottish nationalisms and the distinction between what Nairn (1997) has called ‘Nationalism’ with a capital ‘N’, i.e. those nationalists who want Scotland to achieve complete independence from the rest of the UK, and what might be referred to as small ‘n’ nationalists who are prepared to opt for differing expressions of autonomy.

Globalisation

Globalisation is one of the overarching concepts in current analysis of the state, economy, and society. For Held, McGrew *et al* (2006, p. 26) globalization refers to an historical process which transforms the spatial organization of social relations and transactions, generating transcontinental or interregional networks of interaction and the exercise of power. Contemporary globalization is associated with a transformation of state power as the roles and functions of states are ‘redefined’ at the intersections of globalizing and regionalizing networks and systems (Held and McGrew, 2007, p. 41). Perry Warren and Maurer (2003, p. ix) have denoted the way in which the new global space is distinguished by a simultaneous fragmentation “...of modernity’s foundational concepts- the territorial nation-state, and its national society, economy, and *raison d’état*...”. In terms of both internal and external sovereignty, the nation-state can no longer serve as the only model of political organization. (Seymour, 2004, p. 405). According to Guibernau (1999, p. 20) globalization emphasizes cultural diversity, interdependence between peoples, markets and cultures. Globalisation promotes local autonomy and local cultural difference potentially allowing for both the emergence of regressive forms of local nationalism in certain localities but also permitting new opportunities for civic participation in others (Giddens, 2007).

Minority Nationalism

The tendency towards globalisation has been accompanied by an often countervailing tendency towards localisation and a new insistence on identity in the face of globalising and transnational pressures. For Hobsbawm (1990, p.164), the resurgence of stateless nationalism stands in contradiction to the predominant modern trends of globalization and transnational integration, which would have been expected to reduce minority nationalist mobilization. Predictions that minorities were destined to disappear have proven unfounded. There has been an active resurgence of minorities and reassertion of minority claims in Western Europe since the 1960s and 1970s (Anderson 2000, p. 25).

Minorities are numerically or politically non-dominant ethnonational groups, which wish to preserve their distinct nationality, demand state recognition of their nationality and mobilize in nationality-based assertions of certain collective or political rights. For purposes of conceptual exactitude, it is necessary to classify the Scots not so much as a 'national' minority but as a 'state' minority. The Scots are a minority in the United Kingdom, but not in Scotland. Today England represents about eighty-five per cent of the United Kingdom in terms of population, Scotland about nine per cent.

Minority nationalism in contemporary Western Europe, has re-emerged as a complex set of general problems and conditions located along the axes of the state, society and the economy but also as a vital reassertion of ethnic and cultural loyalties. Confronted with the challenge of ethnonational mobilization, the state can choose to react in one of two diametrically opposed ways. In extreme cases, the state may threaten the very existence of minority groups existing in its territory by means of systematic genocide, mass expulsion, forced assimilation, or more rarely by allowing the 'irredentist' minority to secede. Alternatively, the state may resolve to formulate some form of power sharing accommodation or autonomy that allows minority groups to obtain some 'ownership' over the decision-making process, acknowledges the right of the minority group to be different and recognizes the right to self-realization and internal self-determination. In essence, as Kymlicka (2001, p.232) has observed, the state must permanently abandon the desire to become a 'nation-state', and accept its existence as a 'multination state'.

The Background to Scottish Devolution: Territory and Function

It is paradoxical that while the United Kingdom (UK) is historically regarded as one of the most centralized states in contemporary Europe, devolution has not been a particularly difficult project to execute in practice. In fact, the problem has long been that there is obvious confusion as to the nature of the British state itself, which cannot be categorised as a conventional nation-state. The United Kingdom, Rose (1982, p. 37) correctly observed, was “...*not the product of a compact, drafted and signed by its constituents... It is an agglomeration created by the expansion and contraction of territorial power in the course of a thousand years...*”. Rokkan and Urwin (1982, pp. 3-4) have proposed a four-fold classification of state building that encompasses: the unitary state, union state, mechanical federalism and organic federalism.

In the British case, the key distinction is between the unitary and union state types. The unitary state was developed around one unambiguous political center that enjoys economic supremacy and follows a largely undeviating policy of administrative standardization in which all institutions are directly under the control of the state. The union state is one in which integration is recognized as being less than perfect. While administrative standardization prevails over most of the territory, the survival in some areas of pre-union rights and institutional infrastructures preserves some degree of regional autonomy and serve as agencies of indigenous elite recruitment. Crick (1991, p. 92) observes that English political elites had a vested interest in exercising selective self-restraint in their political domination of the United Kingdom especially in matters, which impinged directly on national cultural identities. The UK, as Burgess (1995, p. 16) has observed, developed as a unitary state in theory but both the instinct and spirit of its practice have been intermittently imaginative and flexible. Drawing on Rokkan's typology, Mitchell (2006, p. 154) argues that the United Kingdom was not a unitary state even before devolution but a state of unions with each component continuing to retain its distinctiveness. This distinctiveness would prove to be of great significance in relation to the preservation and development of Scottish indigenous institutions and modes of governance in the post-1707 era (Mitchell, 2006, p. 154). It would be wrong to neglect the presence of certain indigenous federal elements in the nascent British society and later in the processes of British government. This is not difficult to comprehend as Burgess notes that the process of state formation in England led to a formative British political culture that “...*was certainly characterized inter alia by political participation, limited central authority, a coexistence of central and non-conformist social and political*

values, and a philosophical environment conducive to flexible forms of institutional and constitutional authority...” (Burgess, 1995, p. 9).

The 1707 Union between England and Scotland essentially amounted to an amalgamation of Parliaments into a single pan-British legislature in London. An enduring belief in Scottishness was reproduced by institutions- including a separate education, church and legal system - rooted in civil society which all assisted in empowering Scotland with a sense of itself as a distinct entity from the rest of the UK. Scotland (unlike Wales and Ireland) had not been militarily subdued by England and remained a self-defining (if somewhat passive) nation in the post-Union era. It was not an oppressed colony waiting to gain its ‘freedom’. The founding of the Scottish office in 1885 to take over the central government role in all the main areas of Scottish administration was a major turning point for Scotland. The Scottish Office gradually transformed itself into an agency exercising a high degree of de facto self-government. Debate about the Scottish constitution started to grow in the 1960s and became intense in the late 1980s. In the late twentieth century, the ‘imperial and welfare’ appeal of the British state started to falter leading to the possibility of fulfilling national regeneration via devolved democracy. In 1979, a referendum was held in Scotland on proposals to establish a Scottish Assembly, with control over most of the Scottish Office functions. The proposal was narrowly supported by a majority of the electorate but fell considerably short of the required 40 % of the electorate which had been set as a requirement in legislation.

As Pacquin (2002) has noted, overall, Scottish nationalism in the 1980s and 1990s was stimulated by a sense of economic and political betrayal by the British state which had become for many Scots the ‘English state’, a remote and oppressive structure. In particular, the Conservative government of 1979-1997 failed to appreciate that Scottish expectation had irrevocably shifted away from subsidy politics towards the possibility of fulfilling national aspirations via the processes of devolved democracy. The Scottish Constitutional Convention, founded in 1989 asserted that Scotland was a nation with an inherent right to self-determination and called for the establishment of a scheme of self-government that would be widely acceptable and adopted by an incoming government sympathetic to devolution. The Convention could claim to represent a broad spectrum of Scottish society. The pro-independence Scottish National Party (SNP) declined to participate in a process which was designed to preclude the option of independence. It did much, as Pittock (2003, p. 286) has noted, to prepare Scottish civic society for constitutional change. Labour and the Liberal Democrats agreed

to participate in the Convention and at the time of the 1997 general election, both parties were firmly committed to the principle of devolution for Scotland.

The election of a Labour government in May 1997 was rapidly followed by the publication of the government White Paper on a Scottish Parliament in July 1997 and a referendum on Scottish and Welsh devolution on 11th September 1997. In the referendum, the Yes vote was 74 % (64 % for tax-varying powers). The referendum also committed Tony Blair to an early election for the Scottish Parliament. The principal merit of the Scotland Act introduced into Parliament following the referendum was that it clearly delineated the powers of the new Parliament. Health, education, justice, law and order, housing, local government, agriculture, the arts and sport and transport were devolved to the Scots; fiscal, economic and monetary policy, foreign affairs and the European Union, defence, the civil service, the bulk of both social security policy and energy policy were reserved functions that must be carried out at United Kingdom level. The Scottish Parliament cannot hold a referendum on a matter reserved to Westminster. The Scotland Act provided for a Scottish Parliament directly elected by the additional member system of proportional representation. The Scotland Act provided for a separate Scottish Executive led by a First Minister, and comprising other ministers appointed by the First Minister, together with two law officers, a Lord Advocate and a Solicitor-General for Scotland.

Thus, in the United Kingdom case, Bogdanor (1999, pp. 2-3) suggests that devolution may be defined as consisting of three elements: *The transfer to a subordinate elected body, on a geographical basis, of functions at present exercised by ministers and Parliament.* These functions may be either legislative or executive (Bogdanor 1999, pp. 2-3). Devolution does not involve the surrender of sovereignty involved in establishing or extending federalism or require the introduction of an enacted constitution. In essence, devolution in the United Kingdom has been an attempt to reconfigure *ownership* of politics in a territorial frame by renewing the connection of the United Kingdom's non-English nations to government (Charles, 2006, p. 58).

The Impacts of Scottish Devolution Political and Policy Innovation

Devolution provided Scotland with one of the widest ranges of competences (with the exception of fiscal powers) of any devolved or federated government in Europe. It has allowed a transfer of power from both London to Edinburgh and from the old territorial bureaucracy in Edinburgh to elected

politicians (Keating, 2005a). Devolution has significantly strengthened the Scottish political arena in the sense that the devolved institutions have been granted such powers that they cannot be ignored or by-passed in favour of direct appeals to London. A proportional electoral system has allowed for an enhanced plural democracy in Scotland that gives opportunities for multiple actors to be engaged in the policy process and provides opportunities for civic groups, business interests and others to interact with the political process. In an Ipsos MORI commissioned by the Scottish Parliament Corporate Body to assess attitudes towards the Parliament and devolution in 2006, roughly half of respondents believed that government in Scotland has been more open and more accessible since devolution (Herbert, 2006). Thus, there is a recognition that the routine imposition of centralizing tendencies from London has been replaced by a more inclusive notion of 'governance' and a renewed emphasis on the benefits of consensus and consultation absent in the *status ante quo*. Equally, a high proportion of women were elected to the Parliament in 1999 and 2003. The Parliament has one of the highest proportions of women members in the western world (of its 129 members in 2003 37 % were women). Women currently make up 39 % of the Scottish Parliament (2010). The introduction of devolution has allowed a return to distinctive Scottish social policies and an opportunity to assert Scottish separateness from England. Half (52 %) trust the Scottish Executive to look after Scotland's interests compared with just over a fifth (22 %) who trust the UK Government (Bromley and Given, 2005, p. 20).

McEwen (2003, p. 63) has observed that the establishment of a Scottish Parliament came to be regarded and promoted, not just as a vehicle for the expression of Scottish national identity, but as a pre-requisite for better public services and progressive social and economic change in line with Scottish policy priorities. The Budget devolved to the Scottish Parliament and Scottish Government is a considerable one. It accounts for more than 60 % of the public spending that is identifiably Scottish (Commission on Scottish Devolution, 2009, p. 5). The question arises: how have these budgetary powers been used in real terms? A study by *The Scotsman* newspaper in 2003 for the first time placed Scotland in the 27-country league table compiled by the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). This league table measures public spending as a ratio of gross domestic product (Nelson, 2003). In the area of government spending on health, spending increased by 68.8 % from 1999-2000 to 2007-2008 compared to a percentage increase of 62.9 % increase in England. Similarly, in respect of government spending on education, spending increased by

51.2 % from 1999-2000 to 2007-2008 compared to a percentage increase of 39.9 % in England (*The Times*, 2009).

There is now a Scottish sphere of legislation on matters not affecting the rest of the United Kingdom, considerably larger than existed prior to devolution (Keating 2004b, p. 1). Despite having somewhat limited powers, the Scottish Parliament has clearly impacted significantly on Scottish identity and governance, with the introduction of a number of policies that have not been enacted at all (or in modified form or at a later date) by the Labour government in the UK as a whole. These policies include *inter alia*:

- Free personal and nursing care to the benefit of more than 75,000 older people.
- Increased investment in new hospital buildings and equipment.
- University tuition fees have been abolished and bursaries introduced for students from low income families.
- The Land Reform (Scotland) Bill, introduced in November 2001, provides for a right of responsible access to land and inland water, creating, for the first time, a general right of access in Scotland and allowing the establishment of two new National Parks.
- Introduction of proportional representation for local government elections.
- More open system of appointing Scottish judges.
- Scotland was the first part of the United Kingdom to ban mounted hunting with hounds, effectively outlawing fox-hunting, fox-baiting and hare coursing (2002).
- In 2006, Scotland became the first part of the UK to impose a ban on smoking in bars, restaurants and all public places.

The introduction of devolution has been popular and has done much to restore legitimacy to government in Scotland. The most recent *Scottish Social Attitudes Survey* (2007) found that between 2006 and 2007 trust in the Scottish Government to act in Scotland's best interests had risen from 31 % to 47 %. Trust in devolved government to act in Scotland's best interests has outstripped trust in the UK government to do the same in every year since 1999 (The Scottish Government, 2008). Since 1999, clear majorities of between three-quarters and two-thirds have said each year that the Scottish Executive should have the most influence over how Scotland is run (Herbert, 2006).

Labour's Lord Robertson argued that the re-convening of the Scottish Parliament would kill nationalism 'stone dead'. The reality has been more complex. Linklater (2006) asserts that the devolution experiment has "...given Scots the right to debate their own politics in Scotland, to breed their own politicians and to blame them rather than English ministers when things go wrong ...". Most Scots appear to want the retention of devolution as part of the political architecture of Scotland. In an Ipsos MORI commissioned by the Scottish Parliament Corporate Body to assess attitudes towards the Parliament and devolution in 2006, only nineteen per cent stated that the Parliament's achievements have either been 'mainly bad' or 'very bad' for Scotland so far (Herbert, 2006). Indeed, the same survey reveals that only twelve per cent of respondents wanted to see some powers transferred back to the UK Parliament. A BBC Scotland survey in June 2009 revealed that 41 % of people in Scotland believed devolution was 'a good thing'. A *Times*/ Populus Poll conducted in both Scotland and England to mark the tenth anniversary of the Scottish Parliament in May 2009 found seventy percent of respondents thought that devolution had been good overall for Scotland (Populus, *The Times*, 2009). In Scotland, thirteen percent answered that devolution had been 'very good' for Scotland with 57 % answering that it had been 'fairly good'. The *Scottish Social Attitudes Survey* (2007, p. 12) found that while in "...the early years after devolution, trust in devolved government in Scotland fluctuated between around a half and two-thirds...", the 2007 Survey showed a significant increase of trust in devolved government - an increase of 20 percentage points from 2006 alone.

As Christopher Harvie (2002, p.228) put it, the problem for Scotland lay in the fact that "...Now they had a parliament again, but where was the glamour in conservation and restriction?...". Clearly, the time for vague aspirations about what the Parliament might achieve has passed. Scots now expect their Parliament to be assertive in formulating and implementing legislation that will deliver distinctly 'Scottish answers' on a wide variety of social policies in ways which tend to reflect a decidedly more social democratic orientation than those of the English. In recognition of Scottish expectations, The Commission on Scottish Devolution, also known as the Calman Commission, was established by the Scottish Parliament in 2007. The Commission's Terms of Reference were:

"... to review the provisions of the Scotland Act 1998 in the light of experience and to recommend any changes to the present constitutional arrangements that would enable the Scottish Parliament to serve the people of Scotland better,

improve the financial accountability of the Scottish Parliament, and continue to secure the position of Scotland within the United Kingdom...”.

The Commission reported in February 2009 and found that devolution has been a success, and is a fixture of Scottish life. The Commission suggested certain functions -defence, security, foreign affairs and the constitution- should remain at the UK-level. The Commission rejected the idea of a second chamber for the Scottish Parliament. It noted that there is a ‘plausible case’ for looking at devolving more powers to Scotland over broadcasting, energy, animal health, firearms, misuse of drugs and marine planning. Other proposals would give Edinburgh control over national speed limits and powers over drink-driving laws and airgun legislation. Predictably, the SNP had (as with the work of the Constitutional Convention of the early 1990s) shunned the commission because it would not look into the issue of Scottish independence as an option.

At least, for the present, it seems improbable that either devolution (or more accurately disillusion with devolution) is leading inevitably to ultimate independence from the UK in the near term. Although devolution has been an institutional reality since May 1999, there has been no substantial or consistent increase in support for independence and as indicated above devolution generally remains the most popular constitutional option. Only in the SSAS of 2004 did the cause of independence register support exceeding levels of 30 % and this was not translated into electoral success in the UK general election of 2005 where the Scottish National Party’s share of the vote fell to 17.7 %, the SNP’s lowest since 1987. To date, no more than 30 % of Scots have ever voted for independence in any election and the last time that level was reached was in a general election 30 years ago. The full results of the Commission on Scottish Devolution’s questionnaire on devolution published in May 2009 showed that 73 % of respondents believed that “...*devolution has produced better results for the people of Scotland...*” (Commission on Scottish Devolution, 2008).

As the primary Nationalist party in Scotland, political mobilization has been extremely challenging for the SNP. Unlike in other European countries, the resolute nature of the UK’s first-past – the-post electoral system has provided a permanent obstacle to SNP electoral success. The real significance of the SNP has, existed in its ability to promote Scottish identity by formulating it as a political perspective. The core problem for the SNP, according to Paterson (2004, p. 18), is that the party is increasingly the resort of the disgruntled, has a declining capacity to mobilise its own supporters, and is unable to attract votes from other

parties. In the post-devolutionary context, the SNP has sought to promote a gradual increase in tax powers for the Parliament in addition to the transfer of other policy responsibilities from Westminster rather than simply campaign just for independence as an absolute goal (though this remains the end point of party policy (Lynch, 2002, p. 254).

In the period leading up to the May 2007 Scottish parliamentary elections, the SNP was highly successful in converting disenchantment with the Labour government at the UK level into active support for the SNP. As a result of the May 2007 elections, the SNP became the biggest party in the Scottish Parliament winning a total of 47 of the 129 seats, with Labour just one behind on 46. The SNP also defeated Labour in terms of the share of the vote on both constituency and list ballots: Around 33 to 32 % and 31 to 29 %. The SNP has been obliged to secure the support of the Greens to form a minority government. The three 'Unionist' parties -Labour, Liberal Democrats and Conservatives- continue to hold 79 of the 129 seats in the Scottish Parliament. In September 2007, the Scottish Executive was rebranded as the Scottish Government by the new administration. Clearly, the SNP was determined to underline, in the clearest possible symbolic terms, the shift in power that had taken place.

Scottish Devolution: A Critical Evaluation

The Constitutional Aspect

As in Spain, where there is considerable asymmetry between regional-based units, Scotland, Wales and Northern Ireland were all granted varying degrees of devolved government in accordance with the prevailing demand for constitutional reform. England, however, has been largely neglected in the devolution settlement as there is at present, little or consistent demand for an English parliament. In response to these devolutionary pressures the constitutional basis of the United Kingdom has changed in a federal direction, yet in comparative terms it resembles more a federacy than a federation (Gamble 2006, p. 32). Of the main constitutional and political imbalances stemming from asymmetrical devolution, the West Lothian question, first raised in 1977, remains highly controversial. The issue revolves around the fact that after legislative devolution to Scotland, Scottish MPs are still able to vote on English domestic policies in the UK Parliament, while English, Welsh and Northern Irish MPs are no longer able to vote on Scottish domestic policy. The West Lothian Question, then, draws attention to the fact that devolution will transform the UK Parliament

into the quasi-federal parliament of a quasi-federal state (Bogdanor, 1999, *op. cit.*, p. 235). In this system of asymmetrical symmetry, there has been little effort to articulate what the United Kingdom exists for since devolution and how a more complex set of governing arrangements now better able to express narrower territorial interests is also able to express United Kingdom-wide purposes and solidarities (Jeffrey and Wincott, 2006, p. 7). The devolutionary arrangements suffer by still having no structural framework comparable to German-style cooperative federalism and Westminster's authority is still represented in Cabinet by the Northern Ireland, Welsh and Scottish secretaries (Bort and Harvie 2005, p. 5). These imbalances and weaknesses in the devolution settlement can only be resolved if Britain configures itself into a federal state- a settlement which hardly seems imminent.

One further area of potential contention between Edinburgh and London might exist in respect of proposed discussed changes to the Human Rights Act. Labour and Conservative proposals to change the Human Rights Act (1998) (which incorporates the rights contained in the European Convention on Human Rights into UK law) could become a “...*legal and political nightmare...*” (Hirsch, 2010). This was the verdict of a report by Justice, an independent human rights organisation, released in February 2010. The devolution statutes and the Human Rights Act are “...*legally and constitutionally tied together...*”, noted Qudsi Rasheed, legal officer at Justice, who also noted that “...*Constitutionally, for there to be a change to the act, the consent of the devolved bodies would be needed...*” (cited in Hirsch, 2010). In the case of Scotland, it is highly unlikely that the SNP minority government would choose to ally itself with such a position.

The Economics of Devolution

The economic implications of devolution still remain far more uncertain. Devolution may be a very significant political change, but in economic terms it has far less significance because even small changes are difficult to detect in the overall context of the Scottish economy (Morgan, 2006). The devolutionary settlement means that comparatively few macro-economic powers have been transferred to Scotland. Harvie (2008) has noted that the economic record after 1999 was ‘chequered’. Harvie (2008) also observes that the Labour-Liberal Democrat coalition which existed until 2007 had failed to deal with “...*the country’s persistent underlying entrepreneurial problems: High levels of ‘real’ unemployment and consequent poverty, and micro-management rather than*

finance from state-run concerns such as Scottish Enterprise...". Rapid growth of the service sector in Scotland has compensated for the contraction of traditional industries in the last few decades.

As the process of devolution develops further, demands for a reconsideration of the current UK-wide territorial finance system will, however, become more pronounced. The Barnett formula remains the main mechanism for allocating changes to the block grants that finance the activities of the devolved institutions in Scotland. Since the introduction of the Barnett formula, Scotland has arguably received too much public expenditure. While Scotland is now the third wealthiest region in the UK, public spending on health and education remains higher per person in Scotland than in England. Seager (2007) has noted that public spending is currently more than 50 % of GDP and tax revenues about 40 %, with the balance paid for by other UK taxpayers. Fraser Nelson (2008) has noted that state spending in Scotland is 54.7 of GDP, higher than any country in the world. Seager (2007) has further pointed to the fact that "*... Scotland currently enjoys Scandinavian levels of spending and American tax levels...*". If, however, a future UK government decided to cut overall spending, then devolved budgets would also be reduced regardless of the policy preferences in the devolved institutions themselves. Furthermore, under the recommendations of the Calman Commission, Scotland would also introduce a new Scottish rate of income tax, gain responsibility over a number of smaller taxes (Air Passenger Duty, Landfill Tax, the Aggregates Levy and Stamp Duty Land) and lose some of its block grant under the Barnett Formula. These proposals a major shift for the Scottish Parliament in terms of both fiscal power and financial accountability which the UK government committed to 'take forward' in a new Scotland Bill, to become law before 2011. The changes would make the Scottish Parliament responsible for raising a third of its budget. Both Labour and the Conservatives made clear their commitment to implementing the major changes proposed in the Calman recommendations. Unsurprisingly, the SNP Government has been particularly disappointed at the failure of the Calman Commission to recommend giving Scotland any control over its own oil and gas resources.

At the outset of the devolution experiment, there was also concern that the Scotland Act (1998) made only two references to the question of local government - local taxes (which are excepted from reservation) and the franchise at local government elections (which is reserved). McFadden (1999) noted that that in view "*...of the fragmented nature of local government and the plethora of joint arrangements which now exist, some councillors and local government officers see the establishment of the Scottish Parliament as a threat. They see it as*

an institution which will further undermine local autonomy...". These anxieties appear to have been largely unfounded in practice. According to Jeffrey (2006, p. 69), local-regional relationships in Scotland have been much more about securing for local government the input into central policies that was denied, or at least more difficult to achieve vis-à-vis a more remote UK government, before devolution. Devolution so far has worked as an exercise in inclusion and democratic renewal (Jeffrey, 2006, p. 69). Werran (2005) has observed, however, that while some areas of local government, such as education, have developed strong working relationships with their counterparts in the Executive, relationships in other service areas have been more problematic. For Werran (1999) the issue at hand, given the fragmentation of local-central relations, is whether Scotland has too many municipal councils, all duplicating the work of each other.

The Potential for Conflict between Scotland and London

Whatever the outcome of the SNP's performance in government, it is now the case that Labour's 50-year electoral dominance of Scotland has come to an abrupt end. In the six months following the formation of its minority government, the SNP avoided triumphalism, excessive confrontation with London and any aggressive push towards immediate independence. The SNP government is, however, challenging London and Labour on replacing Trident nuclear missiles, control of oil revenues, and increasing Scottish broadcasting. The Party's first legislative programme contained promises to abolish bridge tolls, democratise the health service, modernise rape legislation and abolish student fees. At the outset, the Party seemed relatively content to show that they could run Scotland's devolved government better than Labour. In August 2007 the Scottish National Party did, however, call for a 'national conversation' to take place about independence. In the White Paper produced by the Scottish National Party in December 2009, the Party announced its plans to hold a referendum in 2010 to decide whether to opt for full independence or to secure increased devolution from London. The Party's ambitions appear destined to fail as it does not have enough support from opposition parties to be able to stage a referendum in 2010. Labour, the Conservatives and the Liberal Democrats all oppose the policy.

In political terms, the arithmetic in the Scottish Parliament means that First Minister Alex Salmond's ability to propose a Scottish independence referendum is unlikely to be achieved in the lifetime of the current parliament (Mr Salmond has openly acknowledged that only about 50 of the 129 MSPs were in favour of

independence). The other main parties have strongly urged the minority SNP government to focus on devolved issues such as health and education and on extending the policy remit and influence of the Parliament. It is necessary to point out though that Prime Minister Gordon Brown has declared that the Scottish Parliament should focus on how 'existing powers' were best used rather than on shifting more powers to Edinburgh. The potential for conflict between London and Edinburgh on the issue of increasing the powers of the Scottish Parliament clearly remains very high. The *Times*/Populus Poll of May 2009 found the proportion of Scots supporting independence has declined from about a third at the time of Mr Salmond's election victory and is now running at only a fifth, with two fifths supporting the Scottish Parliament in acquiring more powers but rejecting separation from the rest of the UK. Similarly, an IPSOS Mori Scotland poll conducted in November 2009 found that one in five Scots say that they would vote for independence in a referendum. Thirty-two percent would prefer the status quo while forty-six percent would opt for greater powers for the Parliament (Ipsos-Mori, 2009).

In a general sense, it is possible to assert that devolution functioned relatively smoothly in Scotland from its inception in 1999 to the Scottish Parliament elections of 2007 for a number of distinct reasons: potential tensions between London and Edinburgh were managed through internal Labour Party channels; intergovernmental relations between the UK and devolved government in Edinburgh were facilitated by continuities of pre-devolution civil service personnel and procedures; there were almost no serious legal disputes about the division of competences between the UK government and Edinburgh in the period 1999-2007; the same period was also marked by a significant expansion in UK public spending that produced real growth in the budgets of the Scottish government reducing the potential for conflict over territorial finance and resource allocation (Jeffrey, 2004, pp. 8-9). With the establishment of an SNP minority government, these old certainties have been increasingly open to disruption. In July 2007, it was disclosed that the civil service in London and Edinburgh are formally operating as separate administrations, severing the powerful links that used to tie Scotland to the rest of the United Kingdom (McMahon, 2007). Scotland's most senior civil servant Sir John Elvidge has admitted that the election of the SNP has brought an end to the contacts and informal exchange of information that used to be commonplace between the Scottish Executive and UK government in the first eight years of devolution. Elvidge also disclosed that plans were being developed to create a separate Scottish civil service.

The Calman Commission has pointed to the need for the ‘revitalisation’ of intergovernmental relations between Edinburgh and London and of the importance of developing a closer relationship between the Scottish and UK Parliaments. Recommendation 4.1 of the Calman Report noted that there should be mutual respect between the Parliaments and the Governments, and this should be the guiding principle in their relations. Recommendation 4.7 stated that UK and Scottish Government Ministers should commit to respond positively to requests to appear before committees of the others’ Parliament.

Conclusion

Many scholars convincingly argue that the intensification of global interdependence has led to a significant erosion of state power and autonomy. States must now negotiate and bargain not only with other states, but also with a complex variety of transnational organisations and forces. In the first decade of the 21st century, the viability of existing multination states has become increasingly contested. The last thirty or forty years have repeatedly demonstrated that states fail to enjoy legitimacy without the consent of their territorial minorities. Equally, it has become equally apparent that if multination states are favourably disposed to allowing restive minorities a degree of ‘ownership’ over the decision-making process, national minorities may remain content to forgo the uncertainties of secession and the redrawing of boundaries. Devolution in other western European countries has been relatively uncomplicated due to the existence of written constitutions in those countries. It appears that Scotland has chosen to opt for the path of devolution and remain a part of Britain at least for the foreseeable future. Continuing support for the devolved institutions signals a desire by Scottish society as a whole to progress along the path of self-government in a consensual fashion, towards an end point of their own choosing.

In allocating more power to a minority group to regulate its own affairs the state may fear that there will be further demands for further autonomy. Until 2007, devolution with its potent emphasis on Scottish national identity, institutional distinctiveness and consensus had appeared to constrain the electoral appeal of the SNP. While the challenge posed to the territorial existence of the UK by the new SNP minority government should not be underestimated, it is worth observing that the May 2007 election result did not produce an unequivocal mandate for Independence with the majority of the electorate still not opting for the independence route. Whatever the criticism directed at the devolved parliament, the Parliament’s resurrection after 300 years of absence is clearly permanent. It

has succeeding in becoming a major symbolic focus for the national aspirations of 5.1 million Scots. Devolution is, as has often been remarked, a process not an event. The Calman Commission has rightly looked at whether devolution needed to be recalibrated and which powers might be transferred to or enhanced in Edinburgh. Taylor (2009) has rightly noted that changes to Scotland's constitution have always tended to develop via circuitous routes. The Unionist parties introduced devolution as a means of preserving the Union: a goal which seems to have been achieved so far. The central question to be asked in the current context is how, or even if, devolution will continue to function effectively when different and mutually antagonistic political parties hold power in London and Edinburgh.

BIBLIOGRAPHY

Anderson, M. (2000), *States and Nationalism in Europe since 1945*, London: Routledge.

Bell, D. (1973), *The Coming of Post-Industrial Society*, New York: Basic Books.

Bogdanor, V. (1999), *Devolution in the United Kingdom*, Oxford: Oxford University Press.

Bort E. and Harvie, C. (2005), "After the Albatross: A New Start for the Scottish Parliament?", *Scottish Affairs*, No. 50, Winter 2005.

Bromley, C and Given, L. (2005), *Public Perceptions of Scotland after Devolution: Findings from the 2004 Scottish Social Attitudes Survey*, Edinburgh: Scottish Centre for Social Research/Scottish Executive Social Research.

Burgess, M. (1995), *The British Tradition of Federalism*, London: Leicester University Press.

Commission on Scottish Devolution, (2008), *Questionnaire Results*, viewed 1st December 2009 from: <http://www.commissiononscottishdevolution.org.uk/uploads/questionnaire-results.pdf>

Commission on Scottish Devolution, (2009), *Serving Scotland Better: Scotland and the United Kingdom in the 21st Century*, viewed 1st December 2009 from: <http://www.commissiononscottishdevolution.org.uk/uploads/2009-06-12-csd-final-report-2009fbbookmarked.pdf>

Crick, B. (1991), "The English and the British", in B. Crick (ed.), *National Identities: The Constitution of the United Kingdom*, Oxford: Blackwell, pp. 90-104.

Gamble, A. (2006), "The Constitutional Revolution in the United Kingdom", *Publius: The Journal of Federalism*, 36(1), pp. 19-35.

Guibernau, M. M. (1999), *Nations without States: Political Communities in a Global Age*, Oxford: Blackwell.

Harvie, C. (2002), *Scotland: A Short History*, Oxford: Oxford University Press.

Harvie, C. (2008), "A Year with Salmond", *Scottish Affairs*, No. 65, Autumn 2008, viewed 11th January 2010 from: http://www.scottishaffairs.org/onlinepub/sa/harvie_sa65_autumn08.html

Held, D, McGrew A, Goldblatt D. and Perraton, J. (2006), "Introduction: The Globalization Debate", in *Global Transformations, Politics, Economics, and Culture*, Polity Press: Cambridge.

Held, D. and McGrew, A. (2007), "The End of the Old Order? Globalization and the Prospects for World Order", in *Twentieth Century International Relations*, Vol. IV, Globalization, M. Cox (ed.), (Sage Library of International Relations), London: Sage Publications, pp. 25-53.

Herbert, S. (2006), *Attitudes to the Scottish Parliament and Devolution*, Edinburgh: Scottish Parliament Corporate Body/MORI Scotland Social Survey, viewed 19th September 2009 from: <http://www.mori.com/polls/2006/spcb.shtml>

Hirsch, A. "Scotland and N Ireland Could Reject Bill of Rights", *The Guardian*, (7 February 2010), viewed 15th February 2010 from: <http://www.guardian.co.uk/uk/2010/feb/07/northern-ireland-bill-of-rights>

Ipsos-Mori, (2009), *Talk of Independence is doing SNP Few Favours* (29 November 2009), viewed 10th January 2010 from: <http://www.ipsosmori.com/researchpublications/researcharchive/poll.aspx?oItemId=2523>

Jeffrey, C. (ed.) (2004), *Devolution: What Difference Has It Made? Interim Findings from the ESRC Research Programme on Devolution and Constitutional Change*.

Jeffery, C. (2006), "Devolution and Local Government", *Publius: The Journal of Federalism* 36(1), pp. 57-73.

Jeffrey, C. and Wincott, D. (2006), "Devolution in the United Kingdom: Statehood and Citizenship in Transition", *Publius: The Journal of Federalism* 36(1), pp. 3-10.

Keating, M. (2004a), *Plurinational Democracy Stateless Nations in a Post-Sovereignty Era*, Oxford: OUP.

Keating, M. (2004b), *How Distinctive is Holyrood? An Analysis of Legislation in the first Scottish Parliament*, Edinburgh: Economic and Social Research Council, Briefing No: 10, 2004, p. 1.

Keating, M. (2005), *Policy Making and Policy Divergence in Scotland after Devolution*, Edinburgh: Economic and Social Research Council: Briefing No: 21, March 2005.

Kymlicka, W. (2001), *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*, Oxford: Oxford University Press.

Lachapelle, G. And Paquin, S. (2003), "Quebec's International Strategies: Mastering Globalization and New Possibilities of Governance, in *Québec and Canada in the New Century: New Dynamics, New Opportunities Conference*, 31 October-1 November 2003.

Linklater, M. (2006), "The Case for Independence has not even begun to have been made. Give Devolution a Chance", *Prospect Magazine*, (December 2006), viewed 14th January 2010 from: http://www.prospect-magazine.co.uk/article_details.php?id=7989

Lynch, P. (2002), *The History of the Scottish National Party*, Cardiff: University of Wales Press.

McEwen, N. (2003), "Is Devolution at Risk?: Examining attitudes towards the Scottish Parliament in Light of the 2003 Election", *Scottish Affairs*, No 44, (Summer 2003), pp. 54-73,

McFadden, J. (1999). "Holyrood's Threat to Local Government", *The Journal* (July 1999), viewed 14th January 2010 from: <http://www.journalonline.co.uk/article/1001098.aspx>

McMahon, P. (2007), "A Very Civil Separation", *The Scotsman* (19 July 2007), viewed 11th December 2009 from: <http://news.scotsman.com/index.cfm?id=1124542007>

Mitchell, J. (2006), "Evolution and Devolution: Citizenship, Institutions, and Public Policy", *Publius: The Journal of Federalism* 36(1), 2006, pp. 153-168.

Morgan, K. (2006), "Devolution and Development: Territorial Justice and the North-South Divide", *Publius: The Journal of Federalism* 36(1), 2006, pp. 189-206.

Nairn, T. (1997), *Faces of Nationalism*, Janus Revisited, London: Verso.

Nelson, F. (2003), "Scottish Public Spending Highest in the World", *The Scotsman*, (22 April 2003).

Nelson, F. (2008), "The Case for Scottish Fiscal Autonomy, *The Spectator*, (2 December 2008), viewed 13th January 2010 from: <http://www.spectator.co.uk/coffeehouse/3058536/the-case-for-scottish-fiscal-autonomy.shtml>

Paquin, S. (2002), "Globalization, European Integration and the Rise of Neo-Nationalism in Scotland", *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol. VIII, No.1, Spring, pp. 55-80.

Patterson, L. (2004), *Sources of Support for the SNP*, viewed 15th January 2010 from: <http://www.institute-of-governance.org/onlinepub/paterson/snpsupport.html>

Perry, R. Warren and Maurer, B. (2003), "Globalization and Governmentality: An Introduction", in Perry, R. Warren (ed.), *Globalization under Construction: Governmentality, Law, and Identity*, Minneapolis: University of Minnesota Press, pp. ix-1.

Pittock, M. G. H. (2003), *A New History of Scotland*, Stroud: Sutton Publishing.

Populus, *The Times*, "Scotland Poll - Anniversary of Devolution, May 2009. Fieldwork: April 29th 2009-May 3rd 2009". published by *The Times*, viewed 9th January 2010 from: <http://www.populus.co.uk/the-times-the-times-scotland-poll-anniversary-of-devolution-may-2009-030509.html>

Roessingh, M. (1997), *Ethnonationalism and Political Systems in Europe - A State of Tension*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Rose, R. (1982), *Understanding the United Kingdom*, London: Longman.

Seager, A. (2007), "Where There's oil... If Scotland were to Become Independent, Could it Really Survive Economically?", *The Guardian*, (8 February 2007), viewed 9th January 2010 from: <http://www.guardian.co.uk/politics/2007/feb/08/scotland.britishidentity1>

Seymour, M. (2004), "Conclusion: The Rights and Obligations of Persons and Nations", in Seymour, M. (ed.), *Fate of the Nation-State*, Montreal: McGill-Queen's University Press, pp. 403-413.

Rokkan, S. and Urwin, D, (1982), "Introduction: Centres and Peripheries in Western Europe", in Rokkan, S. and Urwin, D. W (eds.), *The Politics of Territorial Identity: Studies in European Regionalism*. London: Sage, 1982, pp. 3-4.

Taylor, B. (2009), "Devolution as Evolution", (18 November 2009), viewed 15th January 2010 from: <http://www.bbc.co.uk/blogs/thereporters/briantaylor/2009/11/devolutionasevolution.html>

The Scottish Government, (2008), *Scottish Social Attitudes Survey 2007 Core Module Report 1: Attitudes to Government in Scotland Trends in attitudes to government, 1999-2007*, viewed 1st January 2010 from: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/223197/0060077.pdf>

The Times (2009), "Both Sides of the Divide: An Evolving Story", (8 May 2009), viewed 10th January 2010 from: <http://extras.timesonline.co.uk/pdfs/scot2.pdf>

The Times of India, (2007), "Globalisation is Reducing Sovereignty of Nation States", (31 October 2007), viewed 12th January 2010 from: http://timesofindia.indiatimes.com/Opinion/Globalisation_is_reducing_sovereignty_of_nation_states/articleshow/2503587.cms

Werran, J. (2005), "The Taxing Issues of Devolution", *The Regional Monitor* (15 June 2005), No: 4, Vol. I viewed 7th January 2010 from: http://www.epolitix.com/EN/Publications/Regional+Monitor/4_1/9df9758c-b355-4731-a9481ee9f4eaa777.htm

YENİ LİBERALİZMİN HEGEMONYA UĞRAĞI OLARAK ENFORMASYON TOPLUMU SÖYLEMİ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER: TÜRKİYE VE BİLGİ TOPLUMU SİYASASI

Serhat KAYMAS*

ÖZET

Bu makale, yeni liberalizmin hegemonya uğrağı olarak gelişmekte olan ülkeler için enformasyon toplumu siyasasını ele almaktadır. 1990'lı yılların başından itibaren, küresel medya yönetiminde "serbest ticaret" üzerine yapılan vurgu, liberal demokrasilerde medya düzenlemelerini önemli ölçüde dönüştürmüştür. O kadar ki; küresel enformasyon toplumu ve bu bağlamda küresel enformasyon alt yapısı kavramları, küreselleşme süreci ile enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmeleri birleştiren kavramlar olarak, uluslararası örgütlerin ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerinin politik gündemlerinde önem kazanmıştır. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkeler için enformasyon toplumu söyleminin, çok uluslu şirketler için yeni pazarlar oluşturmayı amaçlayan, enformasyon toplumu söylemi üzerinden enformasyon teknolojilerine pazar açmayı amaçlayan yeni emperyalizm biçimine dönüştürüldüğü iddia edilebilir. Böylesi bir durumda, tercihini dışa açılma – neo-liberal politikalar yoluyla büyümeye geçiş yönünde kullanan Türkiye gibi ülkelerde, devletin enformasyon ve iletişim teknolojileri alanına yaklaşımı değişmiş, bu alanda ulusal yenilik yaratma sistemleri ve ulusal yenilik yaratma kapasiteleri gibi teknoloji geliştirecek politikaların niteliği farklılaşmıştır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerine ilişkin sözü edilen durum, bir dizi uluslararası örgüt tarafından paylaşılmakta ve hatta teşvik edilmektedir. Bu çalışmada, neo-liberal politikalar eşliğinde Türkiye'nin elinden alınan politika araçları, eleştirel ekonomi politik bir yaklaşım içerisinde Tuena Sonuç Raporu, Türk Telekom'un özelleştirilmesi, 3G ihalesi ve 2006-2010 Yılları Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı örneğinde değerlendirilmektedir. Bu çalışma içerisinde, iletişimin eleştirel ekonomi politiği çerçevesi içerisinde, Türkiye'nin enformasyon ve iletişim politikalarındaki değişim süreci ele alınmakta ve neo-liberal politikalar çerçevesinde, iletişim alanının yeniden yapılandırılmasının Türkiye için yarattığı sorunlar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Enformasyon Toplumu, Bilgi Toplumu, Eleştirel Ekonomi Politik, Enformasyon Politikaları, İletişim Politikaları, Emperyalizm, Hegemonya, Gelişmekte Olan Ülkeler.

ABSTRACT

This article is to deal with the policies of information society as a neo liberalism's hegemonic haunt for developing countries. Since the early 1990's, there is a growing emphasis on free trade in global media governance, which could rock the foundations of media regulation in western

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, Hacettepe Meslek Yüksekokulu
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No. 2, (Ekim 2010)

democracies. Even, the concept of global information society and in this regard global information infrastructure those are integrated the globalization and developments in information and communication technologies have taken center – stage position on the political agendas of several international institutions and developing states governments, like Turkey. Nonetheless, it argues that when the information society is perceived from the developing countries, it's turns out to be a new imperialism project designed to create new markets for multinational corporations that own and operate information technologies the dynamics engine of information society. Under these circumstances, in some developing countries, such as Turkey, which have given preference to neo-liberal and export based development policies, nation – states approaches to information and communication policies have changed, like the “national innovation systems” and “national innovation capabilities”. These condition in the benefits of information and communication technologies is shared and fostered by international organizations. This study is deal with the process of transformation in information and communication technologies policy, and in this regard, tools of policy taken away from Turkey via neo liberal policies within critical economy politics. In this study, as a case of the privatization of Türk Telekom, Accommodations of 3 G's, the Final Report of TUENA and finally the information society's strategies and a action plan which called “2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı” emphasize the proposed policies and to question their impact of the implementation of these policies in the Turkey.

Key Words: *Information Society, Knowledge Society, Critical Economy Politics, Information Policies, Communication Policies, Imperialism, Hegemony, Developing Countries.*

Giriş

Bu çalışma; Türkiye’de yeni liberalizmin hegemonya uğrağı ekseninde dış dinamikler ve emperyalist bir dizi müdahale ekseninde ancak 1990’lı yıllardan itibaren yer edinebilen Türkiye enformasyon siyasasını, küresel kapitalist sermaye birikiminin yeni düzeni bağlamında okumayı amaçlamıştır. Gerçekten de; Türkiye için enformasyon toplumu siyasası; bir yandan küresel kapitalizme eklemlenme, öte yandan resmi ideolojisini neredeyse tek başına belirleye gelen “batılılaşma” söyleminin Avrupa Birliği üzerinden yeni bir uğrak edinmesi bağlamında yer edinebilmiş ve yeni liberalizmin, Türkiye için biçtiği role uygun olarak tasarımılanmıştır. Çalışma içerisinde; Türkiye’nin enformasyon ve bilgi toplumu politikalarının çözülmesine dair üç uğrak belirlenmiştir. Bu bağlamda; 1995 yılındaki “*Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi*”, 2005 yılında Türkiye’nin, Avrupa Birliği uyum sürecinde “*Türk Telekom Anonim Şirketi’nin özelleştirilmesi*” ardından ulusal enformasyon alt yapısının kaybedilmesi ile dünyada 121. ülke olarak gerçekleştirildiği 3G ihalesi, Türkiye’nin enformasyon alanında değerlendirilebilmesi için anlamlı bir dizi tartışma unsuru sağlamıştır.¹ Üstelik söz konusu ihalenin tek-

¹ Türk Telekom Anonim Şirketi’nin özelleştirilmesin yanı sıra özelleştirme döneminde yaşanan gelişmeler boyunca da önemli açıklamalara ihtiyaç duymaktadır. Avrupa Birliği üyeliğine aday bir

noloji üreten bir ülkenin sermaye grubuna değil tam aksine teknoloji ithal eden Arap asıllı bir sermaye grubuna yapılması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte; Türkiye’de, 2006 yılında Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “**2006-2010 yılları arası Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı**” siyasası ise; dönemin iktidarı Adalet ve Kalkınma Partisi eliyle, Türkiye’nin enformasyon toplumu söylemi üzerinden giderek sermayenin hegemonyasına sunulduğu alandaki ilk politika belgesini oluşturur. O kadar ki; gündem içinden bakıldığında; enformasyon toplumu kazanımlarının, demokratik bir iletişim düzeni ve kaynakların eşitlikçi kullanılması yerine kapitalist hegemonyanın güçlendirilmesi için nasıl da araçsallaştırıldığını açıklamaktadır. Bu çalışma içerisinde tartışılması amaçlanan sorular; “Türkiye’de, egemen siyasa içerisinde, bilgi toplumu kazanımları yalnızca küresel kapitalizmin işleyişine katkı sunmak amacına mı yöneliktir ?” ve “Türkiye’nin, ulus üstü bir hegemonya projesi olan Avrupa Birliği’ne eklemlenme süreci ve değişen siyasası içerisinde, enformasyon toplumu kazanımlarını elde edebilmesi olası mıdır? Eğer böylesi bir kazanım söz konusu değilse Türkiye giderek, batılılaşma ve çağdaşlaşma adına izlenen politikalarla giderek bir sömürgeye mi dönüştürülmektedir” olarak belirlenmiştir. Çalışma, Türkiye özelindeki bu soruları daha geniş bir enformasyon toplumu kavramsallaştırması üzerinden tartışacak, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği’nde enformasyon toplumu siyasasının ardından sorgulama Türkiye’ye doğru genişleyecektir.

Enformasyon Toplumu Söylemi ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Yeni Liberalizmin, Pazar Yönelimli Toplum Tasarımı

Enformasyon/bilgi toplumu² kavramı; liberal iktisat yazını içerisinde, kavramın araçsallaştırılmasına eşlik ederek toplumsal bir değişimi hatta “toplumsal

ülkenin söz konusu özelleştirmeyi Arap Şirketi lehine sonuçlandırması üstelik özelleştirmenin ardından beş yılın üzerinde bir zaman geçmesine rağmen tekel konumunda devam etmesi, Türkiye’nin Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı ile birlikte yaşadığı değişimi anlamlı kılmaktadır. O kadar ki; Avrupa Birliği üyesi olan bir ülkenin enformasyon alanındaki özelleştirme sürecini, teknoloji üreten bir ülkenin şirketine yapabilmesine rağmen ideolojik boyut aksini ortaya çıkartmıştır. 11 Haziran 2010 tarihindeki Türk-Arap İşbirliği Forumu’nda dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, üstelik Avrupa Birliği üyesi bir ülkenin başbakanlığı görevini üstlenmişken, Forum da yaptığı konuşmayla Mehmet Akif Ersoy’un şiirine dayanarak “Arapsız Yaşamadığını” beyan etmiştir. Bu bağlamda; Türk Telekom Anonim Şirketi’nin Çok Uluslu Arap Sermaye Grubu’na satılması ile ideolojik bağlamda bir sürekliliğin bulunduğu gözlenmektedir. Özelleştirmenin ardından Türkiye’nin ulusal enformasyon alt yapısı, Arap sermayesinde yoğunlaşmıştır. Bu konuya çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak değinilecektir.

² Enformasyon (information) ve bilgi (knowledge) toplumu arasında önemli farklılıklar bulunmasına rağmen, özellikle siyasa belgelerinde kavramlar arasında ayrımın gerçekleştirilmeksizin kul-

devrimi” içeren bir anlama sahip olarak kullanılmaktadır. Daniel Bell’in (1973); *“The Coming of Post-Industrial Society: A Venture of Social Forecasting”* isimli çalışmasından itibaren sanayi toplumunun yerine “enformasyon tabanına” dayanan ve “hizmet sektörü yönelimli” yeni (sanayi sonrası) bir toplumun egemen olacağına dair söylem giderek yaygınlaşmıştır. Daniel Bell (1973: 44) kitabındaki iddiasını; “Bu kitapta iddia ettiğim şey toplumsal değişimin ana kaynağının-bilim ve teknoloji ilişkisi ile kamu politikaları açısından, “inovasyon” biçimindeki değişim-bilginin karakterinde yaşanan değişimdir. Bilimin üstel bir biçimde büyümesi ve “uzmanlaşması”, yeni entelektüel bir teknolojinin yükselişi, sistematik araştırmaların A&G bütçeleri aracılığıyla yaratılması ve bütün bunların içine konulduğu kap olarak, “teorik bilginin kodifikasyonunu”³ anlamak olarak açıklar. Ancak böylesi bir iddia; giderek entelektüel teknoloji kavramı üzerinden hem bir yandan “yeni” olarak tanımlanan bir toplum tasarımı için, toplumsal ve ideolojik bağlamın giderek kopartılmasına hem de teknolojinin salt bir “sorunların çözümüne” doğru bir anlamlandırma biçimine dönüşmüştür. Böylesi bir tasarımın; toplumun ancak her birisi ayrı ilkeler tarafından yönetilen ve birbirinden bağımsız olarak ayrıştırılabilen-bağımsız katmanlar olarak düşünüldüğünde, en azından kendi içerisinde, bir “tutarlılığa” sahip olduğu belirtilmelidir. Gerçekten de Bell’in öncü konumunu izleyenler içerisinde değerlendirildiğinde görülen; toplumun bütüncül bir yaklaşım içerisinde değerlendirilmemesi olmuştur. O kadar ki, gerçekleştirilen çalışmalarda birbiri ile ilişkisi olduğu dahi düşünülmeyen biçimde toplumsal yapı, siyasi yapı ve kültür alanı olmak üzere modern toplumu tanımlamaya yönelen üç alandan oluştuğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte söz konusu enformasyon toplumu tartışmalarında; enformasyonun modern toplumda yol açtığı değişimin giderek tek boyutlu bir halde yalnızca toplumsal yapıyı kapsayacak şekilde anlamlandırılması dikkat çekmektedir. Kapitalist toplum yapısındaki eşitsizlikler ve güç/iktidar sorunu bu kavramlar üzerinde, en azından, düşünme gereği dahi duyulmaksızın bir bakıma yok sayılmaktadır. Bu şekilde, enformasyon toplumu söylemi, giderek aslında içeriğinin nasıl doldurulabileceği dahi düşünülmemesinin, toplumsal bir devrim olarak dahi ele alınabilmektedir. Örneğin Manuel Castells’e (2005: 40) göre; “bugünün teknolojik devriminin ayırt edici özelliği, bilginin ve enformasyonun merkezi önemi değil, bu bilgi ve enformasyonun, bilgi üretimine, bilgi işleme/iletme aygıtlarına uygulanması, yenilik ile yeniliğin kullanılması arasında ikisinin birbirlerini beslediği bir zincir oluşturmalarıdır” Bununla birlikte Castells (2005: 99), enformasyon toplumu tartışmaları içerisinde, kapitalist ser-

lanıldığı ve çoğu örneğinde gözlemlendiği gibi birbirinin yerine ikame edilebilen kavramlar olarak değerlendirildiği gözlenmektedir

³ Bell’e göre kodifikasyon, teorik bilginin empirisizm üzerine egemenlik oluşturmaları ve bilginin soyut sembol sistemlerine hızlı aktarılmasıdır

maye birikim sürecinde yeni bir evrenin geliştiğini iddia etmesiyle tam da teknolojik indirgemeciliğin “anamlı” bir örneğini sunmaktadır. Kevin Walby (2007: 906-908), enformasyon toplumu kuramcılarının giderek “üretim biçimi ve ilişkilerinin” yerine “enformasyon biçimi” kavramını öne sürdüklerini ancak tam da bu nedenle, enformasyon toplumu söyleminin kapitalist karşıtı bir okuma üzerinden anlamlandırılması gerektiğini belirler. Buna göre; enformasyon toplumu kuramcıları henüz Marx’ın “tarihsel materyalizm” kavramsallaştırmasını yıkmaya çalışmakta ancak böylesi bir yaklaşım kapitalist sermaye birikim modeli içerisinde bütün bir sermaye-emek mücadelesinin üzerine örtmektedir. Öte yandan Nick Dyer-Witthford’un (2004: 29) isabetle belirlediği gibi, enformasyon toplumu söylemi önemli bir belirsizlik içermektedir. Bell’in çalışmalarından itibaren sözü edilen bilimsel uzmanlık rejiminin, kapitalizmi barışçıl bir biçimde aşır-aşamayacağı ya da daha da basit olarak onu yeni bir istikrar ve örgütlenme düzeyine çıkartıp çıkartamayacağına dair konularda “belirsiz” ifadeler kullanılmaktadır. Örneğin Bell, “bilgi sınıfının” yeni yönetici sınıf olacağı düşüncesiyle “oynayıp-oyalandıktan” sonra, üzüntüyle bu fikri giderek terk eder (Witthford, 2004: 29). O kadar ki, Karl Marx’ın (2010: 1) isabetle belirlediği gibi; “Varlıklarının toplumsal üretiminde insanlar, aralarında zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar. Bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir evresine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üst yapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak, toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine onların bilincini belirleyen toplumsal varlıklarıdır” (Marx, 2010: 1). Bununla birlikte enformasyon toplumu siyaseti tam da yanlış bilinç üzerinden toplumsal varlığın belirlenmesine tanık olmuştur. Mike Wayne’in (2003: 40) belirlediği gibi, 1990’lı yıllar tam da böylesi bir sürece, yeni medya ve telekomünikasyon sektörü ekonomisiyle beslenen teknolojik indirgemeciliğe tanık olmuştur. Bununla birlikte, söz konusu teknolojik indirgemeciliğin önemli boyutunu enformasyon toplumu ve kazanımlarının giderek sermayenin çıkarları ile belirlenen niteliği oluşturmaktadır. O kadar ki, 1990’lı yıllar boyunca “enformasyonel emperyalizmi” üreten uygulamaların,⁴ egemen siyaset aracılığıyla, geliştiği belirtilmelidir. Enformasyon toplumu tasarımının ise bütün bu siyaset pratikleri tarafından bir bakıma “yersiz-yurtsuzlaştırılan” doğası daha da bir açığa çıkmaktadır. Bununla birlikte; enformasyon toplumu söylemi-

⁴ Enformasyon sektörünün kurallardan arındırılması, kamu operatörlerinin özelleştirilerek devlet tekelleri yerine özel tekel ve hatta kartel oluşumlarının yerleştirilmesi, kamu hizmeti ve yararı anlayışının yerine giderek vahşi pazar düzenlemelerinin temellendirilmesi vb.

nin, en azından, kavramsal düzeyde kapitalizmin yeniden üretilmesinde nasıl araçsallaştırıldığı tam da “enformasyon” toplumuna dair bir karşılaştırma üzerinden dahi tartışılabilir. Frank Webster’ın (2002: 23) belirlediği gibi, enformasyon toplumunun ayırt edilebilmesi için beş yol bulunmaktadır. Bunlar; a) teknolojik yenilik (*yaratma*) ve dağılım b) mesleki değişim c) ekonomik değer (*oluşturma*) d) enformasyon akışı (*sağlamak*)⁵ ve son olarak e) sembol ve gösterge kullanımındaki genişleme enformasyon toplumunun, diğer toplum biçimlerinden ayrımını sağlamaktadır. Bununla birlikte Peter Johan Lor ve Johannes Jacobus Brintz’in (2007: 389) belirlediği gibi; bilgi ve enformasyon toplumu kavramları belirli koşullarda birbirinin yerine ikame edilebilmektedir. Örneğin Lor ve Brintz’e (2007: 389) göre; a) bilginin “en önemli” üretim unsuru olduğu,⁶ b) bilgi üretim kültürünün, yüksek eğitim düzeyi ile desteklendiği, c) odağın yalnızca modern ve yeni enformasyon/iletişim teknolojilerinin kullanımı değil bununla birlikte, belki de daha da önemli olarak, söz konusu araçlardaki içerik-anlam ve bilgiyi içerdiği toplumlarda, enformasyon ve bilgi toplumu kavramları giderek birbirinin yerine kullanılabilmektedir.

Enformasyon ve bilgi toplumlarının, en azından kavramsal düzeyde, ortak bir bağlamı işaret ediyor olsa da bilgi toplumunun ayırt edici bir dizi niteliği bulunmaktadır.⁷ Lor ve Britz (2007: 389) söz konusu niteliklerini; a) modern enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin erişim ve kullanım oranlarının ölçülebilmesi, b) ülkedeki bilim insanlarının sayısı, c) toplam milli gelir içerisinde araştırma ve geliştirme çalışmaları için ayrılan kaynak ve milli gelir içerisindeki yüzde değeri, d) yüksek teknolojinin üretimi ve ihraç yeteneği ve e) ülkedeki, ileri teknoloji üretimi için alınan patent sayısı bağlamında açıklamaktadır. Lor ve Britz’in (2007: 389) belirlediği gibi egemen siyasete karşılaşılan, enformasyon ve bilgi toplumu kavramlarının birbiri yerine kullanılabilmesi, bilgi toplumu kavramının daha “zengin”, daha “yapılandırılmış”, daha “karmaşık” ve son olarak daha “ölçü-

⁵ Parantez içerisinde koyu olarak yapılan vurgular, bu çalışmanın yazarına aittir.

⁶ Bilginin üretim aracı olarak tanımlanması, OECD’nin gerçekleştirdiği “The Knowledge Based Economy: A Set of Facts and Figures” isimli çalışmasında ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. OECD tarafından “KBE-Knowledge Based Economy” olarak isimlendirilen bilgi tabanlı ekonomilerin bir dizi tanımlayıcı niteliği bulunmaktadır. Buna göre; üretim sürecinde bilgi girdisinin ölçülmesi, üretim sürecinde bilgi ve bilgi tabanlı somut ürünlerin tanımlanması, bilgi stoku ve akışının belirlenmesi, bilgi ağlarının ölçülmesi ve bilgi ile öğrenme ilişkisinin belirlenmesi bilgi tabanlı ekonomiyi tanımlamaktadır (aktaran Leung, 2004: 5).

⁷ Enformasyon ve bilgi toplumu arasındaki farklılıklar ve her iki kavramsallaştırmanın işaret ettiği bağlam, bu çalışma içerisinde özellikle Türkiye’de yürürlüğe giren 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı siyasasının değerlendirilmesinde belirleyici ölçütler olarak kullanılacaktır.

lebilir” olmasının yanı sıra teknolojik değişimin yol açtığı toplumsal değişimin “ağırlığını” taşıyabilme noktasındaki “yetersizliği” kapatabilmesi veya üstünü örtebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 1: Enformasyon Toplumundan Bilgi Topluma Değişimin Vurgulanması (Lor ve Britz, 2007:389)

Enformasyon Toplumu	Bilgi Toplumu
Enformasyon ve Yeni İletişim Teknolojileri	Bilgi Teknolojileri (paket programlar vb)
Koleksiyon	Üretim
Yayılma	Analiz ve Değerlendirme
Enformasyonun Hazırlanması	İçeriğin Oluşturulması
Ölçümleme	Hüküm Verme
Olgular	Metinler
Verim	Sonuçlar
Çokluk	Kalite
Veri Güvenilirliği	Sağlamlık ve Geçerlilik
Doğruluk	Güvenirlilik ve Dürüstlük

Tablo 1 içerisinden bakılarak değerlendirildiğinde, bilgi ve enformasyon toplumu arasında yalnızca nicelik olarak değil tam aksine niteliksel bir dizi değişimin söz konusu olduğu gözlenir. O kadar ki, bilgi toplumu kavramı ile daha geniş bir yaklaşım içerisinden bir toplumsal değişimi imlemektedir. Öte yandan; bilgi toplumunun, enformasyon toplumunun ancak daha ileri bir aşamasını oluşturduğu dikkate alındığında ise, kapitalizmin kendisini gerçekleştirme pratikleri içerisinde giderek araçsallaştırılan bir toplum biçiminin varlığı daha da bir gözlenmektedir.⁸ Gerçekten de; enformasyon sektörünü ticari kurallar ve aşılması

⁸ Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı ile birlikte, Türkiye’de dini konularla sorumlu olması gereken Diyanet İşleri Başkanlığı’na internet sitesi kapatabilme yetkisi tanınan Türkiye’de enformasyon/bilgi toplumu tartışmaları henüz kapitalizmin aşılması veya yeniden üretilmesi gibi bir tartışma gündemi içerisinden tartışılabilir denli gelişmemiştir. Türkiye için bu aşamada temel sorun, enformasyon toplumu ve Türkiye arasındaki demokratik ve eşitlikçi bir gündemin nasıl oluşturulabileceği iken Türkiye’de siyasal iktidar Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, Sulh Hukuk Mahkemeleri’ne başvuru halinde sitelerin kapatılabileceğini ve ancak Mahkeme tarafından uygun bulunursa kapatma kararının uygulanma görevi Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı’na verilmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi bir yandan bilgi toplumu eylem planını hazırlarken öte yandan iktidar gücünü elinde bulundurarak Diyanet İşleri Başkanlığı eliyle internetin denetimini İslami gündemle ilgilmesi gereken bir kuruma terk etmektedir. (<http://www.rega.basbakanlik.gov.tr/6002-Diyanet>)

gereken coğrafi sınırlar düzleminde yeniden düzenleyen uluslararası bir dizi anlaşmanın (WHO, GATT, GATS, NAFTA, TRIPS vb) etkisi altında kapitalist sermaye birikiminin değişen doğasına koşut olarak belirleyen bir dizi anlaşma, enformasyon toplumu söyleminin, kapitalizmin hegemonya uğrağına dönüşmesindeki ilk açılımı oluşturur (Törenli, 2005: 12). Enformasyon toplumu söylemini hegemonya uğrağına dönüştüren bir diğer unsur ise tam da kapitalist sermaye birikiminin doğasına koşut olarak ulusal düzenleyici otoritelerin yapısal değişim süreci içerisinde anlamlandırılabilir. O kadar ki, küresel kapitalist sermaye ile 1980’li yılların ardından yeniden yapılanan ulus devletler arasındaki ortaklaşa yürüyüşün adımları; İngiltere’de Ofcom, İtalya’da Agcom gibi örneklerinde gözlendiği gibi, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin sosyal ve kamusal kazanımlarından daha çok, ekonomik çıkarlar ekseninde tanımlanmasına yol açan bir dizi düzenleyici otoritenin eliyle, enformasyon sektörünün yeniden biçimlendirilmesinde etkili olmuştur (Livingstone, Lunt ve Miller, 2007: 67). Enformasyon ve iletişim siyasasında, hukuki statüsünü bir devletin üyesi olmaktan alan ve bu nedenle kamusal haklarını gerçekleştirilme gücüne sahip olan “yurttaş” kavramının yerini pazar koşullarında satın alma gücü ile tanımlanabilen “tüketici” teriminin alması siyasa erkinin ideolojik tercihini açığa çıkartan özel bir uğrak olarak dikkat çekmektedir. Enformasyon toplumu söylemini, gelişmekte olan ülkeler için bir hegemonya uğrağına dönüştüren diğer unsuru ise, küresel ölçekte yeniden yapılanma ihtiyacı içerisindeki çok uluslu şirketler ile Dünya Ticaret Örgütü’nün (WTO) küresel hegemonyası oluşturmaktadır (Winseck, 2002: 393). Gerçekten de, Dünya Ticaret Örgütü’nün enformasyon toplumu tasarımı özel bir işlevi bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, 1980’li yıllar boyunca uygulanan “modernleşme projelerinin” iflası ile Amerika Birleşik Devletleri’nin tek boyutlu hegemonyasının yerleştirilmesinde, Dünya Ticaret Örgütü gibi kapitalizmin ideolojik araçlarının oldukça etkili olduğu gözlenir. O kadar ki; A. J. M Shafiu ve Alam Bhuiyan’ın (2008: 106) isabetle belirlediği gibi, IMF, Dünya Bankası (WB) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi küreselleşmenin ideolojik araçlarının eliyle “güney ülkelerine”⁹ ikna ve baskı araçlarıyla yeni bir ideolojinin yerleştirilmesinde oldukça etkilidir. Gelişmekte olan ülkeler için söz konusu emperyalizmin ilk

İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun/13.07.2010.Sayı: 27640).

⁹ Shafiu ve Bhuiyan (2008: 100); Asya-Afrika ve Latin Amerika kıtalarındaki üçüncü dünya ülkelerini güney ülkeleri olarak değerlendirmektedir. Bu durum gerçekte tarih boyunca gelişen zengin kuzey/fakir güney ayrımının vurgulanmasını amaçlamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde yer alan güney ülkeleri terimi ise, bir bütün olarak gelişmekte olan ülkeleri içermektedir. Ülkeler arasında her ne kadar kültürel, ekonomik ve siyasal farklılıklar bulunsun da yeni emperyalizm deneyimleri arasında önemli benzerlikler de bulunmaktadır. Örneğin gelişmekte olan ülkeler, batının sermaye birikim fazlalık yükünü dış borçlanma olarak taşımaktadır.

uğrağını, “yapısal uyum” programları eliyle ülke pazarlarının yabancı sermayeye açılması, kamu hizmeti operatörlerinin özelleştirilmesi, sözde serbestleşme ve özgürleşme söylemlerinin eşliğinde liberalleştirme programlarının izlenmesi ile tarım, sağlık ve eğitim alanlarında kamu desteklerinin yok edilmesiyle ülke harcamalarının azaltılması oluşturmaktadır.¹⁰ Bu şekilde; gelişmekte olan ülkeler için yeni bir emperyalizmin hegemonyacı söylemlerinin eşlik ettiği bir dizi “yapısal uyum” programının uygulanmaya konulması; giderek pazar yönsemeli bir toplum biçiminin oluşturulmasına tanıklık edilmiştir. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü’nün kontrolündeki yeni dönem siyasa belgelerinde 1990’lı yıllardan itibaren yer edinmeye başlamıştır. Bu şekilde, gelişmekte olan ülkeler için bilgi/enformasyon toplumu siyasası gelişmekte olan ülkeler bağlamında emperyalizmin yeni biçimlerinin de geliştiği dönemi oluşturmaktadır.

Enformasyon Toplumu Siyasası Genel Çerçevesi: Yeni Liberalizmin Hegemonya Uğrağı Olarak Gelişmekte Olan Ülkeler ve Enformasyon Toplumu Tartışmaları

Enformasyon ve Bilgi Toplumu; her ne kadar sosyal-siyasal-kültürel-ekonomik alanları birleştiren “bağlamı” oluştursa da enformasyon toplumu siyasasının, ne enformasyon kavramının kendisini ne de kavramla bileşen, sayısal eşitsizlik, demokrasi, iletişim özgürlüğü, insan hakları, ülkeler arasındaki sosyal refah ve gelişme eşitsizliğinin yok edilmesi gibi sosyal sorunları ele aldığı görülür. O kadar ki; “enformasyon toplumu” kavramı, giderek tek boyutlu olarak, doğrudan teknoloji ve alt yapılarla ilgili bir unsur olarak siyasa stratejileri içerisinde yer edinebilmektedir (Taşdemir, 2009: 304). Örneğin Marc Raboy’un (2004: 227) isabetle belirttiği gibi; Dünya Ticaret Örgütü gibi, kapitalist güç ve iktidar ilişkilerinin ve değişimin inşa edildiği, örgütler 1980’li yıllardan bu yana “enformasyon çağında gelişme için bilgi” stratejilerinin eşlik ettiği bir dizi siyasa içinde küresel olarak iletişim alt yapılarının oluşturulmasına “özel” bir dikkat geliştirmişlerdir. Bu açıdan, yeni liberalizmin hegemonyacı söyleminin eşlik ettiği enformasyon toplumu tezinin daha iyi anlaşılması için, kapitalist sermaye hareketlerinin küresel olarak “daha iyi” anlamlandırılması ve tezin art alanında yer alan güç/iktidar ilişkilerinin çözümlenmesi gerekir. Enformasyon toplumu söylemini anlaşılır kılabilmeye yönelik bir çaba, enformasyon toplumu siyasasında meydana gelen bir

¹⁰ Yeni liberalizmin hegemonyası içerisinde biçimlendirilen politikaların; gelişmekte olan ülkeler için kitlesel işsizlikler ve yoksulluğa yol açtığı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin toplumun yalnızca zengin kesimlerinin kullanabildiği ayrıcalığa dönüştüğü ve giderek kitlesel işsizliğin yanı sıra kitlesel hastalıkların da maliyetini ülkeye maliyet olarak yüklediği bir yeniden yapılanma dönemini oluşturmuştur.

dizi değişimi de anlamlandırmak zorundadır. Bu nedenle, Nicholas Garnham (2001: 130), yeni liberalizmin hegemonya uğrağı olarak enformasyon toplumu siyasasının, “geç kapitalizmin ideolojisi” olduğunu belirtir ve siyasanın anlamlandırılabilmesi için üç kategorik çözümleme düzeyi belirler. Buna göre; enformasyon toplumunun anlaşılabilmesi için a- üretim biçiminin genel düzeyi ve özellikle üretim ilişkileri ile iktidar arasındaki ilişkinin çözülmesi ilk kategoriyi oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, b- üretim sürecinin örgütlenmesi ve özel olarak sınıf bilinci ile enformasyon toplumu bağlamında işçi sınıfının toplumsal yapılaşmasının çözülmesi enformasyon toplumu ideolojisinin anlamlandırılması için ikinci uğrak olarak öne çıkmaktadır. Üretim ilişkileri ve toplumsal güç/iktidar yapısının çözülmesinin yanı sıra son olarak, c- enformasyon toplumunun, politika ve kültür alanındaki etkilerinin de çözülmesi gerekmektedir.

Enformasyon toplumuna dair böylesi bir çözümleme pratiği, giderek yeni liberalizmin eşlik ettiği yeni “emperyalizm” bağlamını anlamlandırmaya dair bir çabaya yol açmaktadır. Vlademir Lenin’e (aktaran Fuchs, 2010: 34) göre, emperyalizmin 5 önemli karakteristik özelliği bulunmaktadır. Emperyalizmin karakteristik özellikleri şöyle maddeleştirilebilir. a) üretim ve sermayenin, ekonomik hayatta belirleyici rol oynayan tekellerin oluşmasını sağlayacak denli yoğunlaşması. b) endüstriyel sermaye ile finans sermayesinin birleşmesi ve finans-sermaye veya finansal oligarşi adı verilen yapıların oluşması. c) eşya ihracatından farklı ve anlamlı olarak sermayenin ihracı, bu durum emperyalizmin genişlemesi bağlamında özel olarak önemlidir. d) dünya ekonomik gücünü aralarında paylaşan uluslararası tekellerin ortaya çıkması. e) uluslararası büyük kapitalist güçlerin dünyaya yayılması (Lenin, 1917: 233’den aktaran Fuchs, 2010: 34) Lenin’e göre emperyalizmin karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır. Lenin’in emperyalizmin başat karakteristiği olarak sınıflandırdığı söz konusu niteliklerin, enformasyon toplumu tartışmalarıyla birlikte, kapitalist sermaye birikim modelindeki yeniden yapılanma içerisinde araçsallaştırıldığı hatta sermayenin küresel ölçekte yeniden yapılandırılmasının, enformasyon toplumu siyasası eşliğinde gerçekleştiği gözlenir. Funda Başaran’a (2004: 16) göre; küreselleşme sürecinin yansıması olarak, uluslararası piyasalara girebilmek ve ucuz iş gücünden yararlanabilmek şirketler bütünleşme ve ulus ötesi yapılanmalara doğru bir gelişme izlemektedir. 1990’lı yıllar boyunca dünya ticaretinin üçte ikisinin ulus ötesi şirketler tarafından gerçekleştirilmesi böylesi bir gelişmenin önemli yansıması olarak öne çıkmaktadır. Hatta ulus ötesi şirketlerin, dünya ticaretinde giderek artan egemenliği enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki varlıklarının ötesine geçerek giderek enformasyon alt yapısını oluşturan telekomünikasyona dair siyasanın etkilenmesini sağlamakta, enformasyon siyasası düzenleyici çerçevelerinin büyük kullanıcıların taleplerine eşlik ede-

cek denli yeniden yapılanmasına yol açmaktadır (Audenhove, 1999: 392'den aktaran Başaran, 2004: 16). Bütün bu süreç, ulusal enformasyon alt yapılarının gide-rek liberalleştirme programı içerisinde özelleştirilmesine ve sözde serbestleşme söyleminin eşlik ettiği bir dizi kuralsızlaştırma politikasının egemenliğine yol aç-maktadır. Enformasyon/bilgi toplumu siyasasının eşlik ettiği, sermayenin küresel ölçüde yeniden yapılandırılmasının ikinci dinamiğini ise ulus devletlerin egemen-liğine bırakılan ve ulusal olarak üretilen hizmetlerin uluslararası ticaret rejiminin içerisine alınmasıdır. Bu bağlamda ise, Ticaret ve Tarifeler Genel Antlaşması (GATT) görüşmeleri, küresel olarak yeniden yapılanan sermaye için oldukça özel bir işlev üstlenmiştir. Yeni liberalizmin küresel bağlam içerisinde kendisini ger-çekleştirmenin aracına dönüşen GATT görüşmeleri, 1986-1994 yılları arasında devam eden Uruguay Yuvarlak Masa Toplantıları'nın gündemini oluşturmuş ve söz konusu görüşmelerin tamamlanmasının ardından, uluslararası hizmet ticareti-ne ilişkin kuralları belirleyen ilk çok taraflı anlaşma olan Hizmet Ticareti Genel Antlaşması (GATS) biçimlendirilmiştir. Dünya Bankası'nın önemli bir bileşenine dönüşen GATS Antlaşmaları; inşaat, ulaşım, turizm, finans ve uzmanlık hizmetle-rini olduğu kadar telekomünikasyon alt yapısına dair bir dizi düzenlemeyi de içermektedir. O kadar ki, Manuel Puppis'in (2008: 407) isabetle belirlediği gibi, 1990'lı yıllardan itibaren medya sektöründe yalnızca serbest ticaret ve liberalleş-tirme programının küresel olarak gelişmesi değil bununla birlikte, çoğu örneğinde gözlendiği gibi gerçekte birbiri eşliğinde, medya siyasasında küresel bir güç deği-şiminin varlığı bilinmektedir. Böylesi bir "yeniden yapılanma" gerçekte Lenin'in işaret ettiği emperyalizmin karakteristik özellikleri arasında yer alan gelişmiş ül-kelerden, gelişmekte olan ülkelere doğru sermaye ihracı ve kapitalizmin ideolojik aygıtları tarafından söz konusu sürecin yasal zemin oluşturma arayışı dikkat çek-mektedir. Aşağıdaki tablo içerisinde, Dünya Ticaret Bankası'nın tasarımını ger-çekleştirdiği küresel ticaret anlaşmaları ve temel özellikleri yer almaktadır.

Tablo 2: Dünya Ticaret Örgütü Tasarımındaki Uluslararası Antlaşmalar ve Özellikleri
(Puppis,2008:408).

Anlaşma Çerçevesi / Yasal Statüleri	Dünya Ticaret Örgütü Tasarımındaki Anlaşmalar		
Ticaret Anlaşmaları	GATT ¹¹	GATS ¹²	TRIPS ¹³
	Temel İlkeler	Temel İlkeler	Temel İlkeler
	Ticarete konu olan mallar ve tarifeler ile ekler	Hizmetler ve ekler	
	Ülkelerin pazarlarını yabancı sermaye ve yatırımcılara belirli bir plan dahilinde açması amaçlanmakta öte yandan ülke taahhütleri belirlenmektedir.	Ülkelerin özel taahhütlerinin belirlenmesi ve ayrıcalıklı ülkelere yönelik özel anlaşmaların ve istisnaların belirlenmesi amaçlanmıştır.	
Oluşabilecek Uyuşmazlığın Çözümü	Ülkelerin kararına bırakılmıştır.		
Şeffaflık	Yapılan anlaşmaların ticaret kanunlarıyla uyum içinde olması ve ticaret politikası ile uyum politikası gözetilmektedir.		

Tablo 2 içerisinde bakıldığında, Dünya Ticaret Örgütü'nün neredeyse tek başına küresel ticareti düzenlediği görülür. Örgütün temel görevinin, uluslararası ticaret önündeki engellerin kaldırılması olduğu için gerçekleştirilen anlaşmaların özel vurgusunu; gelişmekte olan ülke pazarlarının yabancı, özellikle gelişmiş ülke merkezli, sermaye gruplarına açılması sermaye transferinin serbestleştirilmesi, sektörlerin kuralılaştırılması ve sürecin önemli bir diğer boyutu olarak özelleştirmeler oluşturmaktadır. Böylelikle, gelişmekte olan ülkeler için yeni liberalizmin hegemonya uğraşı olarak öne çıkan enformasyon siyaseti, politika dizgesi içerisinde kendisine yeni bir yer edinmiştir. Bu şekilde, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1984 yılında telekomünikasyon tekeli olan AT&T şirketini, yedi ayrı eyalette göre parçalamasıyla¹⁴ birlikte başlayan yeni dönemin, Amerika Birleşik Dev-

¹¹ *The General Agreement on Tariff and Trade*: Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması.

¹² *The General Agreement on Trade in Services*: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması.

¹³ *The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*: Fikri Hakların Ticari Yönleriyle İlgili Anlaşma.

¹⁴ Amerika Birleşik Devletleri'nin söz konusu kararı "Consent Degree" (uzlaşma kararı) olarak bilinmektedir.

letleri'nin tasarımı ve Dünya Ticaret Örgütü'nün işbirliği ile genişlediği gözlenmektedir. Yeni emperyalizmi anlamlandırmak için Amerika Birleşik Devletleri'nin oynadığı “öncü” rolün kavramsallaştırılması, en az iki nedenden ötürü, gerekmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Dünya Emperyalizmi Tasarımı: Emperyalizmin Hegemonya Uğraşı Olarak Enformasyon Toplumu Söylemi

Amerika Birleşik Devletleri'nin, enformasyon toplumu söylemindeki öncü rolünün kavramsallaştırılmasını gerektiren ilk neden, enformasyon toplumu kurumlarının sermayenin yeniden yapılanmasına koşut olarak ilk kez ABD'de politika gündemini oluşturması iken, ikinci neden yeni emperyalist dönemin bu kez de enformasyon siyasası üzerinden küresel olarak genişletilmesinde yine Amerika Birleşik Devletleri'nin “özel” konumundan kaynaklanmaktadır.¹⁵ Victor Picard'ın (2007: 122) belirlediği gibi; iletişim teknolojileri ve yeni medya sektörüne dair politikaların, küresel sorunlar olarak düşünülmesini sağlayan bir dizi politika belgesi “Yeni Dünya İletişim ve Enformasyon Düzeni” içerisinde biçimlenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin; yirmi yıla ulaşan bir dönemi, 1980 ve 1990'lı yılları, yeni liberalizm eşliğinde, özellikle gelişmekte olan ülkeleri içerecek denli bir yeniden yapılanma dönemi açılmıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin enformasyon toplumu dönüşüm planında yer alan “Ulusal Enformasyon Alt Yapısı” (NII) projesi; giderek enformasyon politikaları üzerinden yeni liberalizmin gelişmekte olan ülkelere taşındığı eylem planına dönüşmüştür. O kadar ki, Ulusal Enformasyon Alt Yapı planı projesinden yalnızca bir yıl sonra, 1994 yılında, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) eliyle bu kez de özellikle gelişmekte olan ülkeler için “Küresel Enformasyon Alt Yapısı” (GII) projesi geliştirilmeye başlanmıştır. Proje, temel bir ifadeyle değerlendirildiğinde, küresel olarak telekomünikasyon ağlarını birbiri ile bağlantılı hale getirerek küresel bir ağ ekonomisi oluşturmayı amaçlamıştır. Buna rağmen, projenin uygulamaya konulmasının ardından küresel ağlardaki emperyalizmin daha da bir açığa çıktığı bir dizi örnek birbiri ardına gözlemlenmektedir. Örneğin, sayısal eşitsizlik, enformas-

¹⁵ Amerika Birleşik Devletleri'nin, yeni liberalizmin tasarımının gerçekleştirilmesindeki konumu gerçekte anlaşılabilir bir bütünlük oluşturmaktadır. O kadar ki, yeni liberalizmin tasarımı Amerika Birleşik Devletleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1980'li yıllardan itibaren “Yeni Dünya Düzeni” başlığı altında yeni bir tasarım geliştiren Amerika Birleşik Devletleri Oliver Boyd-Barrett'in (2006: 24) isabetle belirlediği gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nin “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen” ve “Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni” politikalarının destekleyicisi olarak gördüğü UNESCO'dan ayrılması ile Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'ni kurması 1980'li yıllar boyunca genişleyen yeni liberalizmi daha da bir görünür kılmaktadır.

yon kaynaklarının gelişmekte olan ülkeler tarafından tüketilmesi ve gelişmekte olan ülkelerin yalnızca teknoloji satın alan bir konuma doğru sürüklenmesi projenin sonuçlarının yalnızca bir kısmını oluşturmaktadır. Aşağıda tablo 3 içerisinde yer alan karşılaştırma, Amerika Birleşik Devletleri ile dünyanın diğer bölgeleri arasında devam eden eşitsizliği görünür kılmaktadır.

Tablo 3: İnternet Kullanımı Üzerine Dünya Bölgeleri Arasında Bir Karşılaştırma (www.internetworldstats.com/stats .htm).

Bölgeler	2010 Yılı Yaklaşık Nüfusları	İnternet Kullanıcıları Aralık-2000	İnternet Kullanıcıları Son Dönem	Penetrasyon Oranı / Toplam Nüfusa Göre Yüzde Değeri
Afrika	1,013.779.050	4.514.500	110.931.700	10.9
Asya	3.834.792.852	114.304.000	825.094.326	21.5
Avrupa	813.319.511	105.096.093	475.069.448	58.4
Orta Doğu	212.336.924	3.284.800	63.240.946	29.8
Kuzey Amerika	344.124.450	108.096.800	266.224.500	77.4
Latin Amerika ve Karayipler	592.556.972	18.068.919	204.689.836	34.5
Okyanus ve Avusturalya	34.700.201	7.620.480	21.263.990	61.3

Dünya genelinde, iletişim kaynaklarının eşitsiz kullanımına dair anlamlı bir örnek tablo 2 içerisinde dahi anlaşılabilmektedir. Dünya genelinde, nüfusa göre internet penetrasyon oranı yalnızca % 28.7 iken, internet erişimi oranlarında da küresel bir dengesizlik, sayısal uçurum, bulunmaktadır. Örneğin Afrika Kıtası'nda yalnızca % 10.9 oranında bir penetrasyon oranı bulunmakta iken Asya Kıtası'nda % 21.5, Ortadoğu'da ise % 34.5 oranındaki bir penetrasyona sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri'nde internet penetrasyonunun % 77.4, Avrupa'da penetrasyon ortalamasının % 58.4 olduğu dikkate alındığında küresel iletişim olanaklarının bir kültürel yağma içerisinde tüketildiği daha da bir ortaya çıkmaktadır. Üstelik gelişmekte olan ülkelerin teknoloji üretimi bağlamındaki yetersizliğinin yanı sıra internet kaynaklarının kullanılması bağlamında yaşanan dil sorunları, hatta İngilizcenin neredeyse tek başına resmi dili oluşturması ve diğer dillerin anlamlı ölçüde gerilemesi, süre giden eşitsizliğin yeni boyutlarını oluşturmakta-

dır.¹⁶ Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki enformasyon kaynaklarını kullanma bağlamında süre giden eşitsizliğin yanı sıra, gelişmiş ülkelerde hatta Avrupa Birliği örneğinde gözlendiği gibi ortak bir siyasal hegemonya projesi tarafları içerisinde de eşitsizliğin süre gitmesi dikkat çekmektedir. Tablo 4 ve Tablo 5 içerisinde, Avrupa Birliği üyeleri arasında internet erişim oranları yer almaktadır.

Tablo 4: Avrupa Birliği Ülkelerinde İnternet Erişimi
(www.internetworldstats.com (c). 14.04.2009).

Avrupa Birliği Üye Ülkeleri	2008 yılı Nüfusu	İnternet Kullanıcıları	Toplam Nüfusa Oranı
Avusturya	8.205.533	5.601.700	% 68.3
Belçika	10.403.951	7.006.400	% 67.3
Bulgaristan	7.262.675	2.368.000	% 32.6
G. Kıbrıs Rum Y.	792.604	324.880	% 41.0
Çek Cumhuriyeti	10.220.911	4.991.300	% 48.8
Danimarka	5.484.723	4.408.100	% 80.4
Estonya	1.307.605	854.600	% 65.4
Finlandiya	5.244.749	4.353.142	% 83.0
Fransa	62.150.775	40.858.353	% 65.7
Almanya	82.369.548	55.221.183	% 67.0
Yunanistan	10.772.816	4.932.495	% 46.0
Macaristan	9.930.915	5.215.400	% 52.5
İrlanda	4.156.119	2.410.549	% 58.0
İtalya	58.145.321	28.388.926	% 48.8
Letonya	2.245.423	1.324.800	% 59.0
Litvanya	3.565.205	2.103.471	% 59.0
Lüksemburg	486.006	363.900	% 74.9
Malta	403.532	95.000	% 23.5
Hollanda	16.645.313	13.791.800	% 82.9
Polonya	38.500.696	20.020.362	% 52.0
Portekiz	10.676.910	4.249.200	% 39.8

¹⁶ İnternetin yoğun olarak kullanıldığı diller ve nüfus oranları; İngilizce (495.8 milyon kullanıcı), Çince (407.7 milyon kullanıcı), İspanyolca (139.8 milyon kullanıcı), Japonca (96.0 milyon kullanıcı), Portekizce (77.6 milyon kullanıcı), Almanca (72.3 milyon kullanıcı), Arapça (60.3 milyon kullanıcı), Fransızca (57.0 milyon kullanıcı), Rusça (45.3 milyon kullanıcı), Korece (37.5 milyon kullanıcı) olmak üzere sıralanmaktadır (<http://www.internetworldstats.com/stats7.htm>).

Romanya	22.246.862	7.430.000	% 33.4
Slovakya	5.455.407	3.018.400	% 55.3
Slovenya	2.007.711	1.300.000	% 64.8
İspanya	40.491.051	28.552.604	% 70.5
İsveç	9.045.389	7.295.200	% 80.7
İngiltere	60.943.912	43.753.600	%71.8
Avrupa Birliği Toplam	489.111.662	300.233.365	% 61.4

Avrupa Birliği ile üyelik müzakereleri süren Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya'da internet erişimi ile nüfuslarına oranı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi, nüfusa oranla internet erişimi en az olan ülke Türkiye'dir.

Tablo 5: Avrupa Birliği Aday Ülkelerinde İnternet Erişimi ve Nüfuslarına Oranı (www.internetworldstats.com (d). 14.04.2009).

Avrupa Birliği Aday Ülkeleri	Nüfus (2008 yılı)	İnternet Kullanıcıları	Nüfusa Oranı (yüzde)
Hırvatistan	4.491.543	1.984.800	% 44.2
Makedonya	2.061.315	906.979	% 44.0
Türkiye	75.793.836	26.500.000	% 35.0
Aday Ülkeler Toplamı	82.346.694	29.391.779	% 35.7

Avrupa Birliği üye ülkeleri arasındaki süre giden eşitsizliğe rağmen, enformasyon toplumu söylemi bir diğer eşitsizlik biçiminden kaynaklanan soruna sahiptir. Gerçekten de; bilgi toplumu kazanımları söz konusu olduğunda yine sınırlı sayıda bir dizi ülkenin öne çıktığı, iletişim kaynaklarına erişim ve bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin yine önemli eşitsizliklerle karakterize olması dikkat çekmektedir. Tablo 6 içerisinde, enformasyon teknolojileri alanında ileri teknoloji ve internet ev sahipliği bağlamında gerçekleştirilen karşılaştırma sunulmaktadır.

Tablo 6: Enformasyon Teknolojileri Alanında, İleri Teknoloji ve İnternet Ev Sahipliği Sayısı Küresel Alanda İlk 10 Ülke (Dori, 2007:301).

2005 Yılında En Çok Küreselleşen İlk 10 Ülke	2005 Yılında En Çok İnternet Kullanıcısına Sahip Olan İlk 10 Ülke	En Fazla İnternet Sunucusuna Sahip Olan İlk 10 Ülke	Digital Erişim Indexlerine Göre, 2003 Yılında İlk 10 Ülke
Singapur	Amerika Birleşik Devletleri	Amerika Birleşik Devletleri	İsveç
İrlanda	Çin Halk Cumhuriyetleri	Japonya	Danimarka
İsviçre	Japonya	Hollanda	İzlanda
Amerika Birleşik Devletleri	Almanya	İngiltere	Güney Kore
Hollanda	Hindistan	Kanada	Norveç
Kanada	İngiltere	Brezilya	Hollanda
Danimarka	Güney Kore	Avustralya	Hon-Kong
İsveç	İtalya	Almanya	Finlandiya
Avusturya	Fransa	Fransa	Tayvan
Finlandiya	Brezilya	İtalya	Kanada

Tablo 3 içerisindeki veriler, enformasyon toplumu söyleminin giderek gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıkları belirlemeye doğru genişlediğini daha da bir vurgulamaktadır. Öyle ki, tablo içerisindeki sütunlar her ne kadar farklı sıralamalar oluştursa da gerçekte aynı ülkelerin sıralandığı kategorileri oluşturmaktadır. Gili S. Dori'nin (2007: 301) belirlediği gibi, yalnızca küresel olarak değil aynı bölge içerisinde yer alsalar dahi ülkeler arasında dahi anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, 1990'lı yılların başında demokrasi ile tanışan Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya yarı çevre ülke konumunu taşımaktadır. Türkiye'nin de, Meksika, Güney Afrika ve Brezilya ile birlikte içerisinde yer aldığı kategori ancak "yeni oluşan pazar" olarak sınıflandırılabilir. İsrail, İrlanda ve Hindistan gibi az sayıda "ileri teknoloji-kaplanı" olarak değerlendirilen ülkede ise teknolojinin küreselleşmesi ile söz konusu ülkelerin küresel pazarlarla bütünleşmesi ortaklaşa bir yürüyüşün adımlarını oluşturmaktadır. Bütün bunlara rağmen, Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni liberalizmin tasarımıındaki enformasyon/bilgi toplumu tartışmalarında yalnızca küresel taraflardan birisi olarak

değil aksine tasarımı gerçekleştiren ülke olarak özel bir konumu bulunmaktadır. Örneğin, Concetta M. Steward, Gisele Gil-Eugi, Yan Tian ve Mairi Innes Pleggi'in (2006: 732) isabetle belirlediği gibi Amerika Birleşik Devletleri küresel telekomünikasyon politikalarının "egemen oyuncusu" olarak konumlanmış ve politikalar bağlamında öne sürdüğü iki araç üzerinden bütün bir siyasa pratiğini belirleye gelmiştir. Buna göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin söz konusu iki siyasa aracı, telekomünikasyon alanında gelişmekte olan ülkeler için öne sürdüğü "olabildiği kadar ve olabildiğince hızlı özelleştirme" ile sözü edilen sektörde kuralların kaldırılmasına dair baskısıdır. Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin enformasyon siyasasında izlediği yol haritası, Avrupa Birliği başta olmak üzere bir dizi ulus ötesi siyasal örgütlenmeyi ve ülkeyi yakından etkilemiştir. O kadar ki, Jan Servaes'in (2002: 433) belirlediği gibi, Avrupa Birliği enformasyon politikalarının Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri karşısında bir tepki olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Avrupa Birliği için söz konusu tepkinin 1980'li yıllardan itibaren anlamlı bir biçimde dönüşüm yaşadığı gözlenmektedir. Örneğin Volker Schneier (1997: 340); Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin, enformasyon ve iletişim teknolojileri politikalarının, aynı amaçlara yönelse ve benzeri stratejileri izliyor görölse de, önemli unsurlarda farklılaştıklarını belirlemiştir. Enformasyon toplumu özelinde belirginleşen söz konusu farklılıkların nedeni, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkelerinde, yeni medya ve enformasyon politikalarına dair gündemin hükümetler tarafından ele alınış biçiminden kaynaklanmaktadır. Ancak bununla birlikte söz konusu süreç, Amerika Birleşik Devletleri'nde yalnızca bir iç politika kararı olarak değerlendirilebilmesine rağmen Avrupa Birliği ülkelerinde enformasyon toplumu kararlarının bir yandan Avrupa Birliği gibi ulus üstü bir örgütlenme düzeyinde öte yandan uluslararası siyasal baskılara karşı bir tepki olarak biçimlendirilmesidir. Böylesi bir yapılanma ise, yeni medya ve bileşenlerinin yönetilebilirliğine dair bir dizi politikanın farklı yöntemler izlenerek alınmasına yol açmıştır. Louise Cooke'un (2007: 366) belirlediği gibi; yeni medya ve iletişim teknolojileri alanında Avrupa Birliği'nin gündemini, aslında daha çok ulus devletlerin aşılması olarak da okunabilecek olan, iki ana başlık oluşturmaktadır. Politika belgelerine yansıyan ilk başlık; Avrupa enformasyon teknoloji ürünlerinin rekabeti üzerine geliştirilen yeni medya ve enformasyon teknolojileri politikalarıdır. İkinci başlık ise, Avrupa enformasyon toplumunun oluşturulmasına yönelik olarak bir dizi politika belgesinin ortak bir "Avrupa Enformasyon Toplumu" adına uygulamaya konulmasıdır.

Avrupa Birliği ve Enformasyon Toplumu Söylemi: Avrupalılaştırılmış Bir Liberalleştirme Deneyimi Üzerinden Yeni Emperyalizmi Anlamlandırmak

Avrupa Birliği'nin enformasyon politikalarına dair yol haritası, her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir reaksiyon olarak değerlendirilmekteyse de söz konusu siyasanın belirlenmesinde, tek başına Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı tepkinin değil bununla birlikte bir dizi önemli amacın da bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği için ortak bir kültürel/enformasyon alanının oluşturulabilmesi, Birlik üyesi ve aday ülkeler arasında ortak bir "Avrupalılaştırma" projesinin uygulanabilmesi ile bilgi toplumu kazanımlarını elde edebilmek gibi bir dizi amacı bulunmaktadır. Bununla birlikte, Birlik siyaseti içerisinde bakıldığında, 1990 yılındaki ilk kez düzenlenen enformasyon politikası niteliğindeki "enformasyon toplumu eylem planı" belgesinin ardından gerçekleştirilen düzenlemelerde önemli bir dönüşümün izini sürmek de mümkündür. Gerçekten de 1993 yılında yürürlüğe giren "*White Paper: Growth, Competitiveness and Employment*" politika belgesinde,¹⁷ toplumsal sınıflar arasında uzlaşma özel bir önem veren neo-Keynesgil ekonomi politikaların ve düşünsel temellerin etkisi bulunmaktadır. Birliğin, enformasyon siyasını daha da bir görülür kılan belge ise 1994 yılında Avrupa Birliği komisyon başkanlığı görevini üstlenen Alman FDP Partisi'nden liberal bakan Martin Bangemann'ın ismini taşıyan Bangemann Raporu ve Enformasyon Toplumu Eylem Planı'dır. Bununla birlikte; Bangemann Raporu'nun, Avrupa Birliği enformasyon siyasasındaki önemli dönüşümü giderek daha da bir görünür kılması dikkat çekmektedir. O kadar ki, neo-keynesgil ekonomi politikanın aksine yeni liberalizmin enformasyon toplumu tasarımı eşliğinde, Avrupa Birliği için bir mimari geliştirmeyi amaçlamaktadır. Raporda, telekomünikasyon sektöründe kamu operatörlerinin özelleştirilmesi, alanda var olan kuralların "sözde" serbestleşme ve özgürleşme söylemi üzerinden kaldırılması (*deregulation*) ve liberalleştirme, aslında daha çok sermayenin çıkarları doğrultusunda yeni kuralların geliştirilmesi (*re-regulation*) ile enformasyon toplumu kazanımlarının elde edilebilmesi için özel sektörün geliştirilmesi yönünde bir politikanın izlenmesi önerilmiştir. Bu şekilde, Avrupa Birliği enformasyon toplumu siyasasının iki dönemi ayırt edilebilir. 1990'lı yılların başından itibaren telekomünikasyon alanında liberalleştirme programının izlenmesini, kamu operatörlerinin özelleştirilmesini politika aracı olarak benimseyen Birliğin, 1990'lı yıl-

¹⁷ Belge, Fransa Ekonomi Bakanı ve Avrupa Birliği Komisyon Başkanlığı döneminde Jack Delors tarafından hazırlanmıştır. Belge içerisinde giderek küreselleşen dünya ekonomisinde Avrupa Birliği'nin konumunu güçlendirmek amacıyla enformasyon toplumu için mesleki değişim, yeni mesleklerin oluşturulması ve yine mesleki anlamda fırsat eşitliği üzerine olan sorunların sosyal-demokratik boyutları yer almıştır.

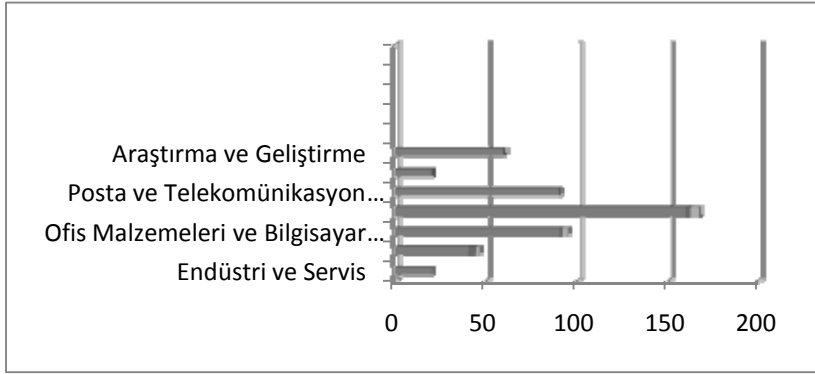
ların ortasından itibaren enformasyon toplumunun sosyal boyutlarını özel olarak vurguladığı gözlenmektedir. Avrupa Birliği görsel - işitsel medya siyasasında izlediği politika eğiliminin bu kez de enformasyon, bilgi toplumu stratejileri ve eylem planlarında izlendiği belirtilmelidir. Gerçekten de, Avrupa Komisyonu'nun 1996 yılından itibaren iletişim politikaları alanında izlediği genel çerçeve, bu tarihten sonra, enformasyon toplumu ve bileşenleri (yeni medya ve internet) özelinde de yeniden üretilmiştir. Ancak, Avrupa Birliği yeni medya ve iletişim teknolojilerindeki yol haritasını iki siyasa gündemi altında irdelemek gerekmektedir. İlk gündem, Avrupa Birliği'nin "içerik" ve "erişim" politikalarıdır. İkinci siyasa gündemini ise, iletişimin ekonomi politığıne duyarlı bir çerçeve oluşturabilme amacıyla ağ ekonomisine dair bir çerçeve içerisinden "kendi kendisini yönetim" ve "ulus üstü müdahale" kapsamındaki politika belgelerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği ülkelerinin politika üretme iktidarını daha çok Avrupa Birliği'ne aktarmaları dikkat çekmektedir. Öte yandan, üye devletlerden Birliğe doğru böylesi bir güç aktarımı her ne kadar "Avrupalılaştırma" stratejisinin önemli bir boyutu olarak öne çıksa da (Harcourt, 2003: 179), Birlik ülkelerinin söz konusu iktidar transferinin, bir yandan rıza ancak hemen öte yandan zora dayalı, "ikili bir karaktere" sahip olduğu gözlenir. O kadar ki, böylesi bir iktidar akarımı yatay ve dikey biçimler üzerinden gerçekleşmektedir. Alison J. Harcourt'un (2003: 2003) belirlediği gibi, Avrupa Birliği'nin bir yönetim mekanizması olarak ortak politikaların "yatay" ve "dikey" eksenler boyunca ilerlemektedir. Bu durum aslında bir bakıma Avrupalılaştırma pratiğini de oluşturmaktadır. Dikey eksen veya dikey Avrupalılaştırma, Avrupa Birliği resmi kararları çerçevesinde üye ülkelerin yasal değişiklik gerçekleştirmelerine dayanmaktadır. Dikey eksen boyunca gerçekleştirilen politikalar gerçekte bir dizi yaptırım gücüne sahip kararlar dizgesi olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, yatay eksen veya yatay Avrupalılaştırma pratiği ise, Avrupa Komisyonu'nun üye ülkeler için Birlik politika araçlarına dayanan tavsiye kararları alması üzerinden gerçekleşir. Böylesi bir politika üretme biçiminin ikinci biçimi ise üye veya üyelik adayı ülkelerin, Avrupa Birliği hukuk normlarına göre belirlenmiş olan yasaları iç hukuklarıyla uyumlaştırma veya iç hukuklarına dahil etme yöntemi ile gerçekleşmektedir.¹⁸ Bu şekilde Avrupa Birliği için, üye ülkeler arasında "medya politikalarının yöndeşmesinin" bir bakıma Avrupalılaştırma geleneği olarak görüldüğü belirtilmelidir. Öte yandan; Avrupa

¹⁸ Medya politikalarının son dönemi böylesi bir politika üretme sürecini giderek doğal bir biçimde uygulamaya konulmasına tanıklık etmiştir. Örneğin 1996 yılında Almanya'da Interstate Agreement, 1996 yılında İngiltere'de British Broadcasting Act, 2001 yılında İrlanda'da Irish Broadcasting Act, 1997 yılında İspanya'da Spanish Broadcasting Act, 2001 yılında Slovenya'da Slovene Media Act, 2000 yılındaki Swiss Broadcasting Act ile British Broadcasting Act tam da yatay Avrupalılaştırma pratiklerine örnek oluşturmaktadır.

Birliğı üyeleri; bir dizi nedenle iç politikalarının yerine Birlik tarafından dayatılan politikaları, her ne kadar uygulama hızları değışkenlik gösterse de, izlemektedir. Charleswood'a göre (aktaran Cooke, 2007: 367) göre üye devletlerin yeni medya ve iletişim teknolojileri alanındaki ulusal politikaları yerine Birlik politikalarını bekleme nedenleri şöyle maddeleştirilebilir: a) Sermaye gruplarının, var olan haklarına yönelik tehdit algılamalarından kaynaklanan direniş. Bu nedenle, ülke politikaları yerine giderek Birlik politikalarının ağırlıklı olarak kullanılması, neredeyse temel çerçeveyi Birlik politikalarının oluşturması. b) Ulusal hükümetlerin, online eylemlerin denetlenmesiyle özerkliklerini kaybetme korkusu. c) İnternet ve bileşenlerinin özellikle yasa koyucular başta olmak üzere sosyal normlar üzerindeki etkilerinin teknolojik boyutları üzerindeki algılama eksikliği. d) Ulusal hükümetlerin ve yasa koyucu mekanizmaların, internet ve bileşeni olan yeni kitle iletişim araçlarının, teknolojik hızı karşısında düzenleyici kontrol mekanizmalarına sahip olamaması, teknik gelişmeler ve sosyal yansımaları üzerine yeterince hazırlıklı olunamaması. Birlik üyesi ülkelerin, yeni medya ve iletişim politikaları alanında siyasa üretme iktidarını Birliğe devretmelerinin nedenini oluşturmaktadır. Üstelik böylesi bir yeniden yapılanmanın, kapitalizmin yeni birikim koşullarına koşut olarak bizzat Avrupa Birliğı tarafından dayatıldığı gözlenmektedir. Örneğin; Seamus Simpson (2005: 51); Avrupa Birliğı üye ülkelerinin, özellikle 1998 yılındaki telekomünikasyon düzenlemelerinin ardından, her ne kadar farklı isteklilik düzeylerine sahip olsalar da, "Avrupalılaştırılmış Liberalleştirme" olarak da isimlendirilebilen ortak bir stratejik politika yanıtı geliştirmeye doğru itildiğini belirler. 1998 yılındaki yeni düzenleme, aslında, temelleri 1990'lı yıllar boyunca atılan telekomünikasyonun liberalleşmesi ve Avrupalılaştırılması yönündeki bir dizi politikanın, söz konusu tarihten itibaren uygulamaya konulmasıdır. Maria Michalis'in (1999: 151) belirlediğı gibi, bütün bir politikasını "telekomünikasyon sektöründeki liberalleştirme" ve "üye ülkeler arasındaki uyum" ilkelerine dayandıran Avrupa Birliğı için, söz konusu politika pratiğı oldukça anlaşılabilir bir eğilimdir. Bu bağlamda, Avrupa Birliğı'nin özellikle telekomünikasyon sektöründe söz konusu iki ilkeyi anlamlı bir şekilde izlediğı belirtilmelidir. Öyle ki, Avrupa Komisyonu'nun 1992 yılında Avrupa Birliğı üye ülkelerindeki telekomünikasyon sektörüne dair gerçekleştirdiğı araştırmanın ardından, iletişim teknolojileri ve yeni medya politikaları alanında gelecekte izlenecek bir dizi alternatifin sunulmasıyla çalışma tamamlanır. Raporu göre, Komisyon'unda taraftarı olduğu seçenek yeni medya ve iletişim teknolojilerinde süre giden liberalleştirme, daha da bir açık söylendiğinde, özelleştirmenin desteklenmesidir. Ancak söz konusu politika süreci, Avrupa Birliğı üyeleri geneli bağlamında özellikle enformasyon sektöründe önemli bir mülkiyet yoğunlaşmasına yol açmıştır. Aşağıda, Şema 1 içerisinde Av-

rupa Birliği üyeleri genelinde enformasyon sektöründeki mülkiyet yoğunlaşması yer almaktadır.

Şema 1: Avrupa Birliği Üyeleri İçerisinde Enformasyon Sektöründe Mülkiyet Yoğunlaşması (Fuchs, 2010:37)¹⁹

Avrupa Birliği'nin 1990 sonrası enformasyon ve bilgi toplumu siyasası irdelendiğinde, özellikle “e-2002” ve “e-2005” eylem planları ve stratejilerinin ardından enformasyon toplumu kazanımlarını bir dizi unsur üzerinden değerlendirdiği gözlenir (Martin, 2005: 8). Örneğin, Avrupa Birliği üyeleri genelinde mesleki değişimin sağlanması enformasyon/bilgi toplumu siyasalarının özel önem verdiği gündem maddesini oluşturmaktadır. Bilgi toplumu siyasasının diğer sosyal göstergeleri ise aşağıdaki gibi tablo haline getirilebilir.

¹⁹ Şema 1; Avrupa Birliği 27 üye ülkesindeki toplam şirketler içerisindeki 250'den fazla iş gücüne sahip olan şirket sayısını sunmaktadır. Bununla birlikte söz konusu oranların enformasyon sektöründe süre giden mülkiyet yoğunlaşmasına dair bir dizi anlamlı sonucu ürettiği açıktır. Bu nedenle şema, Avrupa Birliği üye ülkelerinde mülkiyet yoğunlaşması olarak isimlendirilmiştir. Şema içerisindeki veriler (% 0) değerini ifade etmektedir.

Tablo 7: Avrupa Birliği Enformasyon Toplumu Stratejileri Sosyal Göstergeleri (Martin, 2005:10).

Enformasyon Kaynaklarına Herkesin Erişimi
Yurttaş Hakları
Demokratik Katılım
Sayısal Uçurum
Kadınlar, Yaşlılar ve Çocuklar gibi korunmasız toplumsal kesimlerin de enformasyon toplumu kazanımlarından yararlanabilmesini sağlamak
Yaşam boyu eğitim
Kuzey-Güney sayısal uçurumunu yok etmek
Yoksulluğu önleyebilmek
Sosyal uyumun geliştirilmesi
Sosyal dahil etmenin geliştirilmesi
Sürdürülebilir projelerle enformasyon kazanımlarını geliştirebilmek
İşsizliğin önlenmesi
Refah devleti

Avrupa Birliği enformasyon toplumu siyasasının, enformasyon kaynakları üzerinden demokratik hakların kullanımı ve mesleki değişim olmak üzere iki önemli vurgusunun olduğu görülür. Christian Fusch'un (2010: 38) belirlediği gibi; Avrupa Birliği 27 üye ülke ortalamasına bakıldığında, toplam işgücü istihdamının diğer sektörlerde olduğu gibi enformasyon ve bilgi teknolojileri sektörü içerisinde de yoğunlaşmış olduğu gözlenmektedir. Örneğin 2007 yılında, Avrupa Birliği genelinde enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri sektörü, toplam milli gelirin % 4.8'ini (yaklaşık 540 milyar Euro) ve toplam istihdamın % 3'ünü (yaklaşık 6 milyon kişi) sağlarken, 2010 yılında söz konusu oranlar anlamlı derecede yükselmiştir. Örneğin 2010 yılında toplam dış ticaret harcamalarının % 25'i araştırma ve geliştirme faaliyetlerine aktarılmış ve toplam işgücü istihdamı, tüm istihdam alanlarında enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri sektörü bütünü içerisinde, % 32.4'e yükselmiştir (Turlea, Nepelski, Prato, Lindmark, Panizza, Picci, Desruelle, Broster; 2010: 12). Bu şekilde Avrupa Birliği'nin enformasyon toplumu kazanımını önemli ölçüde elde ettiği gözlenir. Avrupa Birliği enformasyon siyasasında yer edinen diğer gündem ise, Birlik üyesi ülkelerin kamu operatörlerini özelleştirmesi ve bu şekilde Birlik genelinde politikaların koordinasyonunun (yöndeşmenin) sağlanmasıdır. Birlik, üyelerine telefon hizmetlerinin özelleştirilmesi ve söz konusu sürecin ise 1 Ocak 1998 tarihine kadar gerçekleştirilmesi dayatılır. O kadar ki, Avrupa Birliği'nin dayatması ile o güne değin kamu hizmeti biçiminde değerlendirilen telekomünikasyon şirketleri 1988 ve 1998 yılları ara-

sında birbiri ardına devlet tekelinden, çok uluslu sermaye şirketlerinin hegemonyasına terk edilir. Avrupa Birliği'nin bu sektörü özelleştirme pratiği için hukuki dayanağını, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın görüşü üzerine, Avrupa Birliği Antlaşması'nın "rekabet hukuku" ile ilgili 81-86. maddeleri ile tek pazarın oluşturulmasına ilişkin 95'inci maddesinden almaktadır.²⁰ Bu bağlamda; Avrupa Birliği'nin giderek ulus üstü bir hegemonya projesi olarak ulus devletlerin politika üretme araçlarını elinden aldığı, üstelik bu fiili durumun giderek doğal karşılandığı da gözlenmektedir. O kadar ki; Avrupa Birliği'nin kurucu metni niteliğindeki Roma Sözleşmesi tam da söz konusu açıdan özel bir duruma sahiptir. Sözleşme maddeleri²¹ içerisinde bakıldığında, Komisyona liberalleştirme programı için ayrıcalıklı haklar verildiği ve hatta Komisyon'un, sözleşmede tanımlanan liberalleştirme programını daha da bir etkili kılabilmek için üye devletlere yönerge ve kararları doğrudan uygulama hakkı dahi tanındığı gözlenir. Bu açıdan sözü edilen maddelerin yürürlüğe girmesinin ardından, kamuya ait olan telekomünikasyon operatörlerine dair kararlarda Bakanlar Konseyi'nin direktifleri oylama hakkı dahi bir bakıma yok sayılmıştır. Avrupa Birliği'nin telekomünikasyon sektöründe, temel düzeyde kamusal sorumluluk kurallarına ve üye ülkelerin kararlarını dahi hiçe saydığı ve liberalleştirme programını daha çok üstü örtülü bir devletsizleştirme politikası üzerinden sürdürdüğü belirtilmelidir. Gelişmekte olan ülkelerin teknoloji yaratma ve yönetme yeteneğinin elinden alınması, enformasyon siyasasının neredeyse giderek tek başına yeniden yapılanan küresel sermayenin belirlediği dışsal dinamikler üzerinden belirlenmesi ve hatta gelişmekte olan ülkelerin yalnızca ileri teknoloji ithalatçısı haline dönüşmesi, bilgi veya enformasyon toplumu söyleminin giderek emperyalist bir uğrak olarak anlamlandırılmasına yol açmaktadır. Türkiye, 24 Ocak 1980 kararlarıyla, 1980'li yıllardan itibaren küresel kapitalizme eklemlenme adına "köktenci" bir ideoloji değişimi yaşayan ülkeler ekseninde özel bir konuma ula gelmiştir. Gerçekten de, küresel kapitalizmin yeniden yapılanmasının ve genişlemesinin ancak küresel enformasyon ağlarına bağlı olduğu düşünüldüğünde giderek ulus devlet gücünün yerine bir dizi gücün yerleştiği belirtilmelidir. Bu bağlamda tam da Shalini Venturelli'nin (1998: 4) isabetle belirlediği gibi, küresel ağ ekonomisinin işlemesinde ulusal devletlerden daha çok, uluslara-

²⁰ Bununla birlikte, 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi gereğince başlatılan Topluk "iç pazarını" oluşturma programı ile telekomünikasyon sektöründe standartlarının sağlanması ve uluslararası arenada Avrupa ortak polarizasyonunun belirlenmesi hedeflenmiştir. Aynı yıl yayınlanan Yeşil Kitap ile telekomünikasyon hizmetleri ve cihazlarda ortak bir pazar anlayışının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

²¹ Roma Sözleşmesinin özellikle 90(3), 100 ve liberalleştirme programının izlenmesi bağlamında 97. maddeleri örnek olarak verilebilir.

rası veya ulus üstü bir dizi örgüte (Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Uluslar arası Para Fonu, Avrupa Birliği vb) daha çok iş düşmektedir. Böylesi bir sistem içerisinde düşünülduğünde, ulus devletlerin önemli bir konum değişimi içerisinde olduğu gözlenir. Geçmişte; yasa yapıcı (*law-makers*) olan ulusal devletlerin, giderek yasa alıcı (*law-takers*) konuma sürüklendiği, yasa yapıcı olarak ise uluslararası veya ulus üstü örgütlerin konum aldığı bir yeniden yapılanma dönemi geçirilmektedir. Bu yeni dönem içerisinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerin telekomünikasyon ve enformasyon alt yapısı yeniden ele alınmakta, enformasyon ağ ve hizmetlerinde standartlar geliştirilmekte, küresel sermayenin ulusal enformasyon sektörüne serbestçe girmesine ilişkin düzenlemeler geliştirilmekte ve sermayeye serbest dolaşım, daha doğrusu ülke kaynaklarının doğrudan kullanıma açılması, olanağı sunulmaktadır. Bu şekilde, enformasyon hizmet ve teknolojilerinin serbest piyasa yanlısı bir dizi düzenleme üzerinden yeniden ele alınması, çoğu örneğinde gözlemlendiği gibi, ulusal devletlerin politika araçlarının ellerinden alınmasına eşlik eden yeniden yapılanma dönemi gerçekleşmektedir.

Yeni Liberalizmin Hegemonya Uğraşı Olarak Türkiye

Türkiye'nin, yalnızca 1980'li yıllardan itibaren eklemlemeye çalıştığı, kapitalizmin yeni birikim düzeni bağlamında değil bununla birlikte söz konusu eklemlemme sürecinde ulus devlete ve ulusal politikalara dair iktidarını elinden kaybeden bir ülke olarak da özel bir yeri bulunmaktadır. O kadar ki, Fikret Şenes'in (2004: 20) belirlediği gibi; küresel sermayenin Türkiye'de ki olanaklara erişmesinde belirleyici olgu 1980 tarihli askeri darbe olmuştur. Askeri darbenin sağladığı; toplumsal sınıflar arasındaki uzlaşının bozulması, sendikaların kapatılması, sermayenin vahşi kapitalizm dönemindeki uygulamalara dönüşü, kamuda sözleşmeli personel uygulamasına geçilmesiyle çalışma uyumunun yok edilmesi gibi bir dizi politika Türkiye'nin küresel sermayenin hegemonyası tarafından yönlendirilen bir ülke haline getirmiştir. Öte yandan yine söz konusu dönemde, etkisi uzun süren bir güçler ittifakının da olduğu gözlenir. Fikret Şenes (2004: 20) sözü edilen ittifakın temel aktörlerinin; Ülkede belirli bir hegomonik konuma ulaşan ve verili koşullarda bu konumun devamlılığını sağlayamayan büyük ölçekli sermaye, Siyasal temsil krizi yaşayan ve toplumsal muhalefet karşısında güç kaybeden devlet ve siyasal yapılar ve Dünya ölçeğinde piyasa yönelimli yeniden yapılanmanın ve sermayenin aktörleri olan Dünya Bankası ve IMF'den oluştuğunu belirler. Gülten Kazgan'ın (2002: 123) belirlediği gibi; 24 Ocak Kararları, Türkiye için tepeden inmeceli bir ideoloji değişimi getirmektedir. Avamlaştırılmış liberal ideolojiyi insanlara aşılama, değer yargılarını buna göre değiştirme ile yeni bir insan tipi yaratarak avamlaştırılmış ideolojiyle ekonomiyi yeniden yapılandırma

kampanyasına dönüştürmüştür. Gerçekten de, Gülten Kazgan'ın (2002: 123) belirttiği gibi 24 Ocak Kararları ile temelleri atılan hurafelerle yoğrulmuş tarikat inançlarını yaygınlaştıracak kurumları, yapılanmaları özgürleştiren siyasal açılımlar gerçekleştirilmiştir. Toplumda ikili yapıyı pekiştirecek, bölünmeleri derinleştirecek uygulamaların 2009 yılı Türkiye'sinde "laiklik karşıtı eylemlerin odağı olması" ancak kapatılma cezası yerine hazine yardımlarının kesilmesiyle cezalandırılan siyasal iktidarların oluşmasındaki etkisi sorgulanmalıdır. Bununla birlikte, laiklik karşıtı eylemlerin odağı olan siyasal iktidarın yeni liberalizmin açılmadığı, özelleştirmeler üzerinden bir yönetim biçimini geliştirdiği görülür.

İletişim Teknolojileri Politikaları ve Türkiye

Türkiye, neo-liberal tahribatı anlamlandırmaya dair bir çaba için, ilki 1980'lerden itibaren ülkenin neredeyse resmi ideolojisini oluşturması olmak üzere en azından iki nedenden ötürü, özel bir yere sahiptir. Türkiye'nin, yeni liberal ideoloji içerisinde özel olarak düşünülmesini gerektiren ikinci neden ise, yine 1980'li yıllardan itibaren bir yandan Amerika Birleşik Devletleri öte yandan Avrupa Birliği'nin sarmalında bir ülke olması bağlamında ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin ekonomi politikalarında 1980 sonrasındaki değişimin iletişim politikaları alanındaki yansımaları okumak; en azından iki temel soruyu yeniden, ancak bu kez farklı bir gözle, cevaplandırılmasını gerektirir. İlk soru; kamu politikalarının hedef kitlenin yapısal ihtiyaçları ve getirilen düzenlemelerin kamusal yarar ve kamu çıkarı kavramları ile ilişkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. İkinci soru ise, bir ülkenin enformasyon ve iletişim teknolojilerinin getirilerinden nasıl yararlanabileceğini anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Türkiye'yi, enformasyon ve iletişim teknolojileri özelinde değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma için, söz konusu sorular şu şekilde belirlenmiştir. Türkiye'de egemen politika üretme süreçleri içerisinden bakıldığında kamusal yarar ve kamu çıkarı kavramları nasıl yer almaktadır? Bir ülkenin enformasyon teknolojilerinden yararlanabilmesinin ön koşulları nelerdir? Mansell ve When (Mansell ve When, 1998: 192'den aktaran Başaran, 2004: 15); bir ülkenin enformasyon ve iletişim teknolojilerinin getirilerinden yararlanabilmesi için, ilki bir enformasyon alt yapısına sahip olmak ve ikincisi bu alt yapıdan yerel ihtiyaçları gidermek üzere yararlanabilecek uygulamaların geliştirilmesi ile söz konusu oluşumları mümkün kılan bir yaratma ve yönetme kapasitesi olmak üzere bir dizi önkoşulun olduğunu belirtmektedir. Ancak Türkiye özelinden bakıldığında henüz 1990'lı yılların başından itibaren, ulusal yenilik yaratma ve yönetme yeteneğinde yaşanan bir erozyonun egemenliği daha da bir açığa çıkmaktadır. Türkiye'nin, Avrupa Birliği ile bu açıdan karşılaştırılması oldukça anlamlı sonuçlar vermektedir. Maria Michalis (1999: 150); Avrupa Birliği teleko-

münikasyon politikalarını, birbirleriyle ilişkili, üç önemli ilke tarafından belirlendiğini saptamıştır. Bu ilkeler, 1. Teknolojik ve endüstriyel politika sorunları, örneğin bütünleşmiş servisler, sayısal şebekeler vb. 2. Sektör için bütünleşmiş bir iç pazarın kurulması ve pazarda yer alan “oyuncular” için uyumun sağlanması 3. Özel ve spesifik programlarla söz konusu sektörün desteklenmesi. Bu bağlamda, ESRIT (Enformasyon Teknolojilerinde Araştırma ve Geliştirme için Avrupa Stratejik Programı) ile RACE (Avrupa’da İleri İletişim Teknolojileri için Araştırma ve Geliştirme Projesi), ulusal yeniliğin sağlanması adına özel düzenlemeler olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de ise, ulusal yenilik yaratma yeteneğini geliştirme ve teknolojiye dışa bağımlılığı kırma yolunda PTT ve TÜBİTAK arasında sayısal teknolojiyi geliştirme amacıyla, 1974 yılında imzalanan sözleşmenin üzerinden geçen sınırlı bir süre içerisinde tamamen yürürlükten kaldırılması dikkat çekmektedir. O kadar ki, Türkiye yeni birikim düzenine eklenme dönemi içerisinde, özellikle Turgut Özal iktidarı ile başlayan dönem içerisinde, ulusal yenilik yaratma kapasitesinin geliştirilmesinden de ulusal enformasyon alt yapısının kurulması ve yönetilmesinden de keskin bir şekilde uzaklaş(tırıl)mıştır. Örneğin, Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi (1995), ulusal sanayi kuruluşlarına araştırma-geliştirme yardımı kararları (1995) üzerinden geçen yalnızca bir yıl içerisinde kaldırılmıştır. Bu açıdan 13 Aralık 2000 tarihinde Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun, Devlet İhale Kanunu’na göre yapılan kamu satın alımlarında, satın alma bedeli üzerinden, katma değer vergisi hariç olmak üzere, yüzde birinin araştırma-geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla ayrılması gibi ilkeler ise hayata geçiril(e)memiştir (aktaran Törenli, 2005: 22). Bütün bunlara rağmen, Türkiye’yi, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında ulusal yenilik yaratma ve yönetme kapasitesini kaybeden bir ülke olarak değil, kapitalist sermaye birikim düzeninin yeni yasaları doğrultusunda, böylesi bir yeterliliği kazanmak istemeyen bir ülke olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. O kadar ki, Bilim ve Teknolojide atılım projesini gerçekleştirebilmenin önemli bir adımı olarak hazırlanan **TUENA** (Ulusal Enformasyon Alt Yapısı Ana Planı) projesinin ülke gündeminden düşürülmesi tam da enformasyon ve iletişim teknolojilerine sahip olmama yönündeki tutumu ortaya çıkartmaktadır. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun 20 Aralık 1999 tarihindeki toplantısında, Türkiye’nin ulusal enformasyon alt yapısı ana planının, Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi tarafından uygulanması ve izlenmesi kararı dönemin Başbakanlık Genelgesi’nde yer almamış ve kamuoyunun gündeminden düş(ürül)müştür. TUENA projesi sonuç raporunda da belirtildiği gibi planı, enformasyon ve iletişim teknolojileri alt yapısının kurulmasında ve enformasyon hizmetlerinin üretilmesinde yerli teknolojinin geliştirilmesi ile iletişim teknolojileri ve enformasyon hizmetlerinde iç talep yaratılarak, ülkenin yetkinleştirilmesini hedeflemekteydi (Törenli, 2005: 23). Ulusal enformasyon alt yapısı planı-

nın reddedilmesiyle birlikte; Türkiye, Dünya Bankası'nın henüz 1993 tarihinde hükümet ile birlikte hazırladığı "Türkiye: Enformatik Sistemler ve Ekonomik Modernleşme Raporunu" (Törenli, 2005: 23) izlemeye başladı. Ancak söz konusu raporun Türkiye'ye biçtiği rol, teknolojinin üreticisi olmak değil sadece enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanıcısı, açıkça söylendiğinde ithalatçısı, olmaktı. Raporun ardından Türkiye, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında yerli sanayisini ve iç pazarını geliştirmek bir yana, giderek o güne değin sahip olduğu teknolojik alt yapı üretebilecek kurumlarını dahi, bütçe açıklarını yamamak için, özelleştirerek birbiri ardına kaybetti. 1999 ekonomik krizinin ardından PTT'nin parçalanması, telekomünikasyon ve posta hizmetlerinin birbirinden ayrılması, telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi yönünde geçici bir şirketin oluşturulması, yurt içi telefon görüşmesi ücretlerinin daha ucuz koşullarda sürdürülebilmesi için uygulanan çapraz sübvansiyon uygulamasının kaldırılması, iletişim teknolojileri ve enformasyon sektöründe yerli sanayinin payının azaltılması önemli örnekler olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin enformasyon ve iletişim politikalarındaki tarihi, aslında, enformasyon ve teknoloji alanında geri bırakılmışlığın tarihi olarak okumak gerekmektedir. Ancak, Türkiye'de enformasyon ve iletişim teknolojileri politikaları alanında gerçekleştirdiği Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin özelleştirilmesi hem söz konusu "geri bırakılmışlık" sürecine eklenen anlam, hem de yapılan özelleştirmenin ilk kez devlet tekelinden özel bir kartel oluşumuna doğru izlediği süreç açısından oldukça anlamlıdır. Bütün bunların yanı sıra, Türkiye bütçe açıklarını özelleştirmelerle kapatmayı amaçlayan ekonomi politikasını sürdürürken, yapılan özelleştirmelerin giderek, devlet iktidarını kaybettiren düzenlemeleri de hayata geçirmektedir.

Türkiye ve Telekomünikasyon Alt Yapısının Özelleştirilmesi

Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin, Türkiye'nin yerleşik, ilk ve tek (*incumbent*) telekomünikasyon operatörü olduğu dikkate alındığında 24.08.2005 tarihindeki özelleştirme operasyonun, ulusal enformasyon ve iletişim teknolojileri alanındaki yansıması ve ulus devlet iktidarının nasıl da elinden alındığını anlamlandırmak zor değildir. Gerçekten de, ekonomik büyüklüğü ve işlevselliği açısından Dünyanın 13. Avrupa'nın ise 5. sıradaki telekomünikasyon operatörünün özelleştirilmesi, aslında, ülkenin enformasyon teknolojilerine dair tek unsurunu da elinden kaybetmesi olarak görülmelidir. Bununla birlikte, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin, sözde özelleştirilmesi, daha çok siyasi iktidarın özelleştirme sürecindeki tutumu ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği, yine Türkiye'de ilk kez bir özelleştirme operasyonunda yapılan, bir dizi değişimin sonuçlarını yansıtmaktadır. O kadar ki, dönemin siyasi iktidarı olan Adalet ve Kalkınma

Partisi'nin, özelleştirmenin tarafları arasında konumlandığı, üstelik Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez gerçekleştirilen, bir dizi düzenlemeden anlaşılmaktadır. Öyle ki, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi özelleştirme operasyonu, diğer özelleştirmelerden farklı olarak, 406 Sayılı Kanun çerçevesinde yapılmıştır. Böylece bir farklılık ise, siyasal iktidarın özelleştirme süreci üzerinde doğrudan bir denetim gücüne sahip olmasını sağlamıştır. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve Ulaştırma Bakanlığı üyelerinden oluşturulan özelleştirme komisyonu, siyasal iktidarın, özelleştirme sürecindeki etkisini belirlemektedir. Ancak, özelleştirme için bir yol haritası, 2006 yılına değin belirlenmemiştir. O kadar ki, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin blok satışı için iki kez ihaleye çıkmış ancak yeterince talep bulunamamıştır. Bunun üzerine 2003 yılı Nisan ayı içerisinde hükümet tarafından, üstelik birbiriyle önemli ölçüde farklı, iki seçeneğin eş zamanlı olarak yürütülmesine karar verilmiştir. Birbirinden oldukça farklı iki yöntem halka arz ile şirketin %51'inin blok satışlarıdır. 2004 yılından itibaren ise Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin blok satış yöntemi ile satılması, kalan hisselerin ise halka arzına karar verilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin enformasyon ve iletişim teknolojileri alanındaki tek kamu kurumunun satılması sürecini, diğer özelleştirme operasyonlarından farklı olarak, ilk kez gerçekleştirilen bir dizi düzenlemenin belirlediği gözlenmektedir. Türk Telekom'un özelleştirme operasyonu boyunca gerçekleştirilen "özel" düzenlemeler şöyle gerçekleştirilmiştir: a) yabancılara yönelik sermaye sınırlandırılmasının kaldırılması ve devletin elinde bulunması gereken "altın hisse" oranının kapsamının çok daha sınırlandırılması. Altın hisse oranı, özelleştirilen kamu kuruluşlarında devletin kontrol ve denetim gücünü düzenleyen önemli bir hisse oranı iken, Türk Telekom özelleştirilmesinde yer verilmemiştir. b) Türk Telekom'un sorunlu alacaklarına ilişkin düzenlemelerin yapılması. Bu düzenlemeler, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin hizmet zararları olarak öne çıkmaktadır. Türk Telekom'un satılmasından önce, o güne değin zarara yol açan borçlarının, tasfiye edilmek istenmesi satın alacak olan sermaye grubuna borçsuz bir kamu kurumu devretmek anlayışından kaynaklanmaktadır. c) Daha önce hiçbir özelleştirme operasyonunda özel bir madde olarak düzenlenmeyen bir diğer madde ise, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin % 100'ünün satılabilmesidir. d) Özelleştirilen şirkette, kamu payının % 50'nin de altına düşmesiyle birlikte, asli ve sürekli görevlerde çalışan personelin devirden sonraki bir ay içerisinde başka kurum ve kuruluşlara nakledilmek üzere Devlet Personel Başkanlığı'na bildirilmesi ise bir diğer maddeyi oluşturmaktadır. Özelleştirilen kamu kurumlarındaki personelin diğer kurum ve kuruluşlara gönderilmesi ise hem emek üzerindeki tahakkümü hem de söz konusu personelin özlük hakları sorunlarına yol açmaktadır. Ancak bu konu, devletin emek üzerindeki tasarrufu, bu çalışmanın kapsamının

dışındadır. e) Şirket üzerindeki çeşitli vergi yükümlülüklerinin kaldırılması ise özel düzenlemelerin son maddesini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin kamu yararlı, Deprem Afet Fonu, Sivil Savunma Fonu, Milli Prodüktivite Merkezi, Türk Standartlar Enstitüsü gibi, bir dizi kuruma ödediği verginin kesilmesi ve satın alacak olan şirkete kamu yararına ilişkin hiçbir düzenlemenin gerçekleştirilmemesi dikkat çekmektedir (www.tk.gov.tr, 2009: 8).

Bakanlar Kurulu tarafından gerçekleştirilen düzenlemelerin ardından Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin 15.10.2004 tarihinde, şirket hisselerinin % 55'inin blok olarak satılması kararlaştırılarak duyuruların yapılması aşamasına geçilmiştir. 25.11.2004 tarihinde yerli ve yabancı medya kuruluşlarında ihale ilanı yayınlanır ve ihale, 1.07.2005 tarihinde sonuçlanır. Türk Telekom için, ulus ötesi 4 büyük sermaye grubu teklif verir ve şirket, en yüksek teklifi veren Suudi Arabistan sermayeli Oger Telecom Ortak Girişim Grubu'na 6 milyar 550 milyon dolara satılır. İkinci büyük grup ise 6 milyar 500 milyon dolar teklif veren İtalyan sermayeli Etisalat ve Çalık Ortak Girişim Grubudur. Çalık Grubu'nun sonraki dönemlerde Türkiye'nin ikinci büyük medya grubu olan Sabah-ATV Grubu'nu satın aldığı ve şirketin üst yönetiminde Başbakan Tayyip Erdoğan'ın damadının olduğu dönem içerisinde medya gruplarında sıklıkla haber olarak yayınlanacaktır. Bununla birlikte, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin gerçekte bedelinin altında satıldığı, üstelik Türkiye'nin enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki tek kamu şirketinin yine kamu kaynaklarıyla özel bir iletişim tekeline "devredildiğine" ilişkin görüşler de yaygındır. Örneğin Can Önder (2005: 1); Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin değer/maliyet hesaplarını daha önce bir dizi yolsuzluk olayına karışan Arthur Andersen Danışmanlık şirketinin yaptığını ve gerçeği yansıtmadığını belirlemiştir. O kadar ki Önder, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin 2003 yılındaki karı 2.16 katrilyon Türk Lirası iken, özelleştirme sonucunda satın alan Oger Telecom Ortak Girişim Grubu'nun bütün bir şirketi, yaklaşık 3 yıllık karına ve 5 taksitte satın aldığını saptamıştır. Üstelik özelleştirme ile birlikte bir kamu operatörünün yerine tam da siyasal iktidarın özelleştirme planı üzerinden tekelsi bir sermaye grubu yaratılır.

Özelleştirmenin Ardından Türkiye'de Enformasyon ve İletişim Alt Yapısı

Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin özelleştirilmesi, Türkiye'nin yalnızca enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında sahip olduğu tek ulusal şirketinin satılması ve yerine özel bir kartelin geçmesi ile değil bununla birlikte, enformasyon ve iletişim teknolojisi alanında dışarıya bağımlılığı giderek artan bir

ülkeye yansması bağlamında da dikkat çekmektedir. Şirketin satılmasının ardından bir kamu tekelinin yerine bu kez de, devlet eliyle meydana getirilen özel bir tekel ile kartel oluşumuna açık, kırılğan bir telekomünikasyon sektörü bırakılmıştır. Türk Telekom, enformasyon ve iletişim teknolojileri sektöründe girdiği mülkiyet yoğunlaşması ve piyasadaki egemen gücünün yanı sıra, ulusal enformasyon alt yapısına tek başına sahip olması nedeniyle de sözü edilen sektörde rekabetin oluşması önündeki temel bir engel olarak dikkat çekmektedir. O kadar ki, Telekomünikasyon Kurumu tarafından hazırlanan raporda (www.tk.gov.tr), alternatif telekomünikasyon firmalarının kiralık devreler, data hatları ve internet açısından Türk Telekom ve TT Net'e "muhtaç" hale getirildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda, yapılan özelleştirmenin, Türkiye'de enformasyon ve iletişim teknolojileri pazarının geliştirilmesini engellediği açıktır. Özelleştirme sürecinin ardından bir diğer önemli gelişme ise, yasal düzenlemelerin Türk Telekom ve iştirakleri için boş bırakılan, daha doğru bir ifadeyle, "orman yasalarına" terk edilen şirketleşmiş yapısıdır. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği siyasası içerisinde ele alınan geleneksel ve yeni medya arasındaki "yakınsama" siyasası Türkiye'de henüz belirsizdir. Bu nedenle Maria Michalis'in (1999: 163) belirlediği gibi; tek başına teknoloji ve pazar arasındaki sınırların giderek belirsizleşmesi veya kalkması değil aksine medyada çoğulculuk, kültürel çeşitlilik, yeni mesleklerin oluşması, sosyal ve bölgesel uyum ile demokratik toplum anlayışının belirginleşmesini yakınsama belirlemektedir. Türkiye'de ise; Türk Telekom'un şirket iştiraklerine bakıldığında, medyada çoğulculuk ve kültürel çeşitlilik kavramlarını yok eden bir yapılanma gözlenmektedir. Türk Telekom, sektörün gelişmesini engelleme tehdidinin yanı sıra TT Net, Argela, Innova, Assist, IES şirketlerinin doğrudan sahibidir. Bunun yanı sıra, Avea ve yurt dışında telekomünikasyon operatörlüğü gerçekleştiren CETELL şirketlerinin kontrol hisselerine sahiptir. Argela'nın yazılım, Innova'nın bilgi ve iletişim teknolojileri, Assist TT'nin müşteri hizmetleri ve merkezi yönetimi, IES'in eğitim içerikleri, TT Net'in ise perakende seviyede internet erişim hizmeti yaptığı gözlenmektedir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin alt yapısı ile söz konusu alt yapının kültürel bileşenlerini tek bir şirketin üretmesi medyada çeşitliliği sınırlandırdığı gibi daha da önemlisi kültürel çoğulculuk kavramını da yok etmektedir. Türk Telekom'a alternatif olabilecek, kablo alt yapısı vb, sektörlerin geliştirilmemiş olduğu da dikkate alındığında, "tehdit" daha da bir anlamlı hale gelmektedir. Bununla birlikte, özelleştirmenin piyasa yapısı üzerindeki etkisinin yanı sıra, tüketici üzerindeki etkileri de ele alınmalıdır. Türkiye'de, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında pazar yapısının değişmemesine ve 2005 yılından itibaren sektörde yeni yatırımların gerçekleştirilmesine rağmen, Türk Telekom ve 3 GSM firmasının, abone başına elde edilen net kazancı gösteren, "arpu" değerlerindeki artış olarak öne çıkmaktadır. 2005 yılın-

daki 13 dolardan, 2007 yılında 27 dolar seviyesine yükselen arpu (www.tk.gov.tr) değeri, aslında, tüketicinin aynı hizmet kalitesine daha fazla bedel ödemesi anlamına gelmektedir. Türkiye'nin enformasyon ve iletişim teknolojilerinde dışarıya bağımlı yapısı nedeniyle, tüketici tercihleri, çoğu kez, dikkate dahi alınmamakta ve döviz fiyatlarındaki değişim, tüketicinin her geçen gün daha da fazla bedel ödemesine yol açmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de tüketicinin alternatiflere sahip olmadığı ve iletişim teknolojileri pazarının kırılğan yapısı nedeniyle giderek tercih haklarını daha da çok kaybedeceği görülmektedir. Enformasyon sektöründeki söz konusu gelişmelere rağmen, siyasal iktidar eliyle bu kez de 28 Temmuz 2006 tarihinden itibaren yeni bir plan harekete geçirilir.

Türkiye 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı

Türkiye'de, 28 Temmuz 2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı, "enformasyon toplumu" tartışmalarının Türkiye'de de siyasi bir hedefe dönüştüren ilk belge olarak incelenmeye değer bir nitelik oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin Stratejik Eylem Planı'nın hazırlanmasında hem bir yandan neo-liberal ekonomik öğretinin temel varsayımlarının, hem de Türkiye'nin 2006-2010 yılları arasında bilgi toplumuna dönüşme stratejisi çerçevesinde izleyeceği yol haritasının değerlendirilmesi bağlamında önemli bir politika belgesi olarak görülmesi gerekir. Bununla birlikte; Türkiye'nin bilgi toplumu stratejisi ve eylem planının hazırlanmasında, Amerika Birleşik Devletleri temelli yabancı bir stratejik danışmanlık şirketi olan Peppers&Rogers'ın raporun hazırlanmasında "stratejik" bir rol oynadığı bilinmektedir. Strateji belgeleri; eylem planlarından hem hedeflerin gerekçelendirilmesi ve hem de hedeflerin uygulanabilirliğine dair beklentilerin de açıklanması bağlamında farklılaşmaktadır. Bu bağlamda da, ülke politikalarının değerlendirilebileceği bir alanı oluşturmaktadır. Türkiye'nin 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı; Türkiye'nin Önündeki Bilgi Toplumu Fırsatı, 2010 Yılına Doğru Türkiye'nin Potansiyeli, Türkiye'nin Stratejik Öncelikleri, Stratejinin Uygulanması, Uluslararası İlişkiler ve bu bölüm içerisinde rol-fantezi modeline uygun bir ailenin, Sencer Ailesi'nin, sosyal dönüşümüne dair bir senaryo bölümü olmak üzere 5 ana bölümden oluşmaktadır. Türkiye 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı irdelendiğinde, gelişmekte olan ülkeler için bağlayıcı olan bir durum saptamasının Türkiye için de geçerli olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin içsel ihtiyaçları ve iç dinamikleri ile belirlenen politikaları üreten değil aksine küresel güç merkezlerince üretilen politikaları izleyen bir konuma doğru sürüklendiği bu çalışmanın önceki kısımlarında açıklanmıştı. Türkiye'nin de böylesi bir konum içerisinde enformasyon toplumu tartışmasına ilerle-

diği, daha da bir açık söylendiğinde çekildiği, gözlenir. O kadar ki, Türkiye'nin Önündeki Bilgi Toplumu Fırsatı başlıklı birinci bölümde; bilgi toplumuna doğru bir dönüşümün amaçlandığı belirtilmesine rağmen böylesi bir dönüşümün hangi araçlarla yapılabileceği tartışılmamıştır (DPT, 2006: 3). Bilgi toplumu ideolojisinin belirlendiği politika belgesinde bilgi toplumunun verili bir amaç olarak tartışıldığı, bununla birlikte, içeriğinin sorgulanmasına gerek dahi görülmediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye için bilgi toplumuna dönüşüm amacının dış kaynaklı olduğu ve içsel dinamikler ile ihtiyaçların dikkate dahi alınmadığı anlaşılmaktadır. O kadar ki, Raporda yer alan “2000’li yıllardan itibaren tüm dünyada ulusal ve uluslar arası ölçekte bilgi toplumuna yönelik girişimlerin yoğunlaşarak devam ettiği” gözlenmiş ve Türkiye’nin de böylesi bir süreci izlemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak rapor, Türkiye’nin 1980’lerden sonra izlediği ekonomi politikalarıyla uyumlu olarak yeni liberal yazın içerisinde geliştirilmiştir. Örneğin, “bilgi teknolojilerinin kullanılması ile üretim ve işlem maliyetlerinin düşürüleceği”, “rekabetçi piyasaların yaratılması”, “mal ve hizmet piyasalarında etkinlik”, “bürokratik işlemlerin azaltılması” söylemi, yeni liberalizmin yeniden üretilmesidir. Raporun geneline egemen olan serbest piyasa yanlısı yaklaşımın, Türkiye için tasarlanan stratejik önceliklerde daha da bir dikkat çekmektedir. Raporda Türkiye için stratejik öncelikler tam da serbest piyasa modelinin öne sürdüğü “satın alma”-“kullanma”-“küresel/rekabetçi bilgi teknolojileri sektörü oluşturma”, “rekabetçi-yaygın ve ucuz iletişim alt yapısı ve hizmetleri”, “Arge ve küresel pazarın taleplerine uygun yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi”, “devlet-vatandaş ilişkilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması ile geliştirilmesi” gibi yalnızca serbest Pazar yanlısı bir söylem üzerinden bilgi toplumu kazanımlarını elde etme amacı bulunmaktadır (DPT, 2008: 20). Ancak böylesi bir söylem üzerinden, bilgi toplumu kazanımlarını bir toplumsal dönüşüm projesi içerisinde gerçekleştirme yönündeki bir çabanın, Türkiye örneğinde gözlemlendiği gibi, giderek devlet ve yurttaş arasındaki bağlamın da neo-liberal bir ekonomik öğretinin ideolojik açılımları içerisinde anlamlandırılabilir. Strateji Eylem Planında, Türkiye’nin stratejik öncelikleri açıklamasında “vatandaş odaklı hizmet dönüşümü” bağlamında kamu hizmetlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasıyla kullanımı yoğun ve getirisi yüksek hizmetlerden başlamak üzere elektronik ortama taşınacak, aynı zamanda iş süreçleri kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırılarak hizmet sunumunda etkinlik sağlanacaktır (DPT, 2008: 20) ifadesi, devlet ve yurttaş arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde dönüştürmekte, siyasal bağlam içerisinde tanımlanan yurttaşlığı giderek kullanımı yoğun ve getirisi yüksek hizmetlerden başlamak üzere elektronik ortama taşınan bir devleti ve yurttaş yerine piyasada satın alma gücü ile tanımlanan tüketici söylemini geliştirmektedir ki raporda yer alan kullanıcı tam da üstü örtülü olarak yurttaşlığın tasfiyesine yönelmiştir. Va-

tandaş teriminin art anlamsal bağlamının yurttaş yerine tüketici-müşteri olduğu, Projenin de giderek piyasa koşullarındaki bir devletin oluşmasını amaçladığı gözlenmektedir. Piyasa koşulları içerisinde devlet hizmetlerinin giderek piyasalaştırılabilir-pazarlanabilir hizmete dönüştürme amacı Türkiye'nin 2010 yılı hedefleri ve öncelikleri arasında yer almaktadır. Rapora göre öncelikler; genç nesillerin küresel bilgi ekonomisine hazır hale getirilmesi, orta öğretimden mezun olan her öğrencinin temel bilgi ve iletişim teknolojileri kullanım yetkinliğine sahip olması, internetin etkin kullanımı ile her üç kişiden birisinin e-devlet, e-ticaret veya e-egitim hizmetlerinden faydalanması, internetin gündelik hayatın olağan parçası haline getirilmesi, kamu internet erişim merkezlerinde herkese bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenme ve kullanma fırsatının sunulması gibi öncelikler belirlenmekte (DPT, 2006: 23) ancak bütün bu sürecin nasıl yönetileceği ve kısa-orta-uzun dönemli swot analizlerinin olmaması disiplinli bir çalışmanın eksikliğini de göz önüne sunmaktadır. Türkiye 2006-2010 yılları arasında bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı raporunda kullanılan "bütüncül dönüşüm" söyleminin ise, sürdürülebilir ekonomi büyüme veya uluslararası rekabetçilik üzerinden açıklanamayacağı belirtilmelidir. Raporda yer alan bütüncül dönüşüm söylemi ile toplumsal dönüşümün açıklanması amaçlanıyor ise, toplumsal dönüşümün kendisinin bir amaç olduğu ve tek kaynağının ekonomik büyüme olmadığı belirtilmelidir. Raporda yer alan bakışın, Türkiye'yi giderek neo-liberal politikaların amaçladığı bir değişimin nesnesi haline getireceği ise açıktır. Raporun son bölümü ise, "bir dönüşüm hikâyesi" başlığını taşır ve Türk ailelerinin bilişim teknolojilerini etkin olarak kullanmaları sonucunda hayatlarının "daha kolay ve güzel" olacağı Sencer ailesi üzerinden anlatılmaktadır. Bu bölüm, enformasyon toplumu ve toplumsal dönüşüm üzerine geliştirilen rapordaki, toplumsal dönüşümü yüzeysel olarak ele almasının ötesinde neo-liberal ideolojinin biçimlendirdiği bir yurttaşlık deneyimi ve yurttaşla atfedilen anlamlar bakımından da sorgulanmalıdır. Rapora göre Sencer ailesi; bilişim teknolojilerinin çözmeyi vaat ettiği bir dizi sorun ile, gündelik yaşamlarında karşı karşıyadır. Emekli maaşının, ATM'den değil banka şubesinden çekilmesi, üniversite öğrencisinin kayıt yenilemesi, ailenin gündelik yaşamlarında karşılaştığı sorunlar ve faturaların ödenmesi için geçirilen bürokratik işlemlerin uzunluğu ailenin karşılaştığı sorunlar olarak sunulmaktadır. Rapora göre, ailenin karşılaştığı bütün bu sorunlar, devletin 2007 yılında bilişim teknolojilerinin ülke genelinde kullanılmasını teşvik eden bir kamu kampanyası ile son bulacaktır. Ailenin, devletin teşvik ettiği bilgisayar kampanyası sonucunda bilgisayar sahibi olması -ki böylesi bir kampanyanın varlığı şüphelidir- ile 2008 yılında eve bilgisayar alınır ve internet bağlantısı gerçekleştirilir ve mucize ile ailenin tüm sorunları çözülür. Artık bürokratik işlemler için daha az zaman ayrılacak, emekli maaşı internet üzerinden çekilebilecek, ailenin büyük kızı internet üzerinden yapılan

sörfler sonucunda hem okullarını tamamlayabilecek ve hem de e- ticaret yöntemi ile önemli ticari gelir sahibi de olabilecektir. Ailenin küçük oğlu ise ticari bir üniversitenin bilgisayar mühendisliği bölümünü kazanabilecektir. Rapor; “2005 yılında bir emekli, bir ev hanımı ve iki öğrenciden oluşan Sencer Ailesi, 2010 yılında bir emekli, iki KOBİ sahibi, bir bireysel girişimci ve gelecek vaat eden bir bilim adamından oluşmaktadır. Sencer ailesi Türkiye’nin değişen yüzünün aynasıdır” (DPT, 2008: 58) ifadesi ile son bulmaktadır. Türkiye’de mutlu sonla biten toplumsal dönüşüm senaryosu aslında tam da neo-liberal ideolojinin, serbest piyasa sisteminin ve mantığının egemen kılınmasının ötesinde Türkiye’de siyasal iktidarın aile tasarımına dair anlamlı bir örnek olması bağlamında da dikkat çekmektedir.

Sonuç

Türkiye’de bilgi toplumu kazanımlarını, neredeyse tek başına, hızlı öğrenme ve ticari fırsat oluşturma bağlamında anlamlandıran siyasal iktidarın desteğinde ilerleyen bir stratejinin, giderek resmi ideolojisinde “fırsatçı” ve “serbest pazar” yanlısı bir toplumsal dönüşümün beklentileri; daha geniş bir bağlam olarak Türkiye’de “enformasyon toplumu” söylemi ve enformasyon toplumu kavramsallaştırması üzerinden gerçekleştirilmelidir. Böylesi bir sorgulama ekseninden bakıldığında, eylem planında Sencer ailesi ile sabitlenmiş bütün bir Türkiye yurttaşlarının gerçek yaşamdaki yansımaları adına da dikkat çekmektedir.

Raporun toplumsal dönüşüm olarak öne sürdüğü değerlere dair alternatif bir okuma ile yurttaş yerine tüketicinin yer değiştirdiği bir değişim eşliğinde enformasyon toplumu ve Sencer ailesine ilişkin sorgulamayı bir adım daha ileriye götürerek, Türkiye’de enformasyon toplumu politikalarının belirlenmesine dair, cevaplandırılması gereken bir dizi soru içerisinden bakmak gerekmektedir. Bilişim teknolojilerinden yurttaşlar olarak temel beklentinin kapitalist sistemin işleyişini kolaylaştırmak mı anlaşılmalıdır. Bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması insanlara yeni para kazanma yolları sunarken bu aynı zamanda otomatik olarak serbest piyasa ekonomisinin yapısal eşitsizliklerinin ve sınırlarının aşılması olarak mı anlaşılmalıdır (Taşdemir, 2009: 315) soruları gerçekten de Türkiye’nin enformasyon politikalarını belirleyen güçlerin yüzleşmesi gereken sorular olarak görülme-lidir. Ancak bu çalışma içerisinde yanıtlanması gereken küresel bir medya yönetimi çağında ulus devletin konumuna dair bir soru yine Sencer ailesinin üzerinden tartışılmasını gerektirmektedir. Ulus devletin politika araçlarının elinden alındığı neo-liberal hegemonya döneminde, Türkiye özelinde görüldüğü gibi giderek ulusal enformasyon alt yapısını kaybeden, enformasyon politikaları üretme stratejisi

bağlamında neo-liberal ekonomik öğretinin varsayımları ile toplumsal dönüşümünü gerçekleştireceğini düşünen bir ülkenin konumu daha iyi anlaşılmalıdır. Gerçekten de, enformasyon sektöründe ulusal yerli işletmecisinin kalmadığı, enformasyon yönetiminde ulusal yenilik yaratma ve yönetme kapasitesini kaybeden ve halkının yalnızca % 35'inin bilişim teknolojilerini kullanabildiği bir bağlam içerisinden bakarak önemli bir soru ile yüzleşmek gerekmektedir. O kadar ki, enformasyon toplumu ve küresel iletişim ağlarında Sencer Ailesi ile temsil edilen Türkiye; emperyalist güçlerin müdahaleler ekseninden demokratik bir iletişim düzenine nasıl geçebilir? Türkiye'de iletişim politikalarında yeni liberalizmin giderek üstü örtülü bir devletsizleştirme pratiğini ve söz konusu pratiğin giderek hegemonik bir söyleme dönüştüğünü gözlemleyen bu çalışma için temel sorun içsel ihtiyaçları ve iç dinamikleri yerine politika transfer süreci içerisinden, iletişim politikalarını geliştiremeyen Türkiye özelinde aslında gelişmekte olan ülkelerin enformasyon alt yapısına dair bir vizyon edinememiştir. Gerçekten de böylesi bir vizyon eksikliği, internet kontrolünü yalnızca bir sansür olarak gören 5651 Sayılı Yasa'dan, internet ve bileşen medyanın nasıl yönlendirilebileceğini anlayamamak ve bu nedenle düzenleyici bir otorite oluşturmamaktan ve belki de en önemlisi internet kontrolünün AKP hükümeti ile birlikte dinsel bir görev üstlenmesi gereken Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilebilmesinden dahi anlaşılabilir. Ancak, Türkiye'nin gelecekteki enformasyon toplumu kazanımlarından yararlanabilmesi için önünde bir dizi olanak da bulunmaktadır. Örneğin; 2010 yılında dünyada bilgi temelli ekonomik büyüme ve demokratikleşme sürecini enformasyon ağları üzerinden geliştirmeyi amaçlayan bir Avrupa Birliği'ne üyelik süreci, Türkiye'nin aslında bu alanda iletişim ağlarını demokratik bir büyümenin eşliğinde kullanması gerektiğini yeniden hatırlamasını ve değerlendirmesini sağlayabilecek potansiyelleri de harekete geçirebilir. Bununla birlikte, Türkiye'nin enformasyon toplumu kavramı üzerinden demokratikleşme potansiyelini yeniden düşünmesi ve böylesi bir düşünce içerisinde, politika süreçlerini bu bağlamda yeniden ele alması önemli bir başlangıç olacaktır.

KAYNAKÇA

BAŞARAN, Funda (2004), “Enformasyon Toplumu Politikaları ve Gelişmekte Olan Ülkeler”, *İletişim Araştırmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 7-31.

BELL, Daniel (1973), *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture of Social Forecasting*, New York: Basic Books.

BOYD, Barrett, Oliver (2006), “Cyberspace, Globalization and Empire”, *Global Media and Communication*, Vol. 2(1), 21-41.

CASTELLS, Manuel (2005), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumu'nun Yükselişi*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

COOKE, Louis (2007), “Controlling the net: European Approaches to Content and Access Regulation”, *Journal of Information Science*, 33(3), London, Thosand Oaks ve New Delhi: Sage Publication, 360-376.

DORI, S. Gili (2007), “Information Society as a Global Policy Agenda: What Does It Tells about the Age of Globalization”, *International Journal of Comperative Sociology*, Vol. 48(4), 297-316.

DPT (2008. “2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı”, http://www.dpt.gov.tr/bilgi_toplumu_stratejisi/btstratejis/Strateji_Belgesi.pdf, 13.12.2008.

FUSCH, Christian (2010), “New Imperialism: Information and Media Imperialism”, *Global Media and Communication*, Vol. 6(1), 33-60.

GARNHAM, Nicholas (2001), “Information Society Theory as Ideology: A Critique”, *Studies in Communication Sciences*, Vol. 1(1), 129-166.

HARCOURT, J. Alison (2003), “Europenazation as Convergence: The Regulation of Media Markets in the European Union”, *The Politics of Europenization* içinde, der. Kevin Featherstone ve Claudio M. Radaelli, Oxford: Oxford University Press, 179-202.

<http://www.internetworldstats.com>. “Internet Usage in the European Union Candidate Countries”, 14.04.2009.

<http://www.internetworldstats.com>. "Internet Users in the European Union", 14.04.2009.

<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>. 02.08.2010.

<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>:Internet World Users by Language, 02.08.2010.

<http://www.rega.basbakanlik.gov.tr/6002-Diyanet> İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun/13.07.2010,Sayı:27640.

<http://www.tk.gov.tr>/Türk Telekom'un Özelleştirme Süreci ve Sonrasındaki Gelişmeler ve Sektöre Etkileri, hazırlayanlar: M. Kasım Cantekinler, A. Deniz Çaycı, Özlem Daşdemir, Faruk Yayla, Ramazan Yılmaz.

KAZGAN, Gülten (2002), *Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

LEUNG, Stephen K.C (2004), "Statistics to Measure the Knowledge Based Economy: The Case of Honkong China", *2004 Asia-Pasific Technical Meeting on Information and Communication Technology (ICT) Statistics*, Wellington 30 Kasım-2Aralık 2004.http://unescap.org/stat/ict/ict2004/18.Statistic_to_measure_the_Knowledge_Based_Economy/Hon-Kong.pdf.

LIVINGSTONE, Sonia, LUNT, Peter ve MILLER, Laura (2007).,"Citizens, Consumer and the Citizen-Consumer: Articulating the Citizen Interest in Media and Communications Regulation", *Discourse & Communication*, Vol. 1(1), 63-89.

LOR, Peter Johan ve BRITZ, Johannes Jacobus (2007), "Is a Knowledge Society Possible Without Freedom of Access to Information", *Journal of Information Science*, Vol. 33(4), 387-397.

MARTIN, Bill (2005), "Information Society Revisited: From Vision to Reality", *Journal of Information Science*, Vol. 31(1), 4-12.

MARX, Karl (1984), *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, London: Lawrence and Wishart Press.

MARX, Karl (2010), *A Contribution to the Critique of Political Economy*, <http://www.marxist.org/archive/marx/works/1859/critique-pol-economy/index.htm>, 28.6.2010.

MICHALIS, Maria (1999), "European Broadcasting and Telecoms: Towards a Convergent Regulatory Regime ?", *European Journal of Communications*, Vol. 14(2), 147-171.

ÖNDER, Can (2005), "Türk Telekom'un Özelleştirilmesi: İslami Sermaye Üzerine, İtalyan Sosu", <http://www.sendika.org>. 1-3.

PICARD, Victor (2007, "Neo Liberal Visions and Revisions in Global Communication Policy From NWCIO to WSIS", *Journal of Communication Inquiry*, Vol 3(2), 118- 139.

PUPPIS, Manuel (2008), "National Media Regulation in the Era of Free Trade: The Role of Global Media Governance", *European Journal of Communication*, Vol 23(4), 405-424.

RABOY, Marc (2004), "The World Summit On The Information Society And Its Legacy For Global Governance", *Gazette: The International Journal For Communication Studies*, Vol. 66(3-4), 225-232.

SCHNEIDER, Volker (1997), "Different Roads to the Information Society ? Comparing U.S and European Approaches from a Public Policy Perspective", *The Social Shaping of Information Superhighways* içinde, der. Herbert Kubicek, Robin Williams ve William H. Dutton. Frankfurt: Campus Verlag Press. 339-357.

SERVAES, Jan (2002), "The European Information Society: Much Ado About Nothing", *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. Vol. 64(5), 433-447.

SHAIFUL, A. J. M ve BHUIYAN, Alam (2008), "Peripheral View: Conceptualizing the Information Society as a Postcolonial Subject", *International Communication Gazette*, Vol. 70(2), 99-116

SIMPSON, Seamus (2005), "Telekomünikasyonda Pazarın Serbestleşmesi ve Avrupa Birliği Düzenleme Çerçevesinin Doğuşu: Yapısal Değişim ile Ulusal ve Avrupa Düzeyleri Arasındaki Etkileşim", *Avrupa Birliği ve Türkiye'de İletişim Politikaları: Pazarın Düzenlenmesi, Erişim ve Çeşitlilik* içinde, der. Mine Gencel Bek ve Deirdre Kevin, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 37-75.

STWART, M. Concetta, GIL-EUGİ, Gisela, TIAN, Yan, PILEGGI, Mairi Innes (2006), "Framing the Digital Divide: A Comprarison of US and EU Policy Approaches", *New Media & Society*, Vol. 6(5), 731-751.

ŞENES, Fikret (2004), "Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış", *Neoliberalizmin Tahribatı: 2000'li yıllarda Türkiye içinde*, ed. Neşecan Balkan ve Sungur Savran, İstanbul: Metis Yayınları, 9-44.

TAŞDEMİR, Babacan (2009), "Bilgi Toplumu Söylemi: "Türkiye 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi" Metninin Eleştirel Değerlendirilmesi", *Karaelmas 2009: Medya ve Kültür*, der. Nurçay Türkoğlu, Sevilen Toprak Alayoğlu içinde, İstanbul: Urban Çeviri Hizmetleri Limited Şirketi Yayınları, 299-317.

TÖRENLİ, Nurcan (2005), "Türkiye'de Telefon Haberleşmesi Alanında Yaşanan Dönüşüm: Neo Liberal Politikalar Eşliğinde Ulus Devletin Elinden Alınan Politika Araçları," *Kültür ve İletişim*, C. 8(1), 11-40.

TÖRENLİ, Nurcan (2005), "Türkiye'de Telefon Haberleşmesi Alanında Yaşanan Dönüşüm: Neo Liberal Politikalar Eşliğinde Ulus Devletin Elinden Alınan Politika Araçları", *Kültür ve İletişim*, Vol. 8(1), Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 11-40.

TURLEA, Geomina, NEPELSKI, Daniel, PRATO, Guidetta, LINDMARK, Sven, PANIZZA, Andrea, PICCI, Lucio, DESRUELLE, Paul, BROSTER, David (2010), *The 2010 Report on R&D in ICT in the European Union*, Seville: European Commission Joint Research Center Institute for Prospective Technological Studies.

VENTURELLI, Shalini (1998), *Liberalizing the European Media: Politics, Regulation and the Public Sphere*, Oxford: Clarendon Press.

WALBY, Kevin (2007), "Mode of Production versus Mode of Information: Marx, Poster, and an Argument for Anti-Capitalist Praxis", *Critical Sociology*, Vol. 33(5-6), 887-912.

WAYNE, Mike (2003), *Marxism and Media Studies: Key Concepts and Contemporary Trends*, London, Sterling ve Virginia: Pluto Press.

WEBSTER, Frank (2002), "The Information Society Revisited", *Handbook of New Media: Social Shaping and Consequences of ICTs*, ed. Leah A. Lievrouw ve

Sonia Livingstone içinde, London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publication, 22-34.

WINSECK, Dwayne (2002), “Wired Cities and Transnational Communications: New Forms of Governance for Telecommunications and the New Media”, *Handbook of New Media* içerisinde, der. Leah A. Lievrouw ve Sonia Livingstone, London: Sage Publications, 393 410.

WITHEFORD, Dyer-Nick (2004), *Siber Marx: Yüksek Teknoloji Çağında Sınıf Mücadelesi*, çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul: Aykırı Yayınları.

A CASE IN DEFENSE OF THE UNIVERSALITY OF HUMAN RIGHTS

Kürşad ERTUĞRUL*

ABSTRACT

In this paper, it is argued that a persistent and entrenched European particularism undermines the universality of human rights in the European Union (EU). It is institutionalised through the constitution of the citizenship of the EU and securitarian policies of migration control. What makes it apparent and problematic is the tendency of the EU to affirm the universality of human rights in the post-Amsterdam era. Therefore, the case of the EU is important and interesting in terms of unravelling the contradiction between particularist policies and the universality of human rights. Moreover, the tension between the universality of human rights and particularism in the case of the EU is illustrative of a universal problem in the enforcement of human rights; politically manufactured limitations imposed on universal human rights leave specific non-dominant groups unprotected against the power that targets them.

Keywords: European Particularism, Human Rights, Universality, European Union, Exclusion, Third-country Nationals.

ÖZET

Bu makalede, etkinliğini derinleşerek sürdüren Avrupalı kimliği merkezli (tikelci) yaklaşımın Avrupa Birliği (AB) içinde insan haklarının evrenselliği ilkesini zeminisizleştirdiği tartışılmaktadır. Bu yaklaşım, AB vatandaşlığının oluşumu ve güvenlik merkezli göç kontrolü politikaları yoluyla kurumsallaştırılmıştır. Amsterdam Atlaşması sonrası dönemde AB'nin insan haklarının evrenselliği ilkesini olumlama bu yaklaşımın sorunlu görünmesine yol açmıştır. Bu nedenle, AB örneği kimlik merkezli (tikel) politikalarla insan haklarının evrenselliği arasındaki çelişkinin açılmanması bakımından ilgi çekici ve önemlidir. Ayrıca, insan haklarının evrenselliği ve tikelci yaklaşım arasındaki gerilim insan haklarının yaşama geçirilmesiyle ilgili evrensel bir sorunu da açığa çıkarmaktadır; insan haklarına siyaseten dayatılan kısıtlamalar, baskın olmayan grupları, onları hedef alan güçle karşı korunmasız kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupalı Kimliği Merkezli Yaklaşım, İnsan Hakları, Evrensellik, Avrupa Birliği, Yoksun Bırakma, Üçüncü Ülke Vatandaşları.

* Yrd. Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No. 2, (Ekim 2010)

Introduction

Human rights had been envisaged and represented as universal. However, this ideal is not fully achieved yet. The global reach and enforcement of human rights still depends on “domestic constitutionalisation of human rights.” (Klug, 2005: 96). The promotion of universal human rights through this process is described as “new constitutionalism.” While the “old constitutionalism” is defined by the concern to limit the monarch’s power by law in Europe and U.S in the 17th and 18th centuries, the “new constitutionalism” is grounded on “the rights revolution as it has progressed from the 1948 United Nations Universal Declaration on Human Rights.” (Halliday and Osinsky, 2006: 464). Looking from the positive side to the progressive process of “globalisation of human rights” through “new constitutionalism,” it can be argued that we are living in an era of “rights explosion” which “has become a central part of the phenomena of globalisation.” (Klug, 2005: 87). However, what limits and inhibits the rise of a global political community adhering to the same human rights principles and law is the opposition to the universality of human rights expressed through culturalist and particularist discourses that sanction widespread abuses. The claim that there are ‘different’ traditions/cultures in which a differentiated, nuanced conception of rights is necessary unfortunately loses its moral appeal when we consider severe ends suffered by various groups under the pretence of cultural autonomy. The violations of the fundamental rights of designated groups such as women, children, minorities, apostates, non-believers and homosexuals in different parts of the world are open testimony to the social and political consequences of particularist limitations imposed by various states on human rights. These particularist state policies, justified in the terrain of cultural autonomy, bring about oppression and marginalisation for specific groups.

It is evident that Asian and Islamic states led such a culture-based opposition to the universality of human rights. As Cerna explains in the context of the 2nd World Conference on Human Rights (held in Vienna in 1993), it is ‘primarily from the Asia’ that concerns were expressed with respect to ‘the private rights’ through the discourse of ‘different cultural heritages’. (Cerna, 1994: 746). This ‘private sphere’, involved the issues as ‘religion, culture, the status of women, the right to marry and divorce and to remarry, the protection of children, the question of choice as regards family planning, and the like’. (Cerna, 1994: 746). Parekh also notes that ‘leaders of almost all East Asian countries insist that some of the rights included in the United Nations and other Western-inspired declarations of human rights are incompatible with their values, traditions and

self-understanding, and that Western governments should be more tolerant of their attempts to define and prioritise them differently'. (Parekh, 1999: 154). In a similar vein, Halliday pointed out Islamic states as having a 'particular position on certain questions pertaining to the field of human rights' in the Vienna Conference and in its preliminary regional meetings. (Halliday, 1995: 152). As he follows, this position is shaped by a specific understanding of 'what constitutes a "right" and its derivation from divine, rather than human or natural law bases', and 'restrictive ideological and legal regulations regarding several specific issues within the rights field'. Halliday emphasises that these specific issues are especially related with 'the rights of women, the rights of non-believers, the rights of people deemed to be apostates, and the question of punishments'. (Halliday, 1995: 153).

These critiques, generally, tend to identify particularist limitations on human rights with the cases of 'non-Western societies.' However, there is another particularism, European particularism that undermines the universality of human rights in the case of the European Union with the same consequences that certain groups face oppression and marginalisation. This time it is immigrants and asylum-seekers, so-called 'aliens,' who are denied certain rights. Moreover, there are various attempts by the member-states and the EU to limit and sometimes prevent their access to the rights regime constituted by the European Union through an emerging system of surveillance and control. This system operates beyond the logic of boundary control in its focus on the population as to differentiate and target those who are regarded as 'aliens' leaving their fundamental rights unprotected. The European particularism leading to this bifurcation of the rights in the EU is institutionalised through constitution of the citizenship of the EU and the immigration and asylum policies. Interestingly, what makes this particularism identifiable and problematic is the formal recognition of the universality of human rights by the EU in the post-Amsterdam era. In various documents like 'the Charter of Fundamental Rights of the European Union' (2000) and 'the Council Directive concerning the status of third-country nationals who are long-term residents' (2003) the tension between the commitment to the universality of human rights and the concern for limiting access of 'non-Europeans' to the rights regime of the EU reveals itself. This paper aims to disclose this tension and the ways in which a European particularism undermines the universality of human rights in the EU from a universalist perspective.

While there is a blooming critical literature on the migration and asylum policies of the EU and the emerging system of control and surveillance in the

post-Schengen Europe, which this study derives from, European particularism behind these policies goes without saying. It is this persisting particularism that punctures the formal recognition of and commitment to the universality of human rights in the EU in the post-Amsterdam era. The contradiction between European particularism and universality of human rights is a constitutive one as it structures a certain tendency to deny the non-citizens a coherent set of rights in the EU.

The recent works identifying certain processes and actors involved in the migration and asylum policies of the EU generating securitarian practices which keep immigrants, asylum-seekers and refugees under focus as ‘usual suspects’ are important in this context. The securitization of migration in the EU in the process of ‘spillover of the economic project of the internal market into an internal security project’ (Husymans, 2000), the move of the migration control bureaucrats to the transnational venue provided by the evolving EU to escape from the national judicial constraints (Guiraudon, 2003), the logic of “Schengenland” as to create an enhanced capacity for controlling “bad movement” (Crowley, 2003) indicate some of these processes.

Securitarian migration and asylum policies limiting and controlling access of ‘aliens’ to the European space are accompanied by a series of surveillance policies over the population in the European space which is differentiated in terms of their rights. These latter policies operate as to prevent ‘the aliens inside’ from enjoying the EU citizenship rights and welfare services. Moving the controls (over both of customs and the movement of people) from the border to all of the national territory (Anderson and Bigo, 2003) and shifting down the responsibility to draw the line between insiders and outsiders to the “gatekeepers” of the welfare state (Van Der Leun, 2006) are emblematic of these policies of surveillance. Groenendijk’s study on the Netherlands and Germany is instructive with respect to the former tendency. In the wake of the ratification of Schengen Implementation Agreement (1994) that eliminated internal border controls, new tasks were drafted for the border police in both the Netherlands and Germany. In the Netherlands, this new task was called ‘mobile control of aliens.’ In Germany the special federal police force responsible from border controls were granted new powers like ‘identity checks in trains, railway stations and airport all over Germany, in case they have information that the place is generally used for illegal entry’. Moreover their authority ‘to perform checks within the 30 km. zone were extended’. (Groenendijk, 2003: 136, 138-139). The impact of the logic of moving the controls from the border to the territory at large, with the “the aliens” under focus, on the civil liberties is well summed up by Groenendijk:

“With the powers of the border police to operate within the territory comes the internalization of dual legal regimes, one designed for the citizen aimed at finding the balance of civil liberties and state power, the other designed for foreigners with no claim on the state and to whom no duty of protection is owed, the objects of state power without a corresponding obligation to respect civil liberties”. (Groenendijk, 2003: 146).

While it is obvious that this evolving system of control and surveillance operates selectively by targeting non-citizens, what makes them more problematic from the perspective of human rights is that those who are targeted do not have a coherent set of rights recognized by the EU. That is, their rights are not consistently and coherently protected and reinforced by the EU law. As emphasised by Guiraudon, the jurisprudence of the European Court of Justice on third-country nationals ‘has not been based on human rights but on freedom of services or association treaty provisions’. (Guiraudon, 2003: 276). Therefore an institutionalised European particularism both organises a system of control and surveillance directed on the basis of an ‘a priori decision on whom to target’ (Crowley, 2003: 35) and deprives those who are targeted of a coherent set of rights recognised by the EU law. Hence, it is the contention of this paper that European particularism needs to be problematised in its own right from the perspective of universality of human rights. It is through this engaged perspective that we can reveal and locate particularism, this time in the case of the EU, in terms of its social and political consequences. It makes specific groups vulnerable and defenceless against the power that targets them.

In this engagement, cosmopolitan political morality developed by Caney is affirmed in this paper. Within the terms of this outlook the division between the citizens and non-citizens in the rights regime of the EU is untenable. Even if we accept the EU citizenship rights as ‘special rights’ and the fundamental rights of the non-citizens as an outcome of a ‘minimalist’ approach, this design fails the test of the ‘three minimal desiderata of a sound theory of human rights’. They are ‘criteria to determine what civil and political human rights persons have, the criterion of domestic-compatibility and criterion of coherence’. (Caney, 2006: 65). In this context there is a need for a moral justification about the line drawn between human rights and other rights; the reason why a full package of rights are affirmed for some but denied to others; and the coherency of the proposed minimal rights justifying that ‘they did not entail any-more-than-minimal rights’. (Caney, 2006: 84-85). As will be seen throughout the paper what characterises post-Amsterdam EU is more of an unresolved tension and inconsistency between

a European particularism and the universality of human rights than an elaborate and morally justified rights regime.

The Case of the European Union: Between Particularism and Universalism

A reference to the commitment to human rights is a late achievement in the development of the founding treaties of the European Communities. It is only with the Amsterdam Treaty (in force as of 01.05.1999) that it was proclaimed that ‘the Union is founded on the principles of liberty, democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, and the rule of law, principles which are common to the Member States’.¹ Therefore, throughout the nineties the EU had been criticised by the human rights scholars in terms of ‘the gap between the political rhetoric of commitment to human rights and the unwillingness to provide the Union with the means to make that rhetoric a living reality...’ (Alston and Weiler, 1999: 13). In the absence of a legal basis in the original Treaties for a ‘policy of defending human rights’ the European Court of Justice elevated ‘the constitutional traditions common to the Member States concerning the protection of fundamental rights to the Community level by transforming them into general principles of law’. (Leben, 1999: 87). Moreover, European Convention on Human Rights, which had been ratified by all member states, was another source in deriving the relevant general principles for safeguarding the human rights within the Community. Yet, this latter leverage had a limited use within the legal practices of the Community as the European Court of Justice in its Opinion 2/94 held that ‘as Community law now stands, the Community has no competence to accede to the Convention.’ (Toth, 1997: 491).²

That’s why the Amsterdam Treaty is welcomed as the beginning of a ‘new era’ in developing the Union towards becoming an active promoter of human rights. In the annual report of the European Parliament on respect for human rights in the European Union in 1998-1999,³ it is underlined that ‘a new legal and

¹ This is an amendment for the paragraph 1 of the Article F in the Maastricht Treaty of 1992. The original paragraph read as ‘The Union shall respect the national identities of its Member States, whose system of government are founded on the principles of democracy’. The emphasis regarding the respect for the national identities have been expressed in the new paragraph 3 added by the Amsterdam Treaty which said that ‘The Union shall respect the national identities of its Member States.’

² This would change as the Treaty of Lisbon, which entered into force on 1 December 2009, enables the Union to accede to the Convention.

³ European Parliament, Session Document A5-0050/2000.

political context' is created by the Treaty of Amsterdam. It is cited in the report that 'the new Treaty formally establishes that the European Union is founded on respect for human rights, fundamental freedoms and the rule of law...' On this basis, the EP notes that 'respect for human rights, fundamental freedoms and the rule of law should also therefore be a guiding principle for the Union's policies such as the implementation of an area of freedom, security and justice and the social, foreign and development policies...as well as functioning of its institutions.'

This reference to 'the implementation of an area of freedom, security and justice' points to another new beginning opened up by the Amsterdam Treaty. It shifted asylum and immigration from the intergovernmental third pillar to the Community (first) pillar. As a result, a new Title IV (in the First Pillar) is created and named as 'visas, asylum, immigration, and other policies related to the free movement of persons'. This meant that a common migration and asylum policy is going to be devised at the community level. In the Treaty, the need for a policy framework of asylum and immigration is proposed as a component of developing 'an area of freedom, security and justice'.⁴

In this context, the Amsterdam Treaty incorporated the Schengen *acquis* as the basis of the projected common policy framework in the first pillar. The Schengen Agreement is basically about the surveillance of the internal space constituted by the abolition of checks on persons at internal boundaries and the control of the common external boundary by the parties to the Agreement. This involves common rules and practices on the issuance of visas, residence permits, extradition and common immigration policies. The focus of this system designed by the Agreement is specifically 'aliens'; that is free movement inside is to be secured through controlling the access and movement of 'aliens' to and within the internal space. Under Title I (Definitions), article 1 of the Agreement, two definitions, in the very beginning, indicate this. *Alien* is described as 'any person other than a national of a Member State of the European Communities'. The second category is named as *alien for whom an alert has been issued for the purposes of refusing entry*. According to the Agreement, this 'shall mean an alien

⁴ In one of the amendments, put into force by the Amsterdam Treaty, for the article B of the Treaty on European Union, it is stipulated that one of the objectives that the Union shall set itself is 'to maintain and develop the Union as an area of freedom, security and justice, in which the free movement of persons is assured in conjunction with appropriate measures with respect to external border controls, asylum, immigration and the prevention and combating crime.' (The Amsterdam Treaty, 1999).

for whom an alert has been introduced into the Schengen Information System in accordance with Article 96 with a view to that person being refused entry'. Schengen Information System (SIS), as established by Title IV of the Agreement, is a 'joint information system' which enables the authorities, 'by means of an automated search procedure', to have access 'to alerts on persons and property for purposes of border checks and other police and customs checks...' Article 92 of the Agreement, while explaining the SIS, specifically refers to 'aliens' with reference to article 96. Article 96 is about storing 'the data on aliens for whom an alert has been issued for the purposes of refusing entry'. In the same article it is stipulated that 'decisions [issuing an alert] may be based on a threat to public policy or public security which the presence of an alien in national territory may pose'. Accordingly, 'this situation may arise' for two reasons; 'a) an alien who has been convicted of an offence carrying a penalty involving deprivation of liberty of at least one year' and 'b) an alien in respect of whom there are serious grounds for believing that he has committed serious criminal offences...or in respect of whom there is clear evidence of **an intention to commit such offences in the territory of a Contracting Party**'.⁵ (emp. is added).

It is evident that even the assumed intention of 'aliens' may be a ground for refusing the entry, hence protecting the free movement rights of the EU citizens from external incursions. So, the Treaty established a formal link between the abolition of the internal border controls enhancing the free movement of EU citizens and a securitarian and particularist approach that emphasised the surveillance and control of the EU space against those who are (to be) denied access to that space. As a result, the Amsterdam Treaty initiated a process in which two different logics apparently stood in an uneasy, even contradictory relationship; a Union having human rights as the basis for its policies and implementations and a Union which is obsessed with the control and surveillance of its rights-based space against 'aliens'. The tension in this connotation is that 'aliens' are already inside. They are the immigrants, third-country nationals, who do not have a coherent and uniform set of rights in comparison to the EU citizens. The Maastricht Treaty of 1992 had constituted the citizenship of the EU which provided 'additional' rights to the nationals of the member states. The Amsterdam Treaty confirmed that 'every person holding the nationality of a Member state shall be a citizen of the Union'. There are four specific provisions and rights attached to the citizenship of the EU: Freedom of movement and residence throughout the Union, the right to vote and stand as a candidate in municipal

⁵ Convention Implementing the Schengen Agreement, 1990.

elections and in elections to the European Parliament in the state where he/she resides, protection by the diplomatic and consular authorities of any Member State where the state of which the person is a national is not represented in a non-member country, the right to petition and the European Parliament and apply to the Ombudsman. While there is no explicit reference to 'European identity' in the Treaty in the context of European citizenship and the associated rights there is such an overt emphasis in the EU Guide to the Treaty. It is said that 'the aim of European citizenship is to strengthen and consolidate European identity by greater involvement of the citizens in the Community integration process'.⁶ This involvement in the Community integration process is made possible via the rights pertaining to the single market. As followed, 'thanks to the single market, citizens enjoy a series of general rights in various areas such as the free movement of goods and services, consumer protection and public health, equal opportunities and treatment, access to jobs and social protection'. So, it is implied that, what is aimed is the integration of the 'nationals' of the Member States sharing a common European identity which is to be 'strengthened' through the enjoyment of these specific rights.

While these rights were generated by the European integration and constituted by the EU, the integration may be achieved and sustained through the enjoyment of these rights. However, third-country nationals with no rights as such were excluded from the integration process. Third-country nationals have no European community rights. As Bhabha stressed, this underlying division between the citizens/nationals and non-citizens/non-nationals led to a 'multi-tiered system of rights, to mobility, to family reunion, to eligibility for social security payments, which is profoundly discriminatory and politically problematic'. (Bhabha, 1998: 713).

This discrepancy between the uniform set of rights attributed to the EU citizenship and the opposite case for third-country nationals has become more puzzling in the post-Amsterdam era, given the commitment to the human rights ideals. In order to overcome this gap, Tampere European Council in 1999, which was on the creation of an area of freedom, security and justice, took the following decision;

"The legal status of third country nationals should be approximated to that of Member State nationals. A person, who has resided legally in a Member State for

⁶ 'The Amsterdam Treaty: a Comprehensive Guide' is an EU document accessed via <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s5000.html>

a period of time to be determined and who holds a long-term residence permit, should be granted in that Member State a set of uniform rights which are as near as possible to those enjoyed by EU citizens...”⁷

Moreover this Council meeting initiated the process for “drawing up a draft Charter of fundamental rights of the EU.” Unfortunately, neither the Charter of Fundamental Rights of the European Union proclaimed in December 2000 nor the Council Directive on the status of long-term resident third-country nationals of 2003 resolved the problem.

The solemn proclamation of the Charter of Fundamental Rights of the European Union by the European Parliament, the Council and the Commission in December 2000 has been one of the most important steps in the post-Amsterdam era in terms of specifying the rights the EU is committed to. In its Preamble it is stated that this Charter reaffirms the rights ‘as they result, in particular, from the constitutional traditions and international obligations common to the Member states, the Treaty on European Union, the Community Treaties, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the social charters adopted by the Community and by the Council of Europe and the case-law of the Court of Justice of the European Communities and of the European Court of Human Rights’.⁸ Therefore, the Charter includes, or gathers, almost all the rights and freedoms that had been referred in the political and legal ‘heritage’ of Europe. By this proclamation, it is noted that, ‘[T]he Union therefore recognises the rights, freedoms and principles set out hereafter’. As a result, the Charter is expected to clarify the legal and political commitments of the Union to human rights and freedoms. Although the legal status of the Charter then remained uncertain, it is emphasised initially after its proclamation that the legal actors within the Community, such as the Court of First Instance and the advocates general of the Court of Justice, started to take the Charter into account in their practices. (Ménendez, 2002) However the most important development that would provide a firm legal status to the Charter is the incorporation of this document into the Treaty of Lisbon.⁹

⁷ Presidency Conclusions Tampere European Council 15 and 16 October 1999

⁸ The Charter of Fundamental Rights of the European Union was solemnly proclaimed at the meeting of the European Council held in Nice from 7 to 9 December 2000.

⁹ ‘The Draft Treaty Establishing A Constitution of the EU’ (2003) had incorporated the Charter as a part. But it failed ratification. The Treaty of Lisbon entered into force on 1 December 2009.

Yet, the particularist tendency and its divisive impact on the universality of human rights, leading to social and political exclusion of non-citizens from the European integration, as emphasised above, is retained and in a sense consolidated in this Charter. In the Preamble this tension between the all-inclusive nature of universal human rights and the exclusive character of the European citizenship is revealed in an uneasy formulation. It is stated that;

“[C]onscious of its spiritual and moral heritage, the Union is founded on the indivisible, universal values of human dignity, freedom, equality and solidarity; it is based on the principles of democracy and the rule of law. It places the individual at the heart of its activities, by establishing the citizenship of the Union and by creating an area of freedom, security and justice”.

With good intentions, this paragraph can be interpreted by saying that EU suggests a model for the universal recognition and enforcement of human rights for its citizens in their specific individuality. However, given the existence of large numbers of non-citizens within, the paragraph expresses the uneasiness in justifying the particularist monopolisation of ‘some’ fundamental rights only for ‘the citizens’, or ‘the Europeans’. While the former sentence is an expression of moral appreciation of the universality of human rights the latter reveals the limitations imposed on the universal human rights through exclusive citizenship rights and asylum and migration policies which are increasingly identified with the process of creation of ‘an area of freedom, security and justice’. Therefore, although the Charter, to its credit, lists the fundamental rights, mostly valid for every person, some rights are limited with ‘the European citizenship’ which mostly coincides with the economic, social and political activities that take place at the Union level.

In the article 15 of the Charter, ‘freedom to choose an occupation and right to engage in work’, there are three points. Firstly, it is stated that ‘everyone has the right to engage in work and to pursue a freely chosen or accepted occupation’. Secondly, it is specified that ‘every citizen of the Union has the freedom to seek employment, to work, to exercise the right of establishment and to provide services in any Member State’. Hence this right can only be used by the ‘citizens’ at the Union level. Thirdly, it is added that ‘nationals of third countries who are authorised to work in the territories of the Member States are entitled to working conditions equivalent to those of the citizens of the Union’. However this remains to be a ‘conditional’ right even if the strict rules for work permit are overcome by ‘non-citizens’. In Article 34, ‘social security and social assistance’, it is stated that ‘everyone residing and moving legally within the European Union is entitled to

social security benefits and social advantages in accordance with Community law and national laws and practices'. Although this provision may not seem that exclusive for 'non-citizens', the difficulties in obtaining residence and mobility rights make it quite difficult especially for the migrant workers, some of them working illegally, to enjoy this social right. Article 39, 'right to vote and to stand as a candidate at elections to the European Parliament', says that 'every citizen of the Union has the right to vote and to stand as a candidate at elections to the European Parliament in the Member State in which he or she resides, under the same conditions as nationals of that State'. Article 40 repeats the same political right of 'the citizens' at the municipal elections. In the Article 45, 'freedom of movement and of residence', it is specified that 'every citizen of the Union has the right to move and reside freely within the territory of the Member States'. Again, a universal human right, freedom of movement and of residence, is provided only for the citizens at the Union level. Article 46 states the right of diplomatic and consular protection for "the citizens" of the Union in case 'the member state of which he or she is a national is not represented' in a third country.

In sum, it can be concluded that the economic, social and political rights generated by the formation of the EU, are mostly specified for the exclusive use of 'the citizens of EU' in principle. Therefore, the Charter is punctured by this particularism into two different realms: on the one hand there are the fundamental rights that are for everyone, reflecting the principle of universalism of human rights, on the other there are 'specific' rights of 'the citizens' leading to the exclusion of 'non-citizens' from some fundamental rights such as the right to mobility and residence, the right to work, the right to social security and political rights. As has been emphasised with reference to the Amsterdam Treaty, it is only through the use of these 'particular' rights of 'the citizens of Europe' that a social, economic and political integration can be realised. The association between the European identity and the integration of the citizens means the exclusion, hence the oppression, of large numbers of non-citizens, 'third country nationals', from and within the European integration.

While the Charter reiterated the exclusion of third-country nationals from the rights constituted by the EU 'the Council Directive concerning the status of third-country nationals who are long-term residents' fell behind the call of the Tampere Council for the approximation of the rights of 'long-term resident third-country nationals' to that of the EU citizens. The scope of the Directive is limited with the residence rights in another member-state within the EU. However, the Directive is more about the conditions and limitations on the enjoyment of this

right by third-country nationals than being a step towards the equal treatment. According to the Directive, ‘member states shall grant long-term resident status to third-country nationals who are resided legally and continuously within its territory for five years...’ Still, ‘to acquire long-term resident status, third-country nationals should prove that they have adequate resources and sickness insurance to avoid becoming a burden for the Member State’. Moreover, ‘third-country nationals who wish to acquire and maintain long-term resident status should not constitute a threat to public policy or public security’. Furthermore, the member states are granted several flexible leverages through which this status could easily be nullified. For instance, in the article 14, it is stated that ‘member states may examine the situation of their labour market and apply their national procedures regarding the requirements for, respectively, filling a vacancy, or for exercising such activities’. It is even stated that ‘for reasons of labour market policy, Member States may give preference to Union citizens...’¹⁰ According to article 15, ‘[M]ember States may require third-country nationals to comply with integration measures, in accordance with national law...’¹¹

The Treaty of Lisbon confirms that the gap in the rights regime of EU concerning the third-country nationals persists. Though the Treaty is important in giving EU law status to the Charter of Fundamental Rights of EU and enabling the Union to accede to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, it does not constitutionalise the rights of third-country nationals. Constitutionalisation, in the EU context, is described as the emergence of a ‘...vertically integrated legal regime conferring judicially enforceable rights and obligations on all legal persons and entities, public and private, within the sphere of application of EC law’. (Rittberger and Schimmelfennig, 2006: 1148). As Lavenex extensively discusses, the case of third-country nationals represents failed constitutionalisation in the process of European integration. (Lavenex, 2006) In the Treaty of Lisbon, in the article 63 of new Title IV (Area of Freedom, Security and Justice) it is stated, with respect to third-country nationals, that ‘...the EP and the Council, acting in accordance with the ordinary legislative procedure, shall adopt measures in the definition of the

¹⁰ The full quotation is; ‘For reasons of labour market policy, Member States may give preference to Union citizens, to third-country nationals, when provided for by Community legislation, as well as to third country nationals who reside legally and receive unemployment benefits in the Member States concerned’. Although it may appear neutral this article subverts the objective of fair treatment of third-country nationals, which is why this directive is put into force, by legalizing the discrimination.

¹¹ Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003.

rights of third-country nationals residing legally in a Member State, including the conditions governing freedom of movement and of residence in other Member States'.¹² So, it still remains to be seen if the third-country nationals would have their EU law rights comparable to the EU citizens.

Towards a System of Surveillance?

The particularist conception of some fundamental rights through a division of universal rights into different tiers is not simply the replication of the common practice of the nation-states in attaching the rights to the citizenship. It separates a category of Europeanness with full access to the fundamental rights while large numbers of 'migrants, illegal workers, asylum-seekers', so-called aliens, are denied some fundamental rights and excluded from the integration process. As a result, European particularism is not simply a repetition of the 'national' particularism in attaching the rights to the citizenship but also it is an expression of the closure of the social, economic and political integration, taking place at the EU level, to the 'outsiders', even if they are within the EU space. This closure is constructed through imposing identity-based specific limitations upon the enjoyment of the universal rights and freedoms. The human rights problems which this system brings about can be disclosed at two levels.

Firstly, the exclusion of 'non-Europeans' from the EU citizenship rights coincides with the erection of new surveillance institutions and practices in the EU as an outcome of the concerted actions of the member states to establish and 'safeguard,' first, single market, then 'the area of security, freedom and justice' against the 'outsiders'. The persistent concern with the control of extra-EU migration and asylum in the wake of the disappearance of the internal borders proved to be one of the underlying dynamics of European integration. In the post-Amsterdam era, the consolidated European particularism regarding the citizenship rights and migration and asylum policies in the institutional venues of the EU reveals a logic of simultaneous control of both the boundary and the population, hence territory at large, as embodied in the SIS (Schengen Information System), EUROPOL and SIRENE (Supplementary Information Request at the National Entry), rather than an obsessive concern with an image of reified boundary demarcating 'inside' from 'the outside'. As is well-known, the outsiders, including those without EU citizenship rights and those with differential and

¹² Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community.

conditional access to certain rights, are already in the EU and all boundaries are bound to be permeable. Therefore, it is possible to point out both the sophistication and multiplication of the agencies of the boundary control and surveillance practices over the population in terms of the persistent attempt to designate 'the outsiders' (within) who 'should' either be denied any access to the rights regime of the EU or whose access 'should' be checked in terms of the imposed conditions and criteria of eligibility. As Guiradon and Lahav had explained, the migration control is achieved not only through 'shifting up' in terms of new intergovernmental venues but also through shifting 'down' and 'out'. In terms of 'shifting out,' a 'remote control' policy is aimed by imposing 'carrier sanctions or international cooperation with neighbouring and sending countries'. While 'shifting down' involves the incorporation of the local authorities in the migration control who would be more restrictive and reactionary regarding aliens' rights due to the electoral pressures or 'fears of sanction'. (Guiradon and Lahav, 2000: 177-178) Moreover, the mutual relationship between the control of the territory and the control over the rights regime of EU requires a more extensive surveillance across the labour market and social security system on the one hand, and residence, family union and movement of third country nationals on the other. In such an extensive system of control even the employers and the welfare officers turn to be the agents of boundary control (Crowley, 2001: 26-27).

It is the 'similar definitions of adversary' that gives coordination to such an extensive system of surveillance including a variety of agents from security forces to the employers and local authorities. As Bigo put forward, 'the immigrant is the archetypal outsider' in this configuration. (Bigo, 2000: 91) The association between European identity and the citizenship rights of the EU can be invoked at that moment in terms of the coincidence of an invoked identity boundary and the focus of this extensive surveillance system. It is in relation to third country nationals and migrants that Europeans are defined as a 'homogenous body'. (Bigo, 2002: 80) Therefore, the particularist monopolisation of certain rights as European citizenship rights lies at the heart of this edifice of surveillance and suppression. It is both the legal ground and the rationale of this sophisticated system of territorial control operating with 'a logic of differential suspicion' (Crowley, 2001: 25) and oriented to the designation of 'outsiders'. As has been argued throughout the paper, the culturalist and/or particularist limitations imposed on human rights lead to the suppression of select groups (non-dominant as it goes without saying) within the society by providing a pretext of legal justifiability. The European particularism puncturing the system of rights in the politico-legal domain of the

EU lies behind the continuous suppression of non-Europeans within the territorial space of the EU who remain to be ‘the suspicious outsiders’. In this context, it can be concluded that even if the exclusive character of the EU citizenship rights would not mean the denial of human rights of non-citizens, that is if it is seen as a repetition of the ‘practice as usual’ regarding the constitution of citizenship and corresponding set of exclusive rights, the extensive system of territorial and social control built into the rights regime of the EU is structurally bound to lead to continuous human rights problems for those who are ‘targeted’.

Secondly, it can be argued that the constitution of the exclusive citizenship rights at the EU level is itself problematic from the human rights perspective in a way it is not in terms of the citizenship of nation-states. Article 13/I of UNHR states that ‘[E]veryone has the right to freedom of movement and residence within the borders of each state’ and the citizenship rights of the nationals does not, in principle, prevent the free movement of non-nationals within the polity of nation-states. However, this is not the case in the EU. Free movement rights of the EU citizens is accompanied with the controls over the movement of non-citizens. Therefore, the constitution of the EU citizenship rights does not only generate positive rights for the citizens but also it entails suppressive controls for non-citizens, hence limitation of their human rights. What is more, it is also possible to argue that if we are to take EU citizenship rights at the same level with that of national citizenship rights in terms of the common pattern of exclusiveness, then we should also take the EU itself as a polity comparable to the nation-state. In this case, the deficit of human rights would be much more apparent. Just by taking the UNHR and ECHR as the reference, it can be illustrated that the make up of the EU citizenship rights limits the human rights of the non-citizens in terms of family union, social security, freedom of residence and movement, right to work and free choice of employment. Those non-citizens who are within the same polity are denied some of these rights.

Conclusion

It appears that pre and post Amsterdam moments were vital in shaping the rights regime of the EU. There were possibilities for breaking up the connection between European identity, the citizenship of the EU and the EU system of rights. First, there was the possibility of ‘denizenship’. Geddes reminds us that ‘the idea that Europeanised denizenship with free movement rights extended to include legally resident TCNs was mentioned in the Commission’s 1998 Action Plan on free movement, immigration and asylum’. (Geddes, 2003: 145). Moreover, ‘the

Charter of Fundamental Rights of the European Union’ and ‘the Council Directive concerning the status of third-country nationals who are long-term residents’ could have taken different shapes by remaining true to their promises. Yet, what persisted through these moments was an entrenched European particularism that consistently impeded the enforcement of universal human rights at the EU level.

While this resistance to an inclusive, universal rights regime is generally related to popular opposition, recent studies suggest otherwise. In the researches of Statham and Geddes (2006) and Ellerman (2006) it is concluded that the elite positions or the bureaucrats are more “restrictive” and the public attitudes are more ‘nuanced’, even at times sympathetic to the cause of the immigrants when faced with ‘high human costs’. The elites structuring the EU immigration policies and limiting the inclusiveness of universal human rights are known to be the immigration officials who went transnational in their attempt to avoid national judicial constraints. Guiraudon refers to their ‘professional identity’ in explaining ‘the bias towards control and policing’. (Guiraudon, 2003: 277-278). However, what may be suggested in the end of this paper is that these elites, also share, or converge in, a European particularism which has now both discursive and institutional basis in the EU policies. Tentative references to European identity, assumed to be shared by the citizens of the EU, at the discursive level and an institutionalised distinction between the citizens and ‘the others’ in terms of their rights provide an ideological and institutional terrain in the EU for devising and justifying particularist, securitarian and control-oriented policies on the conception of rights.

A cosmopolitan political morality depending on the principle of the universality of human rights would provide a sound basis to expose such gaps in the conception of rights across different states and societies. Although a philosophical and theoretical debate still continues on how to reconcile universal human rights with different cultures and moralities, in the modern world of complex political organisations and global capitalism the protection of human rights is more a political issue than a cultural one. As has been argued throughout this paper, the culturalist or particularist specifications imposed on human rights lead to the exclusion and oppression of ‘disenfranchised individuals’ and ‘non-dominant groups’ not only in ‘non-Western’ but also in the Western societies. Given these widespread and persistent practices of marginalisation and oppression across different ‘cultures’ and societies, the principle of the universality of human rights turns into a political and moral standpoint in the endless struggle for political equality and social and economic rights.

BIBLIOGRAPHY

Books and Articles

Alston, P. and Weiler, J. H. H. (1999), "An Ever Closer Union' in Need of a Human Rights Policy" in P. Alston, M. Bustelo and J. Heenan (eds.), *The EU and Human Rights*, pp. 3-36 (Oxford: Oxford University Press).

Anderson, M. and Bigo, D. (2003), "What are EU Frontiers for and What do They Mean?," in K. Groenendijk, E. Guild and P. Minderhaud (eds.), *In Search of Europe's Borders*, pp. 7-25 (The Hague: Kluwer Law International).

Bhabha, J. (1998), "Enforcing the Human rights of Citizens and Non-Citizens in the Era of Maastricht: Some Reflections on the Importance of States," *Development and Change*, 29(4), pp. 697-724.

Bigo, D. (2000), "Liaison Officers in Europe, New Officers in the European Security Field," in J. Sheptycki (ed.), *Issues in Transnational Policing*, pp. 67-94 (London: Routledge).

Bigo, D. (2002), "Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease," *Alternatives*, 27(1), pp. 63-92.

Caney, S. (2006), *Justice Beyond Borders, A Global Political Theory* (Oxford: Oxford University Press).

Cerna, C. M. (1994), "Universality of Human Rights and Cultural Diversity: Implementation of Human Rights in Different Socio-Cultural Contexts," *Human Rights Quarterly*, 16(4), pp. 740-752.

Crowley, J. (2001), "Differential Free Movement and the Sociology of the 'Internal Border'," in E. Guild and C. Harlow (eds.), *Implementing Amsterdam, Immigration and Asylum Rights in EC Law*, (Oxford and Portland: Hart Publishing).

Crowley, J. (2003), "Locating Europe," in K. Groenendijk, E. Guild and P. Minderhaud (eds.), *In Search of Europe's Borders*, pp. 27-45.

Ellerman, A. (2006), "Street Level Democracy: How Immigration Bureaucrats Manage Public Opposition," in V. Guiraudon and G. Lahav (eds.), *Immigration*

Policy in Europe, The Politics of Control, pp. 93-109, (London and New York: Routledge).

Geddes, A. (2003), *The Politics of Migration and Immigration in Europe*, (London: SAGE).

Groenendijk, K. (2003), "New Borders behind Old Ones: Post-Schengen Controls behind the Internal Borders and Inside the Netherlands and Germany," in K. Groenendijk, E. Guild and P. Minderhaud (eds.) *In Search of Europe's Borders*, pp.131-146.

Guiradon, V. and Lahav, G. (2000), "A Reappraisal of the State Sovereignty Debate, The Case of Migration Control," *Comparative Political Studies*, 33(2), pp. 163-195.

Guiraudon, V. (2003), "The Constitution of a European Immigration Policy Domain: A Political Sociology Approach," *Journal of European Public Policy*, 10(2), pp. 263-282.

Halliday, F. (1995), "Relativism and Universalism in Human Rights: The Case of Islamic Middle East," *Political Studies*, 43(4), pp. 152-167.

Halliday, T.C. and Osinsky, P. (2006) "Globalization of Law," *Annual Review of Sociology*, 32, pp. 447-470.

Husymans, J. (2000), "The European Union and the Securitization of Migration," *Journal of Common Market Studies*, 38(5), pp.751-777.

Klug, H. (2005), "Transnational Human Rights: Exploring the Persistence and Globalization of Human Rights," *The Annual Review of Law and Social Science*, 1, pp. 85-103.

Lavenex, S. (2006), "Towards the Constitutionalisation of Aliens' Rights in the European Union," *Journal of European Public Policy*, 13(8), pp. 1284-1301.

Leben, C. (1999), "Is There a European Approach to Human rights?," in P. Alston, M. Bustelo and J. Heenan (eds.), *The EU and Human Rights*, pp. 69-97.

Menendez, A. J. (2002), "Chartering Europe: Legal Status and Policy Implications of the Charter of Fundamental Rights of the European Union," *Journal of Common Market Studies*, 40(3), pp. 471-490.

Parekh, B. (1999), "Non-ethnocentric Universalism", in T. Dunne and N.J. Wheeler (eds.), *Human Rights in Global Politics*, pp. 128-159, (Cambridge: Cambridge University Press).

Rittberger, B. and Schimmelfennig, F. (2006), "Explaining the Constitution-alisation of the European Union," *Journal of European Public Policy*, 13(8), pp. 1148-1167.

Statham, P. and Geddes, A. (2006), "Elites and the 'Organized Public': Who Drives British Immigration Politics and in Which Direction?" in V. Guiraudon and G. Lahav (eds.), *Immigration Policy in Europe, The Politics of Control*, pp. 48-69.

Toth, A. (1997), "The European Union and Human Rights: The Way Forward," *Common Market Law Review*, 34(3), pp. 491-529.

Van Der Leun, J. (2006), "Excluding Illegal Migrants in the Netherlands: Between National Policies and Local Implementation," in V. Guiraudon and G. Lahav (eds.), *Immigration Policy in Europe, The Politics of Control*, pp. 110-126.

Documents

Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000.

Convention Implementing the Schengen Agreement, 1990.

Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003.

Draft Treaty Establishing a Constitution for Europe, 2003.

European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950.

European Parliament, Annual Report on Respect for Human Rights in the EU (1998-1999), Committee on Citizens' Freedoms and Rights, Justice and Home Affairs, Rapporteur: Bertel Haarder, (11350/1999-C5-0265/1999-1999/2001(INI)) A5-0050/2000.

Presidency Conclusions, Tampere European Council, 15 and 16 October 1999.

Treaty of Amsterdam, 1999.

Treaty of Lisbon, 2009.

Treaty of Maastricht, 1992.

The Amsterdam Treaty: a Comprehensive Guide. Internet. Available from <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s5000.html>;

United Nations Universal Declaration of Human Rights, 1948.

YENİ OSMANLILIK: BATIDAN KOPUŞ MU?

Turan CAVLAN*

ÖZET

Bilindiği gibi Türkiye’de yeni kurulmuş olan Adalet ve Kalkınma Partisi (A.K.P.), 2002 yılında tek başına iktidara gelmiştir. A.K.P. pek çok konuda önceki hükümetlerden farklı politikalar uygulamıştır. Fakat daha önce de örnekleri görüldüğü gibi, kendi bölgesinde ve yakın coğrafyada daha etkin bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir. Kimilerince A.K.P.’nin uygulamaya başladığı dış siyaset, Türkiye’yi Batıdan uzaklaştırıp Doğu’ya yakınlaştırma amacı güden bir siyasettir. Bu “yeni” siyasete **Yeni Osmanlılık** adını takanlar bulunmaktadır. Bu çalışmanın üzerinde duracağı konu, A.K.P.’nin dış politika anlayışının Batıdan kopmaktan ziyade Batıyla daha sıkı ilişkiler kurma amacıyla olmasıdır. Çalışmanın vardığı sonuç, Yeni Osmanlılığın Türkiye’yi Batıdan koparmadığı şeklindeki hipotezi doğrular niteliktedir. Türkiye 2000’lerle birlikte yeni fırsat ve manevra alanları yaratma hedefiyle daha aktif dış siyaset izleme yolunu seçmiştir. Bu da Batı ile Doğu arasında bir tercih yapılmasından çok, her ikisiyle de ilişkileri daha yakınlaştırarak eskiden beri vurgulanan “köprü olma” işlevinin yeniden ön plana çıkarılması anlamına gelmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yeni Osmanlılık, Türk Dış Politikası, Adalet ve Kalkınma Partisi (A.K.P.), Batı, Yumuşak Güç, Aktif Dış Siyaset.

ABSTRACT

As it is known, newly founded Justice and Development Party (JDP-AKP) has come to power in 2002. In many issues, the JDP has not practiced different policies than previous governments. However, as seen in earlier examples, it has chosen to pursue a more effective foreign policy in Turkey’s own region and close geography. For some, the JDP’s foreign policy has had the aim to take Turkey away from the West and to cause becoming closer to the East. This “new” policy has been called as **Neo-Ottomanism**. This study will stand on the issue that the JDP’s foreign policy approach aims to establish tighter relationships with the West rather than to become distant from the West. Conclusions of the study confirm the hypothesis, which argues that Neo-Ottomanism does not break relations between Turkey and the West. By the year 2000, Turkey has chosen to pursue a more active foreign policy. This has been to highlight “bridging” function between East and West rather than to prefer one or the other.

Keywords: Neo-Ottomanism, Turkish Foreign Policy, Justice and Development Party (JDP-AKP), West, Soft Power, Active Foreign Policy.

* Dr.

Giriş

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (A.K.P.) iktidara gelmesinden sonra, Türk dış politikasının değişmeye başladığı yönünde yorumlar yapıla gelmiştir. Konuya ilişkin yorumlarda, Türkiye'nin daha etkin -aktif- bir dış politika izlemeye başladığı sıkça belirtilmiştir. Aktif dış politikadan kasıt, küresel ve bölgesel sorunlara duyarlı, bölgesinde ve dünyada daha fazla öne çıkan bir hareket tarzına dayalı dış politikadır. Bu anlayışa göre Türkiye, çevresinde gelişen olaylara daha fazla eğilecek, gelişmeleri yakından takip edecek ve bunlara çıkarları doğrultusunda yön verecek bir dış politika izlemelidir. Türkiye'nin bölgesinde yaşananlara “denge” amacı güden bir biçimde yaklaşmadığı söylenebilir. Dış politikada çevresine ve komşu devletlere yaklaşımının değişmesi, kimilerince Türkiye'nin Batıdan kopuşu anlamına gelmektedir. Bu çevreler, A.K.P.'nin “yeni” dış politika anlayışına Yeni Osmanlılık adını vermektedir. Kimileri de Yeni Osmanlılık adı verilen bu politikanın Türkiye'yi Batıdan koparmadığını öne sürmektedir. Bu ikinci grubun içinde A.K.P. muhaliflerinin Yeni Osmanlılık terimini kullanmasının daha farklı bir durumu ifade etmektedir:

“AKP hükûmetinin dış politika danışmanı Ahmet Davutoğlu'nun yeni kabinede Dışişleri Bakanlığı'na getirilmesi ‘Yeni Osmanlılık’ kavramını yeniden gündeme taşıdı. Genellikle bu kavram hükûmet yetkililerinin ve bizzat Davutoğlu'nun kullandığı bir kavram olmamakla birlikte onların da itiraz etmedikleri bir kavramdır. İlmî İslâmcılık kavramının yarattığı gerilimleri ‘Yeni Osmanlılık’ kavramının da fazlasıyla artıracağı düşünülüyor olması nedeniyle bu kavram pek kullanılmıyor. Bu kavram daha çok AKP hükûmetinin dış politika vizyonuna hayranlık duyan liberal kesimler tarafından önemseniyor ve kullanılıyor.”¹

Değişen uluslararası koşullar dolayısıyla yeni olanaklara ve manevra alanlarına kavuşabilmek için politikada birtakım değişiklikler yapmanın, Türkiye'yi Batıdan koparıp koparmayacağı tartışmalıdır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Batıdan ayrı ve tarihsel ittifaklarından bağımsız hareket edip etmediğini irdelemektir.

Öncelikle belirtilmesi gereken husus, “Yeni Osmanlılık” teriminin neden seçildiğidir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, kendisinin ve hükûmetin bu terimi asla kullanmadığını, Yeni Osmanlılığın kendilerine yakıştırıldığını ileri sürmektedir:

¹ Alper Taş, “Yeni Osmanlılık Gerçeği”, *BirGün Gazetesi İnternet Sayfası*, <http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1242900159&year=2009&month=05&day=21>

“Ben hiçbir yerde Yeni Osmanlı tanımını yapmadım. Bize atfen böyle bir şey yaptılar. Çünkü biz tarihî hinterlandımızda, coğrafi bölgelerimizde aktif hâle geldik. Bununla bir korku da yaratılmak isteniyor. Yani tam aktif hâle geldiğimiz bir dönemde Balkanlarda, Ortadoğu’da, Kafkaslarda ‘Osmanlı havası’ yani Türkiye yeniden hegemonya kurmak istiyor gibi bir havaya da yol açıyor ki bu, benimsediğimiz bir yaklaşım değil.”²

Bakan Davutoğlu, amaçlarının ne olduğunu ise şöyle açıklamaktadır:

“Aksini çok söyledim ben. Dedim ki Türkiye bir ulus devleti olarak bölgemizdeki herhangi bir ulus devletle en küçük ölçekli nüfus ya da yüzölçümü olarak aynı şartlardadır, eşittir. Kimse üzerinde bir hâkimiyetimiz de yoktur. Ama yapmak istediğimiz şey, çevremizde kalıcı düzen kurulmasına katkıda bulunmaktır. Düzen den kasıt Pax-Ottomanaysa, Pax düzen anlamında. Biz düzen kurmaya çalışıyoruz, böyle bir şey yanlış da değil. Ama bunu modern çerçevede, ulus devletlerin eşitliği parametreleri etrafında kurmaya çalışıyoruz. Yani Türkiye’nin Ortadoğu politikasında bir buyurgan dil var mı? Yukarıdan bakan bir dil? Böyle bir şey yok. Bu biraz belli çevrelerin, tam da Türkiye çok ciddi bir dış politika hamlesi içine girmiş ve büyük bir uluslararası, bölgesel ve küresel etkinlik kazanmış olduğu dönemde, Türkiye’ye yakın çevreler arasında olumsuz bir hava yaratma çabası da seziyorum” (Ibid).

Öte yandan Bakan Davutoğlu, A.K.P.’nin Kızılcahamam kampında milletvekillerine tam tersi olarak yorumlanabilecek sözler etmiştir:

“Osmanlı’dan kalan bir mirasımız var. ‘Yeni Osmanlı’ diyorlar. Evet, Yeni Osmanlı’yız. Bölgemizdeki ülkelerle ilgilenmek zorundayız. Hattâ kuzey Afrika’ya açılıyoruz.”³

Davutoğlu bu sözleriyle kendini tekzip etmektedir. Dolayısıyla A.K.P.’nin ve Davutoğlu’nun izlediği dış politika, Yeni Osmanlılık olarak adlandırılabilir. Ayrıca, Soğuk Savaşın sonundan bu yana bir Pax Americana’nın (Amerikan barışı ya da Davutoğlu’nun tanımıyla Amerikan düzeni) süregeldiği sık sık dile getirilmektedir. Bu bağlamda Pax Otomana, “sistem içinde sistem” mi olacaktır? Pax

² *Sabah Gazetesi İnternet Sitesi* <http://www.sabah.com.tr/Siyaset/2009/12/04/yeni_osmanli_lar_sozu_ iyi_niyetli_degil>

³ *sol Haber Portalı* <<http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/yeni-osmanliyiz-iste-haberi-20780>>, *Konya Haber Sitesi* <<http://www.konyahaber.com/haber/davutoglu-yeni-osmanliyiz-41245.htm>>Dışişleri Bakanlığı ise bakanın konuşmasının saptırıldığını öne sürmüştür. Bkz: *Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi* <<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1165530>>

Ottomana, Pax Americana'nın alt veya bölgesel sistemi olarak mı işleyecektir? Başka türlü sormak gerekirse, birincisi, ikincisinden tamamen farklı ve kopuk bir sistem midir? Yani gerçekten de Türkiye'nin Batıdan kopuşu ve kendi başına, bağımsız hareketi mi söz konusudur? Durumun bu şekilde yorumlanamayacağı görülmektedir. Türkiye, uluslararası arenada bugüne kadarki pozisyonundan vazgeçmemiştir; dış politikada herhangi bir köklü değişiklikten söz etmek mümkün görünmemektedir. "Pax" teriminin kullanılışı da bakanın amacıyla çelişkilidir. Zira bu sözcük, belirli dönemlerde hegemonya kurmuş güçleri tanımlamaktadır; Pax Romana, Pax Ottomana, Pax Americana v.b. Melih Pekdemir de buna işaret etmektedir:

"Evet, 'pax' düzen anlamına da gelir ama Latince 'sulh' demektir. Bush ile birlikte son yıllarda 'pax Americana' lafı moda olmuştu; yani Amerikan düzeni, yani böyle bir düzende ABD ile barışık kalmak mecburiyeti... Her neyse, Amerikan emperyalizmi lafını cılalayıp böyle kullanmak diplomatik kibarlığın gereği idi. Şimdi de 'pax Ottomana' deyince, ha âli veli ha veli âli durumları oluyor zaten. Ya da pax Americana, nur topu gibi bir pax Ottomana doğurmuş oluyor: Afganistan'a asker... Osmanlı'nın torunları NATO adına Taliban'la 'barış' sağlayacakmış... Belki pax Ottomana gaziyle onlarla karşılaştıkları zaman 'selamünaleyküm' yerine Latince şöyle diyecekler: 'Pax vobiscum'! (Şaka yapmıyorum, karşılığı aynen böyle...)" (Pekdemir 2009: 9)

Bu açıdan bakıldığında, "pax" ya da Davutoğlu'nun deyişiyle düzen kavramı da başka bir şekilde anlaşılabilir. Yani pax Ottomana'yı, basitçe bölgede kurulacak bir düzen olarak açıklamak zor görünmektedir. Kaldı ki düzen, bölgenin sorunlarının çözülmesi, barışın sağlanması ve komşuların birbirleriyle iyi ilişkiler kurmasının ötesinde bir anlama sahiptir. Pax Americana dâhilindeki bir pax Ottomana'nın Türkiye'nin çıkarlarına ne kadar uygun düştüğü bir yana, "Osmanlı düzeninin" hangi amaçları güttüğü de tartışma konusu yapılabilir. Bir imparatorluğun adına düzen kurma amacı, ulus devletler bazında ve eşitlikçi bir düzenden bahsetmek, eylem-söylem çelişkisine işaret etmemekte midir? Pekdemir'in satırlarından da anlaşılacağı üzere, "Amerikan düzeninde" -ya da pax Americana dâhilinde- "eşitlik parametrelerinden" söz etmek mümkün görünmemektedir. Hegemonyaya göndermede bulunan bir olgunun eşitlikle ilgisinin olamayacağı takdir edilecektir. Bundan ötürü Osmanlı düzeni adı verilen bir olgu için de tersini beklemek doğru olmayacaktır.

Yeni Osmanlıcılığın Tarihî Arka Planı

Yeni Osmanlıcılığın ortaya çıkışını 1950'lere kadar götürenlere rastlamak mümkündür. Örneğin Cengiz Özakıncı *Millet Mecmuası'na* dayanarak NATO'nun o yıllarda Türkiye'ye verdiği görevin Ortadoğu'yu yeniden Osmanlılaştırmak olduğunu iddia etmektedir (Özakıncı 2005: 148). Özakıncı, Tümgeneral Mahmut Boğuşlu'nun 1981 tarihli bir raporundaki Yeni Osmanlıcılığı çağrıştıran ifadelerle de eserinde yer vermiştir (Ibid: 201). Ancak, Yeni Osmanlıcılığın daha fazla konuşulmaya başlanması, eski cumhurbaşkanı Turgut Özal dönemine denk gelmektedir:

“‘Yeni Osmanlıcılık’ kavramı yeni bir kavram da değil. Özellikle Özal ile başlayan süreçte, Türk dış politikasındaki değişikliği ifade etmek için kullanıldı. Bu kavramın merkezinde emperyal bir vizyon ve niyet vardı. 90'lı yılların başında soğuk savaş sonrası dönemin ortaya çıkardığı konjonktürde, bu emperyal vizyon ve niyet Özal'ın deyimiyle ‘Adriyatik’ten Çin Seddi’ne’ kadar olan bölgede bir hegemonya oluşturma hedefini içeriyordu. Bu politikaların o dönemin koşullarında pek başarılı olamadığı görüldü. Fakat Özal’da cisimleşen bu vizyon ve niyet, Türkiye egemen kesimleri ve büyük sermaye açısından vazgeçilen bir niyet olmadı.”⁴

Alper Taş, “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne” sloganını Turgut Özal’a dayandırmaktadır. Süleyman Demirel de aynı söylemi kullanmıştır. Dolayısıyla bu söylemin her iki siyasetçinin de ortak paydası olduğu söylenebilir.⁵ Alexander Murinson da Türkiye Cumhuriyeti’nin yapısal değişiminin Turgut Özal ile başladığını belirtmektedir. Murinson, Kemalist önderliğin cumhuriyetin kuruluşundan itibaren 70 yıl devlete Batıcı ve laik karakter sağlamak için uğraştığını, devletin baskın bürokratik-otoriter yapısında, Kemalizm’in katı milliyetçi ve sekülerist dogmalarının kurumsallaştığını öne sürmektedir; bunu ilk yıkmaya çalışan Özal olmuştur (Murinson 2006: 950). Murinson’a göre Osmanlı mirasına vurgu ve İs-

⁴ Alper Taş, “Yeni Osmanlıcılık Gerçeği”, *BirGün Gazetesi İnternet Sitesi*, <http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1242900159&year=2009&month=05&day=21>

⁵ Bkz: Cengiz Çandar, “Avrasya mı, Avratlantik mi?”, *Tercüman*, 30.03.2003’ten aktaran <<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=29565&l=1>> Erdem Özgür, “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk dünyası” şiarının Turgut Özal tarafından öne sürüldüğünü belirtmektedir. <<http://www.stratejikboyut.com/yazi/turkiye-dis-politikada-nereye-gidiyor-754.html>>. Muhammed Nurettin de bu durumu vurgulamaktadır. <<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=108364>>. Aynı kanıyı paylaşan bir başka isim ise Doğu Ergil’dir. Dolayısıyla bu sloganı ilk ortaya atanın Turgut Özal olduğuna dair yaygın bir kanı bulunmaktadır. <<http://www.haberturk.com/yazarlar/216949-turk-dis-politikasi>>

lâmî kültür, modern Türk devletinin “yumuşak gücüdür” (Ibid). Özal dönemini özel kılan etken ise, onun cumhurbaşkanlığı döneminin Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle çakışmasıdır. Böylece eski Sovyet cumhuriyetleri, özellikle Orta Asya’daki Türkî devletler ve Azerbaycan bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bu durumun Türkiye’ye avantaj sağlayacağı ve bölgeyle geliştirilen ilişkiler sayesinde Türkiye’nin bölgesel bir güç olacağı sıklıkla dile getirilmiştir. Fransa’nın Ankara eski büyükelçisi Eric Rouleau da Özal’ın Osmanlı mirasını vurguladığını kaydetmiştir (Rouleau 1993: 111). Özal’ın Yeni Osmanlıcılık söylemine işaret eden bir başka isim, Ahmet Davutoğlu’dur. Davutoğlu’na göre bu söylem, 1987-1993 arası dönemde öne çıkmıştır (Davutoğlu 2001: 81). Profesör Yalçın Küçük ise, terimi ilk kullananın Abdullah Gül olduğunu iddia etmektedir.⁶ Bugün ise Yeni Osmanlıcılık, sıklıkla A.K.P. ve Ahmet Davutoğlu’na referans verilerek kullanılmaktadır. Bazı çevreler Davutoğlu’na “Türkiye’nin Kissingeri” ismini vermiştir.⁷ Hattâ Yeni Osmanlıcılığı Davutoğlu’nun formüle ettiği söylenmektedir. Örneğin El-Cezire’den Ahmed Cenabî, Yeni Osmanlıcılık olarak bilinen eğilimin Türk dış politikasının mimarı ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından ortaya atıldığını ve bunun popüler bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir.⁸ Ömer Taşpınar da Türkiye’de “Kemalizm’den Yeni Osmanlıcılığa doğru” bir evrilmenin yaşandığını öne sürmektedir.⁹ Alper Taş da benzer bir noktaya işaret etmektedir:

“AKP’nin 2002’de hükûmet olmasıyla bu kavram yine tedavüle sokuldu. Özellikle Ahmet Davutoğlu, Türkiye sermayesinin de hevesini kışkırtan bu emperyal vizyona çok önemli kavramsal yenilikler ve fikrî derinlik kattı. ‘Merkez ülke’, ‘çok boyutlu-çok kulvarlı politika’, ‘kriz odaklı değil vizyon odaklı politika’, ‘oynak merkezli politika’ gibi... Davutoğlu’nun Stratejik Derinlik kitabı ise bu siyasetin fikrî ve kavramsal çerçevesini işliyordu.”¹⁰

Michael Rubin’e göre bazı Türk siyasetçileri ve siyaset analistleri, A.K.P.’nin ‘Yeni Osmanlıcılık’ politikası uyguladığını öne sürmektedir. Rubin,

⁶ “(...) 1992 yılında Refah Partisi milletvekili olarak yaptığı bir konuşmada ‘Bu açıdan bu İkinci Cumhuriyet, Yeni Osmanlıcılık kavramlarını ve bu tartışmaların ortaya gelmesini çok sağlıklı olarak görüyorum ve geleceğe çok ümitle bakıyorum’ diyor.” *Türk Politika Sitesi* <<http://www.turkpolitika.com/makaleler-mainmenu-88/36-makaleler/3083-yeni-osmanclik>>

⁷ Mustafa Akyol, “Footnotes to History from ‘Turkey’s Kissinger’”, *White Path Web Site*, <http://thewhitepath.com/archives/2008/11/footnotes_to_history_from_turkeys_kissinger.php>

⁸ Ahmed Cenabî, “Rise of the Turkish crescent”, *El Cezire Internet Sitesi* <<http://english.aljazeera.net/focus/2009/03/200934165449939647.html>>

⁹ Mustafa Akyol, “Footnotes to History from ‘Turkey’s Kissinger’”, *White Path Web Site*, <http://thewhitepath.com/archives/2008/11/footnotes_to_history_from_turkeys_kissinger.php>

¹⁰ Alper Taş, “Yeni Osmanlıcılık Gerçeği”, *BirGün Gazetesi Internet Sitesi* <http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1242900159&year=2009&month=05&day=21>

kavramın yeni olmadığını, kavramı Sovyetlerin çöküşünden sonra gazeteci Cengiz Çandar'ın kullandığını belirtmektedir. 1993 yılında *Washington Post*'a konuşarak "Bence Kemalizm Türkiye'yi kendi içine döndürmüştür. Politikayı yeniden düşünmenin zamanı gelmiştir" demiştir. Bir süre sonra da Ali Bayramoğlu *Yeni Şafak*'ta "Yeni Osmanlıcılığın partizanları... Her gün artıyor" ifadesini kullanmıştır.¹¹ Ömer Taşpınar da Özal döneminde Türkiye'nin değişen vizyonuna vurguda bulunmaktadır:

"Cumhuriyetin resmî ideolojisi olan Kemalizm, sırtını İslâmî dünyaya dönmüş ve özgün bir Batılı yol izlemiştir. Bu tek taraflı uyum, Türkiye'yi çevreleyen bölgede yeni jeostratejik horizonlara, tehditlere ve fırsatlara paralel olarak Soğuk Savaş'tan sonra değişmeye başlamıştır. Bunun sonucunda, ilk olarak Turgut Özal döneminde (1983-1989 başbakan; 1989-1993 cumhurbaşkanı) ve daha yakın zamanda 2000'den bu yana A.K.P. iktidarında, Türkiye büyük Ortadoğu'yla daha fazla ilgilenir hâle gelmiştir." (Taşpınar 2008: 1-2)

Görüldüğü gibi Yeni Osmanlıcılık siyaseti, akımı ya da eğilimi yeni bir olgu değildir. 1990'ların başlarından itibaren değişen bölgesel ve küresel konjonktürün sonucunda ortaya atılmıştır. Yukarıda Yeni Osmanlıcılığı daha da gerilere, 1950'lere kadar götüren bir örneğe yer verilmiştir. Ancak, dönemin çift kutuplu yapısı ve Türkiye'nin sınırlı gücü, bu akımın güçlenmesine izin vermediğinden, Yeni Osmanlıcılığın parlatılmaya başlanması 1990'ların başı olarak alınması yanlış olmayacaktır. Yeni Osmanlıcılık 1990'ların ortalarından itibaren uykuya yatırılmış, 2000'lerle birlikte uygun koşulların oluşmasıyla yeniden gün yüzüne çıkarılmıştır. 2000'lerin başında A.K.P.'den önce de Ankara, geniş bir coğrafyayla ilgilendiğini açıkça ortaya koymuştur. Eski başbakanlardan Bülent Ecevit, 3 Mayıs 2000'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlediği Avrupa Birliği Şurası'nda ilgi alanı olarak gördüğü bölgenin sınırlarını çizmiş ve *Türkiye'nin aynı zamanda Avrupalı, Orta Asyalı, Ortadoğulu, Karadenizli, Kafkasyalı ve Doğu Akdenizli olduğunu* kaydetmiştir (Koçer 2009: 42). Ecevit hükümetinin dış politikaları bu çalışmanın konusu olmadığından ve herhangi bir karşılaştırmaya gerek duyulmadığından, çalışmada bu konunun ayrıntılarına girilmeyecektir.

¹¹ Michael Rubin, "Shifting Sides? The Problems of Neo-Ottomanism", *American Enterprise Institute for Public Policy Research Web Site* <<http://www.aei.org/article/21040>>

Yeni Osmanlıcılık Nedir?

Yeni Osmanlıcılığın en basit tanımıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimindeki topraklarda Türkiye'nin etkinliğini artırmayı hedefleyen bir akım olduğu söylenebilir:

“(…) Osmanlı Devleti'nin tarihî ve jeopolitik zemininde doğmuş bulunan ve o mirası devralan Türkiye'nin savunmasını sadece sahip olduğu sınırlar içinde düşünmesi ve planlaması imkânsızdır.

Bu tarihî miras, Türkiye'nin kendi sınırları ötesinde de her an müdahil olması gereken de facto durumlar doğurabilir. Bosna ve Kosova bunalımları bunun en canlı misalleridir.” (Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 41.)

Yeni Osmanlıcılar, Türkiye'nin eski Osmanlı İmparatorluğu topraklarında söz sahibi olduğunu iddia etmektedir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin “yeni” dış politika anlayışını aşağıdaki gibi açıklamıştır:

“Türkiye'nin yeni dış politika vizyonu, iki temel tespite dayanıyor. Türkiye AB, Ortadoğu ya da Orta Asya'nın çevre ülkesi değildir, bu coğrafyanın periferisinde yer alamaz, üç kıtaya yayılan geniş bir coğrafyayı etkileme gücüne sahip bir merkez ülkedir. Türkiye bu birikimine, bu tarihî misyona sahip çıkmak, bu zengin arka plana uygun bir rol üstlenmek borcundadır. Dış politika vizyonumuzu oluştururken temel aldığımız bir başka gerçek, Türkiye'nin artık sadece bölgesel güç olarak tanımlanamayacağıdır. Türkiye bu tarihî dönemeçte, küresel bir güç olma yolunda ilerlemelidir... Türkiye geleneksel dış politikasında rota değişikliği ihtiyacında değil. Ama mevcut rotamızı küresel bir vizyonla yeni dünya gerçeklerini göz önüne alarak bilinçli biçimde geliştirmek zorundayız.”¹²

Başbakan da yeni dönemin dış politikasının amacını bölgesel hattâ küresel bir güç olma iddiasına dayandırmaktadır. Bu iddiayı “tarihî miras” ile pekiştirmektedir. Başbakan, uluslararası konjonktürdeki değişiklikleri değerlendirmenin gerekliliğini vurgulamaktadır. 1990'ların başında Sovyetler Birliği yıkılmıştır; 2000'leri farklı kılan nedir? Öncelikle A.B.D.'nin Irak'ı ve Afganistan'ı işgal etmesi, Irak'ın fiilî ve hukukî olarak bölgelere ayrılması önemli farklardır. Bunların Türkiye üzerinde birtakım etkileri olmuştur. Akla gelen bir başka farklılık, enerji rotalarının belirlenmesine ilişkindir. Türkiye yeni rotalar üzerinde söz ve denetim sahibi olma arzusundadır. Olası rotada cereyan edecek çatışmalar ve bölge ülkele-

¹² Aktaran: Yasin Atlioğlu, “Davos krizi sonrası AKP'nin Yeni Osmanlıcılık Politikası”, *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Internet Sitesi*, <http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=273:davos-krizi-sonrasi-akpnin-yeni-osmanlclik-politikas&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150>

riyle gergin ilişkiler Türkiye'nin zararınadır. Ayrıca Kuzey Irak'taki yeni durum Türkiye'nin iç güvenliğini etkilemektedir. Bölgede etkili olabilme amacı ise Batıdan kopuşa değil, Batıyla ilişkileri geliştirmeye yöneliktir. Ankara şimdilerde Batıyla bağının artmasını bölgesinde iyi ilişkilere sahip bir devlet profiliyle sağlamaya çalışmaktadır. Başka türlü söylemek gerekirse, içinde bulunduğu bölgenin dünya iktisadî ve siyasî sistemiyle bütünleştirme kozunu oynamak için bölgede etkin ve saygın bir konuma ihtiyaç duymaktadır. Yalnız bunu "tarihî miras-sorumluluk" iddiası ve söylemiyle başarabilip başaramayacağı tartışmalıdır. Çünkü bölgede bu tür söylemler Osmanlı'nın geri dönüşüne zemin hazırlandığı şeklinde yorumlanabilir.

Alper Taş, Yeni Osmanlılığı şöyle tanımlamaktadır:

“‘Yeni Osmanlılık’ Türkiye egemen sınıflarının bir bölgesel güç olma stratejisidir. Başlangıçta Ordunun bu politikaya bir direnci olsa bile, bu direncin ortadan kalktığını, bu stratejinin ordu, büyük sermaye ve hükûmetin ortak stratejisi hâline geldiğini söylemek mümkündür. Türkiye egemen kesimleri tek kutuplu dünyanın sona ermekte olduğu, çok kutuplu dünyanın geliştiği böyle tarihsel bir dönemde, emperyalist güçler arasındaki çelişki ve dengelerden de yararlanarak bu stratejinin gerçekleşebileceğine inanıyorlar.”¹³

Taş'a göre Türkiye kendini ortaya atarak “bölgesel güç” olma amacına erişmeye çalışmaktadır. Soner Çağaptay da benzer bir iddia öne sürmektedir. Çağaptay, Türkiye'nin A.K.P. iktidarı altında Rusya'yla olduğu kadar İran, Suriye, Sudan ve Körfez devletleriyle de yakın ilişkiler kurduğunu ve bunun Batıda Yeni Osmanlılık olarak yorumlandığını belirtmiştir.¹⁴ Çağaptay'a göre Türkiye, Osmanlı topraklarında Avro-Atlantik çakarlarına da uygun olacak biçimde kendini ortaya atmıştır. Çağaptay, A.K.P.'nin dış politikasının Yeni Osmanlıcı olmadığını da öne sürmüştür. Çünkü hükümet, Türkiye'nin ağırlığını Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'da eşit olarak kullanmamıştır (Ibid).

Yeni Osmanlılık özü itibarıyla Türkiye'nin bugüne kadarki dış politika yönünü tamamen değiştiren “devrimci” bir dönüşüm anlamına gelmemektedir. Ötesi, Türkiye'nin Batı ittifakından kopuşuna yol açacak bir özellik de barındır-

¹³ Alper Taş, “Yeni Osmanlılık Gerçeği”, *Bir-Gün Gazetesi İnternet Sitesi* <http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1242900159&year=2009&month=05&day=21>

¹⁴ Soner Çağaptay, “The AKP's Foreign Policy: The Misnomer of Neo-Ottomanism”, *Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program Web Site*, <<http://www.silkroadstudies.org/new/inside/turkey/2009/090424B.html>>

mamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, zaman zaman Batılı kurum ve devletlerle çıkar çatışmasına düşse de hiçbir dönemde Batı dışı bir siyaset izleme amacına sahip olmamıştır. Aşağıda Ecevit örneğinde görüleceği gibi, İsrail’le daha önce de bazı sürtüşmeler yaşanmıştır. Ancak bunların hiçbiri ilişkilerin tümüyle kesilmesine neden olmamıştır.

A.K.P.’nin Yeni Osmanlılık olarak adlandırılan dış politika yaklaşımı nasıl tanımlanabilir? Kabaca Yeni Osmanlılık, komşu devletlerle sorunları çözme yolunda adımlar atarak ilişkileri geliştirmek ve böylece bölgesel güç konumunu elde edip bölgenin dünya iktisadî ve siyasî sistemine eklemlenmesini sağlamaktır. Bunu yaparken askerî güçten ziyade, bölge ülkeleriyle Türkiye arasındaki tarihî ve kültürel bağlar üzerinde durmaya özen gösterilmekte ve Türkiye’nin etkisini bu yolla artırmanın daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Yeni Osmanlılığa iki türlü tepki verildiği söylenebilir. Bunlardan birincisi, bu yaklaşımı uygun ve gerekli görenlerdir. Bu gruba liberaller, sol liberaller ve muhafazakârlar dâhil edilebilir. Bu grup, A.K.P.’nin dış politika uygulamalarının Türkiye’ye yeni fırsatlar yaratacağını ve Türkiye’nin bölgesel bir güç olma yolunda katkı sağlayacağını iddia etmektedir. Yalnız, Soner Çağaptay’ın yukarıda alıntılan görüşlerinde görüldüğü üzere, bu dış politika yaklaşımına Yeni Osmanlılık denilemeyeceği, çünkü A.K.P.’nin Balkanları, Kafkasları ve Orta Asya’yı ihmal ettiği yönünde görüşler de bulunmaktadır. Oysa Çağaptay’a göre, Yeni Osmanlı bir dış politika için bu bölgelerle de ilişkiler geliştirilmelidir. Bu itiraz, A.K.P.’nin uygulamaya çalıştığı politikanın Yeni Osmanlılık olmadığını kanıtlamaya yeterli değildir. Çünkü A.K.P.’nin adı geçen bölgelerle ilişkileri mevcut seviyesinde tutma niyetinin bulunduğunu söylemek zordur. A.K.P., Bosna-Hersek’i N.A.T.O.’ya kabul ettirmek için çaba harcamaktadır.¹⁵ Diğer Balkan ülkeleriyle ilişkileri geliştirme amacı da bulunmaktadır. Yani Balkanlarla ilgili girişimleri bulunmadığı söylenemez. Türkiye’nin Batıdan kopmadığı, aksine Batının Türkiye’ye yeni sorumluluklar konum vereceğini düşünenlerden biri de Hüseyin Bağcı’dır.¹⁶

İkinci grup, yani A.K.P.’nin dış politika yaklaşımını olumlu bulmayanlar ise ikiye ayrılmaktadır. Bu gruplardan ilki, A.K.P. dış politikasının Türkiye’yi Batıdan uzaklaştırdığını savunmaktadır. Bu iddia daha çok dış kaynaklıdır: Avrupa ve A.B.D. menşeli düşünce kuruluşları, Batılı siyasetçiler ve İsraili yetkililerin

¹⁵ *Star Gazetesi Internet Sitesi* <<http://www.stargazete.com/politika/turkiye-den-nato-ya-bosna-baskisi-haber-229433.htm>>

¹⁶ *Stratejik Boyut Internet Sitesi* <<http://www.stratejikboyut.com/yazi/turkiye-batidan-kopamazmi--865.htm>>

öne sürdüğü bir görüştür. Örneğin Fransız düşünce kuruluşu *Avrupa Siyasî Tahminler Laboratuvarı* (LEAP/Europe 2020), Soğuk Savaş döneminde “Batının kale-si” olan Türkiye’nin yeni dönemde güç kaybeden Batıyı tedricen terk ettiğini öne sürmektedir.¹⁷ İngiltere’de yayımlanan *The Times* gazetesi de “NATO’nun direği, Avrupa Birliği’nin potansiyel üyesi ve Ortadoğu’da Batı’nın stratejik müttefiki Türkiye, bugün bir felaketin eşiğinde” diyerek bu görüşe destek vermiştir.¹⁸ Cumhuriyet Halk Partisi (C.H.P.) Genel Başkanı Deniz Baykal gibi dış politikada gelenekçi dış politika çizgisindeki siyasetçiler de iktidarın Türkiye’yi Batıdan uzaklaştırdığı görüşünü paylaşmaktadır.¹⁹ Bu grup, A.K.P. dış politikasının A.B.D. ile uyumluluğunu ise gözden kaçırmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Amerikan-Türk Konseyi Başkanı ve emekli büyükelçi James Holmes, Türkiye’nin, “hem bağımsız rolü hem de AB ve NATO ile ilişkisi vurgulanarak diğer ülkelere özendirici model olabileceğini” belirtmiştir.²⁰

A.K.P. dış politikasını Yeni Osmanlılık olarak niteleyip olumsuz bulan ikinci grup ise sol muhalefet olarak adlandırılabilir. Bu başlık altında toplanabilecek görüşler, aslında A.K.P.’nin de öncülleri gibi A.B.D.’ye bağımlı politikalar izlediği ve Batıdan kopma gibi bir amacı bulunmadığı yönündedir. Batı iktisadî ve siyasî kurumlarıyla bütünleşerek bölgesinde söz ve güç sahibi olmak isteyen Türkiye’nin, A.K.P. döneminde de farklı bir hedefe yönelmediğini savunmaktadırlar. Bu grubun A.K.P. dış politikasını Yeni Osmanlılık olarak adlandırmasının nedeni, A.K.P.’nin uluslararası ilişkilerde yaptığı geçmişten -Osmanlı İmparatorluğu döneminden- gelen “sorumluluk” ve “tarihî miras” vurgusudur. Ahmet Davutoğlu ve dolayısıyla A.K.P., “stratejik derinlik” kavramı çerçevesinde Türkiye’nin, Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliği altında bulunmuş olan coğrafya ile tarihî ve kültürel bağlarının varlığı, bundan ötürü bölgede sorumluluk ve söz sahibi olması gerektiği iddiasındadır. Soldan A.K.P. dış politikasına karşı yükselen itiraz da bu politikanın A.B.D. politikalarıyla uyumluluğu, bölgenin uluslararası kapitalist sisteme eklemlenmesi amacı güttüğü ve bölgede emperyalizmin etkisini artıracığı noktalarındadır. Üstelik A.K.P.’nin uygulamaları, daha önceki hükümetlerin uygulamalarının zıddı değildir; Turgut Özal, Süleyman Demirel, Tansu Çiller-Necmettin Erbakan ve Bülent Ecevit dönemlerinde de benzer dış politika uygulamaları görülebilir. Söylem ve yöntemde farklılıkların mevcudiyeti, amaçta bir değişikliğe işaret etmemektedir.

¹⁷ *Cumhuriyet Gazetesi İnternet Sitesi* <<http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=118606>>

¹⁸ *Cumhuriyet Gazetesi İnternet Sitesi* <<http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=118492>>

¹⁹ *Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi* <<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=10974758>>

²⁰ *Cumhuriyet Gazetesi İnternet Sitesi* <<http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=113100>>

Yeni Osmanlıcılık ve Batı: Kopuş mu, Daha Fazla Entegrasyon mu?

Yeni Osmanlıcılık, Türkiye'nin Batıdan uzaklaşması veya Batı ittifakına alternatif arayışlarının bir sonucu mudur? A.K.P.'nin Batılı örgütlerden çıkıp mevcut dünya sisteminin dışında yeni bir sistem kurulmasına ön-ayak olma niyetinde midir? Böyle olduğunu söylemek bugün için mümkün görünmemektedir.

Bilindiği gibi Türkiye, özellikle 2. Büyük Savaş'ın bitişinden itibaren oluşan çift kutuplu uluslararası sistemde, Batı kampına dâhil olmak için yoğun çaba göstermiştir. Türkiye, 1950'de NATO üyesi olabilmek için Kore Savaşı'nda A.B.D.'nin yanında yer alarak Kore'ye asker göndermiştir. Bunun sonucunda, Demokrat Parti (D.P.) iktidarı döneminde Türkiye N.A.T.O.'ya üye kabul edilmiştir. Bu kabulde A.B.D.'nin yanında savaşa girmesi değil, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (S.S.C.B.) ile komşuluğundan ötürü Batının kanat ülkelelerinden biri -diğeri Yunanistan'dır- olması başrolü oynamıştır. Türkiye'nin Batı Bloğuna katılması, salt bekasını ve sınırlarını koruma kaygısıyla açıklanamaz. Ülke içindeki rejimin ve kurulu düzenin korunması amacı da bu katılımda büyük pay sahibidir. Sovyet tehdidi, Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetenlerin yüzünü Batıya dönüşüne neden olmuştur. 19. yüzyıldan bu yana süregelen Batılılaşma çabalarının etkisi de Batıya yönelişte pay sahibidir. Batılılaşma çabalarının amacı, *içinde bulunulan zor durumdan ya da çöküşten kurtulmaktır*; Batıya benzemek çözüm yolu olarak görülmüş fakat bir çare olamamıştır. Bunların yanı sıra, iktisadî ve finansal ihtiyaçlar da çift kutuplu dünyada bloklardan birinin tercih edilmesindeki etmenlerdendir. Bu çerçevede Türkiye, Avrupa Kömür Çelik Teşkilâtı'na (A.K.Ç.T., sonradan A.E.T. ve A.B.) da üyelik için girişimde bulunmuştur.²¹ Yaklaşık 46 yıldır Avrupa Birliği (A.B.) tam üyeliğine kabul edilmemiş olsa da Türkiye, Avrupa Konseyi'nin kurucu üyeleri arasındadır ve birlikle tam üyelik müzakerelerine başlamayı başaramamıştır.

Sovyetlerin çöküşünden sonra da Türkiye, Batıyla ilişkilerini koparıp yeni "fırsatlara" yelken açmak bir yana, bağımsızlığını kazanan Azerbaycan ve Türkî cumhuriyetlerle Batı arasında köprü olma iddiasını gündeme taşıyarak her iki tarafla ilişkilerini bu sav üzerinden daha ileri götürme amacı gütmüştür. Başka türlü söylemek gerekirse Ankara, bağımsızlığını kazanan devletlere Batının teknolojisini ve sermayesini taşımayı vaat ederken, Batıya da bu devletlerle ilişkilerini Türkiye üzerinden geliştirebilecekleri mesajını vermiştir. Davutoğlu da Soğuk Savaş-

²¹ Bu girişim Yunanistan'ın örgüte başvurusuyla aynı yılda, 1959 yılında gerçekleştirilmiştir. Türkiye, Avrupa Ekonomik Teşkilâtı (A.E.T.) ile 1963 yılında Ankara Antlaşması adı verilen ortaklık antlaşmasını imzalamıştır.

tan sonra Türkiye'nin pazarlık gücünün azalmadığına, aksine; arttığına inananlardır:

“Çift kutuplu yapının dağılması ile Türkiye'nin jeopolitik önemini, dolayısıyla da NATO nezdindeki pazarlık gücünü kaybettiğini iddia eden görüşlerin aksine uluslararası ilişkilerde tebarüz etmeye başlayan çok aktörlü güçler dengesi yapılması Türkiye'nin jeopolitik konumunu yeni unsurlarla daha da güçlendirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan sıcak çatışma riski yüksek jeopolitik boşluk alanlarına yönelik bir düzen arayışı Türkiye'nin dolaylı ya da doğrudan ilgisi dışında değildir.” (Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 233)

Görüldüğü gibi Davutoğlu Doğu Bloğu'nun dağılmasından sonra Türkiye'nin jeopolitik öneminin arttığını savunmaktadır. Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası hedefi, kurulacak yeni sistemde söz sahibi olmak ve etki alanını genişleterek çıkarlarını sağlamaktır. Dışişleri Bakanlığı da Davutoğlu'ndan farklı düşünmemektedir. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin önemini şu şekilde vurgulamaktadır:

“Türkiye, günümüzün küreselleşmiş dünyasında, uluslararası toplumun aktif ve sorumlu bir üyesi olarak Batı'yla Doğu'yu, Kuzey'le Güney'i uzlaştırmak yönünde çaba gösteren bir aktördür. Avrasya'nın merkezindeki coğrafi konumu ve geniş bir alana yayılan tarihî ve kültürel bağlarıyla kültürlerarası diyalog ve etkileşimin geliştirilmesinde önemli bir katalizör işlevi görmektedir.”²²

Böylece Türkiye, Sovyetlerin yıkılışıyla ortadan kalktığı düşünülen stratejik önemini koruduğunu vurgulamak istemiştir; S.S.C.B. çökmüş olsa da Rusya güçlü bir devlettir ve hem Rusya'nın eski etkisini kazanmasını önleme hem de sermaye-hammadde-meta-enerji naklinde alternatif rota olabileceğini vurgulama yolunda Türkiye, kilit bir noktada bulunmaktadır. Bu açılardan Türkiye, Batı için hâlâ vazgeçilmez olduğunu kanıtlama mücadelesine girişmiştir. Türkiye Orta Asya ve Kafkasya'da İran ve Rusya ile rekabet etmiş fakat rekabette üstünlüğü Rusya Federasyonu'na kaptırmıştır. “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne” kadar olan bölgenin batı kanadı, yani Balkanlar kısmına ise daha temkinli yaklaşmıştır.

İç siyasî ve iktisadî sorunlar, finansman ve teknoloji eksikliği v.b. nedenlerle Türkiye, 1990'ların ortalarından itibaren rekabetten geri çekilmek zorunda kalmış, 2000'lerle birlikte yeni bir atak başlatmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi 2000'lerin özelliği, A.B.D.'nin Irak'a ve Afganistan'a askerî olarak yerleşmiş olmasıdır. Yani 1990'ların başıyla 2000'lerin başı arasındaki temel fark, ilkinde

²² T.C. Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi <<http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa>>

geniş bir coğrafyada blok önderi devletlerden birinin yıkılışıyla bir güç boşluğunun oluşması ve bu boşluğu doldurmak için harekete geçen irili-ufaklı güçlerin varlığı, ikincisindeyse bir süper gücün adı geçen coğrafyanın bir bölümüne doğrudan yerleşmesidir. Türkiye'nin her iki dönemde de tavrı, etki alanını ve gücünü artırma yolunu seçmesidir. Bu nedenle yukarıda ele alınan “düzen kurucu ülke olma” iddiası ortaya atılmıştır. Bu iddianın temel dayanağı, Türkiye'nin adı geçen bölgede tarihî miras ve sorumluluğa sahip olduğudur. Yalnız, 1990'ların pan-Türkçü çağrışımlar yapan “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne” söylemi terk edilmiş, “Yeni Osmanlıcılık” kavramına ise görüldüğü gibi ihtiyatlı yaklaşmıştır. Ahmet Davutoğlu “düzen kurucu ülke” kavramını şu şekilde açıklamıştır:

“(…) Bizim dediğimiz Türkiye'nin düzen kurucu rolü. Gerek Ortadoğu gerek Kafkaslarda yeni düzen kurulması gerekir. Bunu kurarken biz aktif rol almak istiyoruz. Bu bir emperyal dürtü değil, bir gereklilik. ‘Yeni bir düzen kurulması lâzım, başkaları kursun, biz sonra intibak ederiz’ deyip geri çekilebilirsiniz. Ama bu Türkiye'nin büyüklüğüne, ulusal çıkar anlayışına yakışmaz. Ya bir kaos yaşayacağız ve bu bizim işimize geliyor diyeceğiz ya da biz bir düzen fikrinin öncülüğünü yapacağız. Türkiyesiz bir düzen kurulamaz.”²³

Davutoğlu'nun açıklamasında soru işareti yaratan noktalar bulunmaktadır. Birincisi, Davutoğlu düzenden neyi kastettiğini açıkça dile getirmemektedir. İkincisi, konjonktür ne kadar uygun olursa olsun, Türkiye'nin düzen kurmaya yetecek gücü ve etkisinin bulunmadığı söylenebilir. Çünkü hem kendi siyasî sorunları hem de iktisadî yetersizliği buna izin vermemektedir. Türkiye ancak, düzeni kuracak taraflardan birine eklenilerek kendi çıkarlarını kısmen de olsa korumaya çalışabilir. Türkiye'nin seçeceği tarafın Batı olacağı öngörülebilir. İbrahim Karagül, Davutoğlu'nun “düzen kurucu ülke” olma iddiasını aşağıdaki gibi yorumlamıştır:

“Açık söyleyeyim, ‘düzen kurucu ülke olma’ sözünü ilk anda ben de bir meydan okuma gibi algıladım. Çok iddialı bir sözdü. Ancak son yıllarda bölgesel düzeyde yapılanları dikkatle izleyen bir kişi olarak Türkiye'nin ‘yüz yıl sonra’ meydan okumaya giriştiğini açıkça söylemiş, yazmıştım zaten. (...) Bu bir hayalcilik değil, bölgesel ve küresel konjonktürün çok iyi okunmasıdır. Türkiye'nin önüne süreci tersine çevirecek engeller çıkarma konusunda niyetler zayıflarken, imkânlar da daralmaktadır.”²⁴

²³ İbrahim Karagül, “Davutoğlu, ‘düzen kurucu ülke’ ve yeni Osmanlıcılık!”, *Yeni Şafak Gazetesi* Internet Sitesi <<http://yenisafak.com.tr/yazarlar/?i=18509&y=IbrahimKaragul>>

²⁴ *Ibid.*

Davutoğlu düzen kurma iddiasını Batı dışında, Batıya alternatif olmaya mı dayandırmaktadır? Kendi ağzından bunun tam tersini beyan etmektedir:

“(…) Dış aktörler bile Türkiye’nin düzen kurucu rolünü benimsiyor. İsveç’teki AB toplantısında 27 bakana konuştum. İki saatlik oturumun bir saat on beş dakikasında ben konuştum. Ben emperyal dürtüyle ‘Osmanlı’nın çocuğuyum, dinleyeceksiniz beni ha yoksa’ falan demedim” (Ibid)

A.B. üyesi ülkelerin bakanları olduğu anlaşılan “dış aktörlerin”, Türkiye’nin yeni rolünü kabul ettiklerini öne sürmektedir. Öyleyse Türkiye, bu role Batıdan ayrı, Batıya karşı, kendi inisiyatifiyle soyunmuş değildir. Türkiye’nin “yeni rolünü” Batıya karşı oynayamayacağı, Philip Robins’in satırlarından da anlaşılmaktadır. Robins, Erdoğan ve çevresinin “Avro fobiden Avro filiye” geçtiğini kaydetmektedir (Robins 2007: 292). A.K.P.’nin umudu A.B. üyeliğinin ülkeye demokrasi ve çoğulculuk getireceği, bu nedenle gelecekteki olası askerî müdahaleyi önleyeceğidir (Ibid).

Bülent Aras ve Rabia Karakyapolat’a göre 1999 Helsinki zirvesinden sonra başlayan ciddi reform süreci, 2002 yılında A.K.P.’nin iktidara gelmesiyle hızlanmıştır. Reform süreci üç alanda etkisini göstermiştir: (i) Ulusal güvenlik anlayışındaki değişimler, (ii) bürokratik-otoriter dış politika yapımından sivil ve toplumsal dış politika yapımına kayma ve (iii) ekonomik liberalizasyon-istikrar (Aras ve Karakyapolat 2007: 472). A.B.’ye uyum reformlarının dış politika üzerinde kayda değer etkileri olmuştur. Suriye ve Mısır gibi Ortadoğu ülkeleriyle serbest ticaret anlaşmaları imzalanmıştır ve bu devletlerle ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Aras ve Karakyapolat’a göre bu adımlar A.B.’den uzaklaşma değil, A.B.’nin Ortadoğu politikasına ek adımlar olarak görülmelidir (Ibid: 476). Hem Türkiye hem Mısır, Barselona sürecinin birer parçasıdır ve 2010 yılında Akdeniz serbest ticaret bölgesine katılmayı planlamaktadırlar. A.B.’nin Ortadoğu politikası için ek adımlar atmanın Türkiye’nin kendi inisiyatifiyle yürüttüğü bir dış politika atağı olduğu söylenemez. Bu nedenle A.K.P.’nin Yeni Osmanlıcilik olarak adlandırılan “yeni” dış politika anlayışının Batıdan uzaklaşma veya kopma olmadığı açıktır. Yani Türkiye, bölgeyi Batıya bağlamaya çalışmakta, kendini Batıdan uzaklaştırmamaktadır. 1990’lardaki köprü görevinin bir başka türü, kısa bir aradan sonra 2000’lerde de uygulamaya koyulmuştur. Ahmet Davutoğlu da Türkiye’nin temel dış politika hedefini Avrupa’yla bütünleşme olarak ortaya koymuştur (Gümüşel et. al., 2009: 39).

Ömer Taşpınar kapitalizm, küreselleşme ve A.B.'ye katılma amacının A.K.P.'ye İslâmcı geçmişini gizlemede ve serbest pazarcı, Batıcı muhafazakâr demokrat parti olduğunu kanıtlamada önemli rol oynadığını öne sürmektedir (Taşpınar, *a.g.e.*, s. 13). A.K.P., A.B. üyeliğini iç ve dış politika gündeminin en tepesine yerleştirmiştir. Böylece Türkiye'nin iş çevrelerinin, birçok liberal entelektüelin ve orta sınıfın çoğunun desteğini kazanmıştır (Ibid). Bu yönde politikalar uygulayan bir partinin Türkiye'yi Batıdan uzaklaştırma niyetinde olmadığı söylenebilir. Taşpınar'a göre Davutoğlu'nun Yeni Osmanlıcılığı, Erbakan'ın politikalarından çok farklıdır: Erbakan Libya, İran, Malezya ve Endonezya gibi Müslüman ülkelerle İslâmî ittifak kurmaya çalışırken A.K.P. önderleri, Batıyla ilişkileri tamamlamak için Doğuya uzanmak istemektedir. Yoksa A.K.P.'nin ve Davutoğlu'nun amacı, Batının yerine Doğuyu koymak değildir (Ibid: 14). Türkiye içeride iktisadî ve siyasî liberalizasyona doğru yol almakta ve A.B. ile iktisadî-siyasî bağları güçlendirmektedirken, Ortadoğu'da da sivil-iktisadî bir güç olarak ortaya çıkmaktadır (Aras ve Karakyapolat, *a.g.e.*, s. 476). Gökhan Koçer de buna benzer düşünceler ileri sürmektedir:

“(...) AKP'nin kök partileri olan MNP-MSP-RP-FP [Millî Nizam Partisi- Millî Selamet Partisi-Refah Partisi-Fazilet Partisi], Türk dış politikasının geleneksel çizgisine en fazla karşı olan kesimi oluşturmuşlardır (...) Ancak, aynı gelenekten gelen AKP açısından farklı bir durum sözkonusudur.” (Koçer *a.g.e.*, s. 46)

Türkiye'nin Batıdan uzaklaşmadığının bir göstergesi, A.K.P.'nin “yeni” dış politika anlayışının A.B.D.'den de destek gördüğü iddiasıdır:

“(...) İddia edilenin tersine bu strateji ABD'ye rağmen değil, bizzat onun onayıyla yürüyen bir strateji olarak yürülmektedir. Obama'nın Türkiye ziyaretinde ortaya koyduğu ‘model ortaklık’ kavramı bu onayın bir göstergesidir. ABD emperyalizmi özellikle Ortadoğu'yu görece kendi rolünü oynayabilen bir partnerle şekillendirebileceğinin farkında. (...) Fakat burada bir rolden söz edilirken bunu ABD emperyalizmi emrediyor, Türkiye yapıyor basitliğinde ele almak doğru değildir. ‘Model ortaklık’ aynı zamanda çelişkili-çatışmalı bir ortaklığı içeriyor. Türkiye egemenleri esas olarak ABD çıpasına bağlı (AB değil) Çin-Rusya-İran ve AB'yi hesap eden çok yönlü bir siyaset izliyor. Ahmet Davutoğlu'nun Obama seçildikten sonra ABD'ye yaptığı ziyarette ifade ettiği üzere ‘Obama ile Türkiye'nin dış politika tercihleri ve öncelikleri tamamen örtüşmektedir.’”²⁵

²⁵ Alper Taş, “Yeni Osmanlıcılık Gerçeği”, *BirGün Gazetesi İnternet Sitesi* http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1242900159&year=2009&month=05&day=21

Taş'a göre Obama'nın da ifade ettiği gibi Türkiye, "Doğu ile Batı'nın birbirinden ayrıldığı yer değil, bir araya geldikleri yerdir"; bu dönemde Yeni Osmanlılık, "İslâm ülkelerinin küresel arenada lideri olmaktır". Bunun nedeni ise basittir: İslâm dünyası, küresel sistemin işleyişine çok az katkı sunmaktadır. Yeni Osmanlılık esasen yumuşak güç kavramına dayanmaktadır. Türkiye, Soğuk Savaş ve sonrasında bir dönem için "sert güç" uygulamış, 2000'lerde ise "yumuşak güç" geçiş yapmıştır. Yumuşak güçten kasıt, diğer aktörlerin davranışlarını güç sahibinin önceliklerine göre değiştirmesidir (Oğuzlu 2007: 83). Ömer Taşpınar'a göre yumuşak güç; siyasî, iktisadî, diplomatik ve kültürel etkidir (Taşpınar, *a.g.e.*, s. 15). Taş'a göre yumuşak güç iktisada ve kültüre dayandırılmaya çalışılsa da "(...) bu gücün maceracı yayılmacı askerî bir güce doğru evrildiğini görmek gereklidir.²⁶ Aslında şöyle söylemek daha doğru olacaktır: Yumuşak güce sahip olan bir devletin, etkili olabilmek için önemli çapta askerî bir güce dayanması da gerekmektedir. Askerî gücü yeterli olmayan bir devletin siyasî, diplomatik ve kültürel olarak etkili olamayacağı açıktır. Askerî güç de söz konusu devletin iktisadî gücüyle yakından ilişkilidir. Örneğin A.B.D.'nin iktisadî ve askerî gücünden yoksun olduğu düşünülün: Bu durumda A.B.D., dünya çapındaki etkisinden de yoksun kalacaktır. Bir başka deyişle Taş'ın sözlerini tersinden okumak gerekmektedir; yayılmacı devletler için zorunlu işe yaramadığı durumlarda yumuşak güç, hedefe ulaşmakta etkin bir yöntem olarak kullanılabilir. Salt "tarihî veya kültürel derinliğe" dayanan bir yumuşak güç uygulama stratejisinin arzulanan amacı gerçekleştirmeye yetmeyeceğini söylemek mümkündür.

Yukarıda yazılanlara karşın Türkiye'nin Batıdan koptuğu izlenimi veren dış politika uygulamaları nelerdir? Bu uygulamaların gerçekten Türkiye'yi Batıdan uzaklaştırıp uzaklaştırmadığını ele almak gerekmektedir. Türk dış politikasının belli başlı gündem maddeleri arasında Kıbrıs sorunu, İran ve Suriye'yle ilişkiler, İsrail-Filistin sorunu, Irak'taki gelişmeler, A.B.D.-Türkiye ilişkileri, A.B. üyeliği, Rusya-Gürcistan çatışması sayılabilir.

Ortadoğu ve Türkiye

Ortadoğu'nun sorunları çok boyutlu, uzun zamandan beri süregelen ve karmaşık problemlerdir. Türkiye, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana bu sorunlara genellikle uzak durmayı tercih etmiştir. Bağdat ve Sadâbâd Paktları örneklerinde ise, bölgede etkin olma amacından çok, kendi güvenliğini sağlama alma amacı

²⁶ Alper Taş, "Yeni Osmanlılık Gerçeği", *BirGün Gazetesi İnternet Sitesi* http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1242900159&year=2009&month=05&day=21

öne çıkmıştır. Çeşitli dönemlerde Ortadoğu devletleriyle yakınlaşmaya çalışıldıysa da bu yöndeki çabalar, bölge ülkelerince kuşkuyla karşılanmıştır. Soğuk Savaş döneminde Arap milliyetçileri Türkiye’yi Batı düzeninin jandarması olarak algılamıştır. Bu durum hâlâ devam etmektedir. İki taraf da birbirine karşı şüpheyle yaklaşmaktadır (Rouleau, *a.g.y.*, s. 115). Oğuzlu, Soğuk Savaş boyunca Türkiye’nin N.A.T.O.’nun bölgedeki doğal uzantısı olarak görüldüğünü belirtmektedir; N.A.T.O. bölgede emperyal güçlerin bir kurumudur ve bu örgüte üyeliği, Türkiye’nin imajını olumsuz etkilemiştir (Oğuzlu, *a.g.y.*, s. 85). Tam tersi görüşler mevcutsa da bugün için Arapların Türkiye’ye bakışının köklü bir değişime uğradığını iddia etmek güçtür.²⁷

Ankara son dönemde genelde Ortadoğu, özelde Arap devletleriyle ilişkilerini düzeltme yolunda çeşitli adımlar atmaktadır. Türkiye’nin son yıllarda Ortadoğu’ya özel önem vermesinin sebebi, güvenlik kaygıları ve ticarî imkânlar şeklinde özetlenebilir. Irak’ta yaşananlar, bölgedeki en önemli değişikliklerden biridir. Irak’ın değişen yapısı, Türkiye’yi de derinden etkilemektedir. Mart 2003’te *A.B.D.’nin Irak’ı işgali ve Saddam Hüseyin’in devrilmesiyle* ülke Şîî ve Sünnî Arap bölgeleri ve Kuzey Irak şeklinde fiilî ve hukukî olarak üçe bölünmüştür. Yeni yapının Türkiye’yi daha fazla ilgilendiren bölümü, Kuzey Irak’taki yeni oluşumdur. Çünkü bu bölgede bir Kürt yönetimi vücuda getirilmiştir. Türkiye başlangıçta bu oluşuma kendi güvenliği ve bölgedeki Türkmenleri neden göstererek itiraz etmiştir. 1990’lar boyunca Kürt ayrılıkçılığı ve irtica, yeni ulusal güvenlik tehditleri olarak Millî Güvenlik Siyaset Belgesi’ne dâhil edilmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanı bu konuların dış tehditlerden daha vahim olduğunu belirtmiştir (Aras ve Karakyapolat, *a.g.y.*, s. 472). 2000’lerde de benzer bir durumdan bahsedilebilir. Irak’a ilişkin olarak Ankara’nın iki tehdit kaygısı bulunmaktadır: (i) Kuzey Irak’taki Kürt özerkliğinin ya da bağımsızlığının Türkiye’deki Kürt nüfus üzerinde yaratacağı etki ve (ii) Irak’ta kurulacak zayıf bir merkezî hükümetin bölgenin P.K.K. için “güvenli bir cennet” hâline gelme ihtimali (Ibid: 480). Ankara etnik ayrılıkçılık ve mezhep kargaşalıkları korkusundan ötürü bölgenin istikrarsızlaşmasını istememektedir. A.K.P. çeşitli defalar A.B.D.’nin Irak işgalinde Türkiye topraklarını kullanması için Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.)’nde yapılacak olan oylamayı ertelemiş ve A.B.D.’yle tazminat konusunda sıkı pazarlıklar yapmıştır (Taşpınar, *a.g.e.*, s. 18). A.K.P. ve zamanın Dışişleri Bakanı Abdullah

²⁷ Emre Kızılkaya bu konuda şunları not etmektedir: “Diğer yandan çok daha ciddi bir gelişme olarak, Arap dışişleri bakanları ‘bizim meselelerimize Arap olmayanlar karışmasın’ diye Türkiye’yi üstü kapalı bir biçimde eleştiriyorlar.” Emre Kızılkaya, “Yeni Osmanlılık rüyasına karşı denge siyaseti”, *Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi* <<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/10935636.asp?gid=200>>

Gül, Türkiye'nin bölgesel barış girişimiyle Irak'ın komşularını harekete geçirerek savaşı önleyebileceğine inanmış, bu amaca yönelik olarak savaştan haftalar önce altı bölge devletini -Türkiye'yle birlikte Mısır, Ürdün, İran, Suudî Arabistan ve Suriye- bir araya getirmiştir (Ibid). Sonuçta A.B.D.'nin saldırısını önleme maksatlı İstanbul Deklarasyonu ortaya çıkmıştır. Bu uğraşlar Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak için verilmişti ama bu başarılamamıştır. A.B.D. işgali de Irak'ta etnisite ve mezhep temelli federal bir oluşmasına yol açmıştır. Bu da Ankara'nın korkulu rüyasıdır. Dolayısıyla Türkiye'deki sivil ve askerî bürokrasinin gözünde Irak'ın toprak bütünlüğü "kırmızıçizgi" hâline gelmiştir. Aras ve Karakyapolat'a göre A.K.P. olaya bu şekilde bakmamıştır. Tersine, değişik bir politika izleyerek Irak'taki sorunlara "daha uyumlu ve esnek" yaklaşmıştır: Yeni politika "etnik ve mezhebî ayrımlara bakılmaksızın çeşitli toplum kesimleriyle ilişki kurulması" şeklinde biçimlendirilmiştir (Aras ve Karakyapolat, *a.g.y.*, s. 481). Aras ve Karakyapolat bunun sadece Kürt özerkliğinin kaçınılmazlığına pragmatik bir karşılık olmadığını, aynı zamanda dışarıdan gelen tehdit algısı geleneğinden uzaklaşmak anlamına geldiğini iddia etmektedir (Ibid). Öte yandan tam anlamıyla böyle olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü hükümet aynı zamanda A.B.D.'den de destek beklediğini, bu konuda A.B.D.'nin üzerine düşeni yerine getirmesi gerektiğini sıklıkla yinelemektedir.²⁸ Aynı zamanda hükümet, sınır ötesi operasyon seçeneğini de tamamıyla terk etmiş değildir.²⁹ Çünkü bu seçenek askerî gücün

²⁸ 23 Mayıs 2007 tarihinde *ATV Ana Haber Bülteni*'ne katılan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, A.B.D.'nin üstüne düşeni yapması gerektiğini söylemiştir: "Kuzey Irak'ta konuşlanmaya yönelik ABD ve koalisyon güçlerinden beklentilerimiz var. Bu terör örgütünün arkasında şu vardır, bu vardır şeklindeki açıklamalar süreci etkiliyor." *Haberler.Com Internet Sitesi* <<http://www.haberler.com/sinir-otesi-operasyona-vakti-saati-geldi-haberi/>>

²⁹ Aynı bültende Erdoğan, sınır ötesi operasyon hakkında da konuşmuştur: "Erdoğan, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Büyükanıt'ın 'Kuzey Irak'a operasyon yapılmalı ama siyasi kararın ortaya çıkması gerekir' yönündeki sözlerinin hatırlatılması üzerine, şunları söyledi: 'Biz şimdi ülkemizin huzuru, mutluluğu neyi gerektiriyorsa bunu yaparız ve bu konuda da bizim güvenlik güçlerimizle askerimizle polisimizle ayrı düşmemiz söz konusu olamaz. Yapılması gereken neyse sınır ötesi, sınır içi bunun vakti saati geldiğinde zaten iletişimlerimiz anında kurulur. Bunun için belli ön hazırlıklar zaten her zaman vardır. Burası Türkiye Cumhuriyeti devleti, kabile değil. Böyle bir şeyde anında atılması gereken adımları atacak güçteyiz. Zaten polisimiz, askerimiz hazır durumda. Şu anda zaten hassasiyet var. Bu konuda adım atılması gerektiğinde bu adım atılır, hiç gecikmez. Siyasi irade olarak biz zaten her zaman özellikle terör konusunda güvenlik güçlerimize şunu söyledik 'Şu anda Parlamento hariç bizden istediğiniz yetki varsa söyleyin her zaman veririz. Ama işin Parlamento boyutu olduğu zaman o ayrı, o olağanüstü bir haldir. O zaman Parlamento toplantıya çağırılır ve bununla ilgili karar alınır. Ama şimdiden zamanı zemini belli olmayan bir yerle ilgili herhalde parlamentodan karar çıkartılacak olursa bunun geleceğe yönelik ülkeler arasında neler getireceğini takdir edersiniz. Ama geldiği zaman parlamentodan bir kararı kesinlikle alırız ve desteği veririz. Ülkemizin buradaki çıkarları önemlidir. Halkımızın huzuru ve mutluluğu için ne ya-

devreye sokulması anlamına gelmektedir ve “yumuşak güç” kavramının mantığına terstir.

Taşpınar’a göre işgalden bu yana Türkiye’nin en büyük korkusu meydana gelmiştir: Irak uluslararası terörizmi beslemeye başlamış, mezhebî ve etnik şiddetle yüz yüze kalmış, Tahran’ın bu ülkedeki etkisi artmış ve Irak Kürtlerinin özerklik isteği daha fazla dillendirilmeye başlanmıştır (Taşpınar, *a.g.e.*, s. 19). Aras ve Karakyapolat’ın iddiasının aksine, Taşpınar A.K.P.’nin “Şîî hilâlinin” oluşmasını önlemek için Sünnî dayanışması kurmak istediğini öne sürmektedir (Ibid: 20).

A.K.P.’nin soruna bakışında bir mezhebî tınının varlığından kuşkulanılsa bile temel güdü güvenliğe, ticarete ve enerji ihtiyacına dayandırılabilir. Rusya ve İran’la sorun yaşanması durumunda petrol nedeniyle Irak-Türkiye ilişkilerinin yeteri kadar yakın olması gerekmektedir. Irak enerji temininde Türkiye için alternatif olma konumunu korumaktadır. Türkiye menşeli firmaların Kuzey Irak’taki yatırımları, işin ticaret boyutunu oluşturmaktadır. Dışişleri Bakanlığı da bu duruma dikkat çekerek Ortadoğu’yla ticareti geliştirme stratejileri sayesinde dış ticaretin hacmi ve yapısının değiştiğini belirtmektedir.³⁰ Bölgenin uluslararası ticarete daha fazla dâhil olabilmesi için istikrarın önemi büyüktür. Bölgede barışın sağlanması Türkiye’nin güvenliğine de kazancına da doğrudan etkide bulunacaktır. A.K.P. bölgeye mezhebî açıdan baksa da aslolan, hükümetin iktisadî programını ve ekonomik çıkarları güvence altına almaktır. Bunun Batıdan uzaklaşılması olarak yorumlanması mantıklı görünmemektedir. Dış politikanın topyekûn Batıdan uzaklaştığı iddialarının karşısında Ermenistan’la başlatılan yeni dönem, aksinin en önemli kanıtlarından biridir ve çalışmada ele alınmasının nedeni de budur. Bu devletle yeni dönemin kesintiye uğraması söz konusu olursa bu, dış politikada Batıdan uzaklaşma sonucunda değil, Ermenistan’ın tutumundan ve bu tutum sonucunda oluşan içerideki baskılardan kaynaklanacak gibi görünmektedir.

İsrail-Filistin Sorunu ve A.K.P. Hükümetleri

pılması gerekiyorsa yaparız. Komşularımız, komşuluk hukukunu asla çiğnememelidir. ABD siyasi müttefikimiz. Biz onların daveti üzerine ta Afganistan’a gidiyoruz. Amerika üzerine düşeni yapmalı. Vakti saati geldi, beklenenler olmuyorsa o zaman Türkiye’nin bir yerlerden emir almaya da ihtiyacı yok. Amerika’ya rağmen diye bir şey yok zaten. Türkiye’yi uluslararası platformda bağlayan NATO’dur. Ülkemiz tehdit altındaysa atmamız gereken adımlar var. Burada bize yardımcı olması gereken ülkelerin atması gereken adımlar var. Biz burada kararımızı verir, adımımızı atarız. Kimseden şüphesi olmasın. Çok açık ve net!” *Haberler.Com Internet Sitesi* <<http://www.haberler.com/sinir-otesi-operasyona-vakti-saati-geldi-haberi/>>

³⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı *Internet Sitesi* <<http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelistmeler.tr.mfa>>

Köklü bir geçmişi bulunan *İsrail-Filistin sorunu*nda A.K.P. hükümetlerinin tutumu, Batılılarca en fazla eleştirilen başlıklardan birisidir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos zirvesindeki davranışı, Türkiye'nin Batıdan uzaklaştırılmasına dair sunulan kanıtlardan biri olarak öne sürülmektedir. Öte yandan bu çıkış, Türkiye'de muhalif çevrelerce iç siyasete ve Ortadoğu'ya yönelik bir puan toplama girişimi olarak nitelendirilmiştir. Tabanı dolayısıyla A.K.P. Filistin söz konusu olduğunda hassasiyet göstermek zorundadır. Ayrıca Arap ve İslâm dünyasında etkin ve saygın bir konuma sahip olabilmenin yolu, Filistin tarafını desteklemekten geçmektedir. 2000 İntifadası Türkiye kamuoyunda Filistinlilere sempatinin artmasına neden olmuştur (Robins, *a.g.y.*, s. 299). Bu da A.K.P.'yi "kırılğan bir denge" inşa etmeye yöneltmiştir: İsrail'le de Filistin'le de bağları koparmamak şeklindeki bu denge, realist bir yaklaşımdır (Ibid). Kemalist bürokratik yapı İsrail'le işbirliğini sürdürürken, A.K.P. İsrail'e keskin eleştiriler yöneltecektir (Ibid 300). Erdoğan'ın Davos'taki çıkışı bu tespite uygundur. Mustafa Zeyn, Haaretz gazetesinden aktararak ismi verilmeyen bir Millî Güvenlik Kurulu (M.G.K.) üyesinin şunları söylediğini iddia etmiştir:

"Arapların imparatorluğa yönelik tarihî ihaneti, biz Türklerin bilincine kök salmıştır. Bölgeye Osmanlı gibi bakıyoruz ve bu bağlamda İsrail müttefikimiz."³¹

Bu sözler Robins'in belirttiği Türkiye'nin ikili tavrına bir kanıt olarak sunulabilir. Hükümet İsrail'e eleştiriler yöneltirken, bürokrasi ise İsrail'e göz kırpmaktadır. Bu durum bürokrasi ve hükümet arasında bir çekişme ve çelişmeye mi işaret etmektedir, yoksa Ortadoğu'da Robins'in de öne sürdüğü gibi bağları koparmamak amacıyla denge inşa etme niyetinin sonucu mudur? Bu soruya bakılan açıya göre yanıt verilebilir. Ancak, aşağıda da ele alınacağı gibi, İsrail ile askerî-ticarî bağların koparılması, amacın kırılğan da olsa bir denge kurmak için çaba gösterildiği ihtimalini güçlendirmektedir.

Aras ve Karakyapolat Türk dış politikasını oluşturanların Filistin sorununu sorumluluk alanı ve Ortadoğu'da yapıcı bir Türkiye rolü için fırsat olarak değerlendirmektedir; Türkiye'nin "yeni" coğrafi imajı daha güven verici bir rol oynamaya izin vermektedir (Aras ve Karakyapolat, *a.g.y.*, s. 478).

Diğer taraftan İsrail'e karşı çıkışta bulunan ilk Türk siyasetçisi Erdoğan'dır. Daha önce eski başbakan Bülent Ecevit, İsrail'in 2002 Nisanındaki Cenin

³¹ Mustafa Zeyn, "Yeni Osmanlılık' eğilimi güçleniyor", *Radikal Gazetesi İnternet Sitesi*, <<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=923354&Date=25.02.2009&CategoryID=99>>

operasyonunu soykırım olarak nitelemiştir (Robins, a.g.y., s. 299). Fakat Ecevit, daha sonra geri adım atmıştır. 2009 yılında, 1996 tarihli Türkiye-İsrail askerî antlaşmasına istinaden her sene yapılan Anadolu Kartalı tatbikatına İsrail çağırılmamıştır. Erdoğan, İsrail'in tatbikat dışı bırakılmasını Türkiye kamuoyuna dayandırmıştır.³²

A.K.P.'nin Türkiye'yi Batıdan koparan bir politika izlediğini öne sürenlerin bir başka argümanı, Ocak 2006'da Halid Meşal önderliğindeki HAMAS delegasyonunun Ankara'daki temaslarının hükümetin niyetini ortaya koyduğudur. Fakat hükümet bu ziyaretin Türkiye'nin Ortadoğu'da daha büyük diplomatik bir rol oynama yetisi vereceğini umut etmiştir (Taşpınar, a.g.e., s. 25). A.K.P. kendini "HAMAS'a gereken mesajları verdiğini" söyleyerek savunmuştur (Ibid).

Başbakan Erdoğan'ın çıkışının ve bölgede saygın bir imaj yaratma hedefinin İsrail-Türkiye ilişkilerine olumsuz bir etkide bulunduğu bir gerçektir. Milliyet gazetesinin Haaretz'e dayanarak verdiği habere göre İsrail Savunma Bakanlığı Siyasî Güvenlik Bürosu Başkanı Amos Gilad, "kendisine HAMAS'ın mesajını iletmek isteyen Başbakan Erdoğan'ın Dış Politika Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu ile görüşmeyi reddetmiştir."³³ Hem İsrail'le hem de Araplar ve Filistin'le aynı anda pürüzsüz ilişkiler kurmak mümkün olmayacağından ve iç siyaseti de göz önünde bulundurma gerekliliğinden, Erdoğan'ın çıkışı mantıklı addedilebilir. Kaldı ki İsrail'le ilişkilerin bir de iktisadî-ticarî boyutu mevcuttur ve bu boyutun ihmal edildiği söylenemez. Örneğin, Ocak 2007'de Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (T.O.B.B.), İsrail'deki Erez sanayi bölgesini yeniden canlandırma projesine ilişkin atılacak adımları görüşmek üzere Ankara Forumu'nun dördüncü toplantısını gerçekleştirmiş ve ortak bildirge yayımlayarak uygulama aşamasına geçme kararını duyurmuştur (Aras ve Karakyapolat, a.g.y., s. 479). Aşağıda Ankara Forumu'nun diğer toplantılarına ilişkin bilgiler bulunmaktadır:

"Türkiye'nin barışın tesisi çabalarına ekonomik alanda yaptığı katkıların en somut ifadesi, ülkemizin öncülüğünde 2005 yılında Türkiye (TOBB), İsrail (İsrail İmalatçılar Birliği) ve Filistin'den (Filistin Ticaret Odaları Federasyonu) işadamlarının katılımıyla kurulan Ankara Forumu aracılığıyla Filistin'de sanayi bölgeleri kurma projeleridir. 27 Nisan 2005 tarihinde Ankara'da gerçekleştirdiği ilk toplan-

³² <http://english.aljazeera.net/focus/2009/03/200934165449939647.html> Ahmed Cenabî'nin habesine göre Erdoğan şöyle demiştir: "Siyasî iktidar sahipleri, kamuoyunu gözönüne almalıdır... Bu bir nezaket sorunudur... Ben halkın, Türkiye'nin kendi kararlarını alan güçlü bir ülke olduğunu bilmesini istiyorum. Kimseden emir almayız!"

³³ *Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi* <http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=Haber_Detay&ArticleID=1049732>

tıdan sonra, 8 Haziran 2005'te Kudüs'te, 20-21 Eylül 2005'te İstanbul'da, 15 Ocak 2007'de Tel Aviv'de, 30 Mart 2007'de Vaşington'da ve 4 Eylül 2007'de Kudüs'te olmak üzere 6 kez toplanan Forum, 7. toplantısını 13 Kasım 2007 tarihinde Ankara'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, İsrail Devlet Başkanı Shimon Peres ve FUY Başkanı Mahmud Abbas'ın eşbaşkanlıklarında yapmış ve bu toplantıda, Hamas'ın Haziran 2007'de Gazze'nin kontrolünü ele geçirmesi sonrasındaki gelişmeler nedeniyle askıya alınan Erez Sanayi Bölgesi'nin yeniden canlandırılması projesine ilaveten, Batı Şeria'daki Tarkumiye'de de bir sanayi bölgesi kurulması ortak imzalarla karar altına alınmıştır. Sözkonusu proje Orta Doğu Dörtlüsü Temsilcisi Tony Blair tarafından desteklenmeye değer öncelikli dört proje arasına alınmıştır. (Blair tarafından desteklenmeye değer olarak belirlenen diğer üç proje, Almanya tarafından Calume'de inşa edilmesi öngörülen sanayi bölgesi altyapısı projesi, Japon finansmanı ile Eriha'da gerçekleştirilmesi planlanan 'Barış Koridoru' projesi ve Dünya Bankası tarafından kuzey Gazze'de gerçekleştirilecek olan acil kanalizasyon arıtma projesidir.)³⁴

İran-Suriye-Türkiye İlişkileri

A.K.P.'nin *İran ve Suriye*'ye yaklaşımı da pragmatik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Birincisi, Türkiye, Suriye ve İran'ın ortak bir güvenlik kaygısına sahiptir. Üç ülke de Kürt ayrılıkçı hareketi ile karşı karşıyadır. İkincisi, ticaret üç ülkenin birbiriyle ilişkilerinde belirleyici etmenlerden biridir. Üçüncüsü, Türkiye enerji temininde İran'a bağımlıdır. Dördüncüsü, İran ve Suriye yalıtılmışlıklarını azaltabilmek için Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Son olarak, Türkiye ile Suriye sınır aşan sular konusunda zaman zaman ters düşmektedir.

Robins'e göre Türkiye ve Suriye, 1998 yılında P.K.K. lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'den sınır dışı edilmesinden sonra ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Suriye yalıtılmışlıktan kurtulmak için, Türkiye terörizmi ancak Şam sayesinde durdurabileceğini anlamasından ötürü bu yola girmiştir (Robins, *a.g.y.*, s. 296). İran ve Suriye örneklerinde de görüldüğü gibi, bir devletin herhangi bir ittifakın içinde yer alması, onun çevresiyle ilişkilerini tamamen koparacağı anlamına gelmez. Çeşitli çıkarlar ve sorunlar nedeniyle oluşturulan diyalog, ikili anlaşmalar ya da geçici ittifaklar ulus devletler için vazgeçilmezdir. Ayrıca İran ve Suriye gibi tecrit edilmiş iki devleti uluslararası sisteme daha fazla entegre etmek, hem Türkiye'nin hem de Batının çıkarına olacaktır.

Batılı Devletler ve Kurumlarla İlişkiler

³⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi <<http://www.mfa.gov.tr/orta-dogu-baris-sureci.tr.mfa>>

Bu başlıklar Batıyla sorun yaratan gelişmeler olarak değerlendirilse de “Yeni Osmanlıcılık” politikasının ideologları ve uygulayıcılarının Batıdan kopma niyetinde olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin A.K.P.’nin *N.A.T.O.* üyeliği ile ilgili bir çekincesinin bulunmadığı, Bosna-Hersek’i bu örgüte üye kabul ettirme girişimlerinde görülebilir.³⁵ Batıdan kopmakta olan Türkiye, niçin Bosna-Hersek gibi bir potansiyel müttefikini *N.A.T.O.*’ya kabul ettirmek istemektedir? Bu, Ankara’nın uzun erimde Batı ittifakından ve sisteminden çıkma gibi bir niyeti olmadığına dair bir kanıttır. A.K.P. önderliğinden *N.A.T.O.* aleyhtarı söylemi de kaydedilmemiştir. Aksi yönde beyanata rastlamak ise mümkündür. Örneğin Ahmet Davutoğlu bir röportajında, Türkiye’nin en kurumsal bağının transatlantik ilişkileri -*N.A.T.O.* üyeliği- olduğunu söylemiştir (Gümüşel, *a.g.e.*). Bunlara ek olarak A.K.P., Türkiye ile A.B.D. arasındaki ikili antlaşmaları hiçbir zaman gündeme getirmemiştir. Oysa bu antlaşmalar, 1960’larda Türkiye Büyük Millet Meclisi(T.B.M.M.)’nde sert tartışmalara neden olmuştur.

A.B. konusunda da durum farklı değildir.³⁶ A.K.P. tam üyelik yolunda önemli adımlar atmıştır. Hattâ bu konuda en fazla yol kateden hükümet, 2002 yılından beri iktidarda bulunan A.K.P.’dir. 2004 Aralığı’nda A.B. Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatma kararı almıştır. Oğuzlu’ya göre Türkiye’nin sert gücü, A.B. üyeliğinin önünde bir engel oluşturmuştur (Oğuzlu, *a.g.y.*, s. 90). Dolayısıyla A.K.P. dış politika konularına güvenlik sorunları ve askerî sorunlar olarak bakmaktan vazgeçerek A.B.’nin şart koştuğu çizgiye yaklaşmayı seçmiştir. Bu da A.B.-Türkiye ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmıştır.

A.B.D. ile Irak tezkeresi, Afganistan’a muharip birlik gönderme gibi konularda sıkıntılar yaşansa da bunlar ipleri koparmayla sonuçlanacak kadar derin bunalımlar değildir. Öte yandan A.K.P. iktidara geldiğinden bu yana, A.B.D.’nin Afganistan ve Irak topraklarına yönelik operasyonlarında İncirlik Hava Üssü’nü kullanmasına verilen iznin süresini uzatmaktan geri durmamıştır.

Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs sorununa gelindiğinde, Ankara’nın tezleri ve çözüm önerilerinin Batıyla ve Yunan-Rum tarafıyla çatışmalı olduğu ortadadır. 1950’lerde ortaya

³⁵ *Star Gazetesi İnternet Sitesi* <<http://www.stargazete.com/politika/turkiye-den-nato-ya-bosna-baskisi-haber-229433.htm>>

³⁶ *soL Haber Portalı* <<http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/eksen-kaymasi-yok-kiskancilik-var-haberi-20031>>

çıkan bunalım, 1970’lerde doruğa ulaşmış ve 19744 yılında Türkiye’nin askerî müdahalesi, buna karşılık A.B.D.’nin Türkiye’ye ambargo uygulamasına kadar varmıştır. Kıbrıs’taki mevcut durum, Türkiye-A.B. ilişkilerinde de önemli bir etmen olarak rol almıştır. 2000’lerde Kıbrıs sorununda birtakım gelişmeler yaşanmıştır.

Philip Robins’e göre Kıbrıs, uzun zaman için Kemalistlerin “kutsal ineği” olmuştur (Robins, a.g.e., s. 297).³⁷ Robins A.K.P. için ise tam tersini söylemektedir. A.K.P. sorunu Aralık 2002 A.B. zirvesinde çözmeye çalışmıştır A.K.P. Kıbrıs’ın A.B. ile daha yakın ilişkilere bir engel teşkil ettiğinin farkındadır (Ibid). Dolayısıyla A.K.P.’nin Kıbrıs politikası oportünizmin değil, soruna yaklaşımın tümünden değişmesinin göstergesidir. Kıbrıs konusundaki politika değişikliği A.B. üyeliğinin önündeki bir engelin kaldırılmaya çalışılması olarak yorumlanabilir. Annan planının Ankara tarafından onaylanması ve desteklenmesi, Türkiye’nin tezlerine uygun ve şimdilik en kazançlı tasarı olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Kıbrıs sorununun her iki tarafın da kabul edebileceği bir çözümle noktalanmasının, hem A.B. ile ilişkilerde daha ileri bir aşamaya geçilmesi hem de komşu ülkelerden Yunanistan ile problemlili konulardan birinin ortadan kalkması anlamına geleceği addedilmektedir. A.B. üyeliği yolunda, bu örgüte üye bir devletle sorunu çözme yoluna gitmenin A.B.’den veya genel anlamıyla Batıdan uzaklaşmanın tersi bir amacı olsa gerektir.

Kafkaslar: Rusya-Gürcistan Çatışması ve Ermenistan-Türkiye İlişkileri

Bilindiği gibi 2008 yılının ikinci yarısı Rusya-Gürcistan çatışmasına sahne olmuştur. Bu çatışmanın kaynağı Gürcistan ile özerk Osetya arasındaki anlaşmazlıktır. Ağustos ayının başında Oset milislerle Gürcü kuvvetleri arasında çatışmalar yaşanmış, bu çatışmalara Rus kuvvetlerinin de dâhil olmasıyla 12 Rus askerî yaşamını yitirmiştir. Gürcistan Başbakanı Saakaşvili sürmekte olan çatışmaları “Güney Osetya’yı özgürleştirme operasyonu” olarak nitelemiştir.³⁸ Gürcistan ve Rusya, bölgedeki Amerikan etkisinin artması dolayısıyla sorunlu ilişkilere sahip bulunmaktadır. Rusya, Gürcistan’ın Osetya’daki eylemini çıkarlarına aykırı görmüş ve müdahil olmuştur. M. Özcan Ültanır olayı Rusya’yı suçlar bir ifadeyle açıklasa da Moskova, asıl sorumlunun Gürcistan ve N.A.T.O. olduğunu iddia etmektedir.

³⁷ Kemalistlerden kasıt, Türkiye’de devlet yönetimine sahip olduğu iddia edilen askerî-siyasî bürokrasidir. Yukarıda da ele alındığı gibi bu geleneği kıranların önce Turgut Özal ve sonra A.K.P. olduğu öne sürülmektedir.

³⁸ M. Özcan Ültanır, “Kafkaslarda Patlayan Volkan: Gürcistan”, *TURKSAM İnternet Sitesi*, <<http://www.turksam.org/tr/a1471.html>>

Moskova'ya göre N.A.T.O. saldırganı kurban olarak göstermeye çalışmıştır. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, N.A.T.O.'nun Gürcistan'daki çatışmalarla ilgili açıklamasını taraflı bularak ittifakı "Tiflis'teki suçlu rejimi kurtarmaya çalışmakla" itham etmiştir.³⁹ Bunalım sürerken A.B.D. Gürcistan'a destek için iki askerî hastane gemisini Boğazlardan geçirmek istemiştir. Türkiye ise buna izin vermemiştir çünkü bu izin, Rusya'nın Montrö Antlaşması'nda revizyon isteme hakkını kazanmasına yol açacaktır (Ibid).

Türkiye, Gürcistan'la yakınlığı, bölgedeki iktisadî ve siyasî bağlarına karşın, dikkate değer bir biçimde yumuşak bir tepki vermiştir.⁴⁰ Ankara'nın bu konuda görece tepkisiz kalmasının nedeni, Gürcistan'la olduğu kadar Rusya'yla da önemli ticarî ilişkiler içinde bulunmasıdır. Ayrıca Türkiye, enerji temininde Rusya'ya bağımlıdır. Dolayısıyla Ankara'nın Moskova'ya kolayca sırtını dönmesi beklenemez. Ankara'nın bu çatışmada sessizliğini koruması Yeni Osmanlıcılığın değil, ihtiyaçlarının bir sonucudur. Denilebilir ki bu çatışmanın Türkiye'yi Batıdan uzaklaştıracak ya da Rusya'ya angaje edecek etkide bulunmamıştır:

"(...) Bu denkleme [Rusya'yla ticarî, Gürcistan'la ticarî-siyasî-askerî ilişkiler] bir de Türkiye'nin stratejik müttefiki ABD eklenince, çok değişkenli çapraşık yapı ortaya çıkıyor ve şimdilik çözümsüz olan bu denklem, Türkiye'nin bölgedeki hareketini zorlaştırıyor. Üstelik Türkiye güneydoğudaki Irak ve yanı başındaki İran nedeniyle tehdit altında iken, şimdi Rusya ile Batı'nın Gürcistan üzerinden çekilmesi, kuzeydoğusunda Türkiye'ye karşı bir başka tehdit oluşturmuş bulunuyor. Kısacası, Türkiye arada sıkışmış durumda." (Ültanır, a.g.y.)

Ankara bu sıkışıklığı dondurma çabasıdadır. Bağımlılığı ve ticarî ilişkilerinden ötürü A.B.D.'ye açıkça destek verememiştir.

Türkiye-Ermenistan ilişkileri başlangıcından beri problematiktir. Ermenistan'ın 1915 yılında yaşananları soykırım olarak nitelemesi ve toprak talebi, Türkiye'nin ASALA ve Dağlık Karabağ'dan ötürü Ermenistan'la temasının en alt seviyede olması bozuk ilişkilerin nedenidir. Ancak, 2000'lerin ortalarından itibaren, "komşularla sıfır sorun" politikasının gereği, bu ülkeyle sorunların giderilmesi için girişimler başlatılmış, bunun sonucunda 2009 yılında Türkiye ile Ermenistan arasında bir protokol imzalanmıştır. "Ermeni açılımı" adı verilen Türkiye-

³⁹ 8Sütun Haber Portalı <<http://www.8sutun.com/haberdetay.asp?tarih=02.11.2009&Newsid=5985&Categoryid=11>>

⁴⁰ Sinan İkinci ve Peter Schwarz, "Gürcistan çatışması Türkiye'yi ikilemde bıraktı", *World Socialist Web Site*, <<http://www.wsws.org/tr/2008/sep2008/geor-s16.shtml>>

Ermenistan yakınlaşması, bölgesel güç olma iddiasındaki Türkiye için elzemdir. Yukarıda ele alınan yumuşak güç kavramının bir yansıması olarak bölgedeki ilişkilerini düzeltme yoluna giden Türkiye, Ermenistan'a da aynı politika çerçevesinde yaklaşmıştır. Protokolde atılacak adımlar arasında ortak sınırın açılması, tarafların karşılıklı olarak sınırlara saygı göstermesi, tarihsel kaynak ve arşivlerin tarafsız ve bilimsel bir şekilde incelenmesini de içerecek diyalog kurulması, tarihsel boyuta ilişkin alt komisyon oluşturulması gibi maddeler bulunmaktadır.⁴¹ Protokol iyi komşuluk ilişkilerini sağlamaktan öte bir amaca yönelik görünmemekle birlikte, iki devlet arasında bir yumuşamanın yaşandığına da işaret etmektedir. Fakat protokolün imzalanması, 2010 Dünya Kupası grup elemeleri dolayısıyla oynanan iki maçı cumhurbaşkanlarının birlikte izlemesi ve Türkiye'de oynanan maça Azerbaycan bayraklarının alınmaması, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde gerginliğe neden olmuştur.

Ermenistan-Türkiye yakınlaşması Yeni Osmanlıcılığın Kafkaslara yansıması olarak değerlendirilebilir. Osmanlı döneminin tarihî-kültürel mirası Ermenileri, dolayısıyla Ermenistan'ı da kapsamaktadır. Fakat tarihî-kültürel mirastan daha önemli bir konu, diaspora Ermenilerinin başta A.B.D. ve Fransa'daki faaliyetleri ile soykırım iddialarıdır. Öyle anlaşılmaktadır ki Ankara, bu iddialarla yüz yüze kalmaktan kurtulmanın çaresini Ermenistan ile ilişkileri güçlendirmekte bulmuştur. Erivan'la kurulacak diyalogun diasporayı etkisiz kılacağını düşünülüyor söylenebilir. Ayrıca enerji nakil rotasının güvenliği, rotanın desteklenmesi ve ticaret gibi konular da ikili ilişkilerin iyileşmesinin nedenlerindendir. Türkiye-Ermenistan arasındaki sınır kapısının açılması, Ermenistan için önemlidir. Bunların yanı sıra Ermenistan'la sorunların çözülmesi, Türkiye-A.B. ilişkilerinde de olumlu etki yaratabilir. Bunlardan ötürü Türkiye, Ermenistan'la diyalog arayışına girmiştir. Kısacası, Ermenistan'la daha iyi ilişkilere sahip olma arzusu ve amacı Doğuya yöneliş değil, pragmatik bir politikanın sonucu olarak görülmelidir.

Sonuç

Çalışmada Yeni Osmanlılık kavramının kullanılmasının birkaç açıdan önemi bulunmaktadır. Birincisi A.K.P., dış ilişkilerdeki "tarihî ve kültürel derinliği" Osmanlı mirasına dayandırmaktadır. Yani Türkiye'nin bölgedeki "mirası ve sorumluluğunu" bir tür meşrulaştırma aygıtı olarak görmektedir; Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun ardılıdır ve doğal olarak imparatorluğun hüküm sürdüğü

⁴¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi <www.mfa.gov.tr/data/Dispolitika/turkiye-ermenis-tan-turkce.pdf>

coğrafyada çıkarları mevcuttur. İkincisi Yeni Osmanlılık, bölgesel güç olma iddiasının bir dayanağıdır. Bu, yine Osmanlı geçmişine işaret etmektedir; Türkiye'nin hem geçmişte hem de bugün bölgesinin -ya da bölgelerinin; salt Ortadoğu değil, Kafkasya ve Balkanların- "en güçlü ve en etkili devleti" olduğuna yapılan bir göndermedir. Üçüncüsü bu kavram, içinde bulunulan dönemin dış politika yönelimini sınıflandırmak için kullanılmaktadır. Dolayısıyla A.K.P. iktidarının dış politikasını simgelemektedir. Bu nedenlerle Yeni Osmanlılık kavramının çalışmada kullanılması elzem görülmüştür.

A.K.P.'nin ve Davutoğlu'nun dış siyaset anlayışı, yukarıda da açıklandığı gibi "yumuşak güce"; komşularla ve yakın coğrafyadaki devletlerle iyi geçinmeye, böylece Türkiye'nin saygınlığını, etkisini ve gücünü artırmaya yönelik görünmektedir. Son dönemde Türkiye'nin dış politikası konformist ve pragmatik olarak nitelenebilir. Alper Taş, Yeni Osmanlılığın ideologlarının bu stratejiyi Türkiye'nin yüzünü yeniden Ortadoğu'ya dönüş şeklinde değerlendirdiklerini belirtmektedir:

"(...) Türkiye'nin Ortadoğu'ya yüzünü döndüren gelişmeler bilindiği üzere Birinci Körfez Savaşı ile başlayan, İkiz Kulelerin vurulması [11 Eylül saldırısı] ile Afganistan işgaline dönüşen ve İkinci Körfez Savaşı ile birlikte Saddam'ın yıkılması ile sona eren gelişmelerdir. (...) Esas olan bölgenin petrol bölgesi, aynı zamanda derinleştirilebilecek bir Pazar olması gerçeğiydi. Demokrasi ile İslâm'ın birarada yaşayabileceğini göstermek gerekiyordu. Bunu yapacak olan ülke yeşil kuşak stratejisi ile İslâmî muhafazakâr özelliği daha da artırılmış ama Batılı değerlere sahip olarak Türkiye ve Türkiye içinde de İslâmî bir geçmişe sahip olan Tayyip [Erdoğan] ve AKP'ydi. Genişletilmiş Ortadoğu Projesi ve buna paralel ılımlı İslâmcılık siyaseti gündeme getirildi. [Abdullah] Gül'ün deyiimiyle 'İnsanların medeniyetler çatışmasından sözettikleri bir zamanda Türkiye, medeniyetler arasında doğal bir köprüdür. Bütün yapmaya çalıştığımız sahip olduğumuz pozisyonu İslâm ile Batıyı birbirine yakınlaştırmaktır.'"⁴²

A.K.P.'nin ve Türkiye'nin Batı ile ilişkilerden vazgeçemeyecek olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Ülkede A.B. yoluyla gönence ulaşılacağı beklentisi, iç siyasî dengeler açısından Batının önemi, A.B.D. ile iktisadî ve siyasî bağla-

⁴² Alper Taş, "Yeni Osmanlılık Gerçeği", *BirGün Gazetesi İnternet Sitesi*, http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1242900159&year=2009&month=05&day=21

rın yarattığı muhtaçlık, Batıdan ayrı hareket etmenin koşullarının ekonomik bağımlılıktan ötürü oluşmaması, bölgede etkin olabilmek için Batıya duyulan gereksinim ve aynı zamanda etkinliğin meşruiyetini sağlamak için küresel odaklardan onay alma zorunluluğu bu nedenler arasında sayılabilir.

Türkiye'nin Batıdan kopma gibi bir niyeti söz konusu değildir. Özellikle Dışişleri Bakanı'nın sözlerinden ortaya çıkan budur. Türkiye, Batıdan kopmaktan ziyade, Batı ile ilişkilerini Doğu üzerinden güçlendirmeye çalışmaktadır. Başka türlü söylemek gerekirse, Doğuyu dünya iktisadî ve siyasî sistemiyle bütünleştirerek Batıyla ilişkilerini sağlamlaştırma amacındadır. Türkiye'nin kendi bölgesinde sorunsuz ilişkilere sahip olması, Kafkasya ve Ortadoğu'dan gelecek olan enerjinin Avrupa'ya sorunsuz ulaşmasını da sağlayacaktır. Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini düzeltmesi, yalnızca topraklarını enerji koridoru yahut enerjinin dağıtıldığı merkez yapmanın yanı sıra, Batının enerji ihtiyacının daha kolay karşılanmasına yol açacaktır. Bu durum, hem Türkiye'nin hem de Batının ortak çıkarına hizmet edecektir. Dolayısıyla komşularıyla iyi ilişkiler kurmak Türkiye'yi Batıdan koparmaz, aksine ülkeyi Batıya bağlar. Neo-liberal ekonomi politikaları uygulayan ve I.M.F. tavsiyelerine harfiyen uyan bir partinin Türkiye'yi Batıdan koparacağını iddia etmek, Türk dış siyasetinin birtakım uygulamalarına bakarak eksik bir yorum yapmaya yol açacaktır. "Serbest" piyasa, yani Batı modeline bağlılığını özellikle ekonomi politikalarıyla defalarca kanıtlamış bir partinin, dış siyasette yeni manevra ve fırsat alanları yaratma uğraşı Batıdan kopmak değil, aksine; Batı ile kendini ve yakın coğrafyasını Batı sistemine daha fazla entegre etmek şeklinde anlaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

ARAS, Bülent ve KARAKYAPOLAT, Rabia, “Turkey and the Middle East: Frontier of the New Geographic Imagination”, *Australian Journal of International Affairs*, Vol. LXI, No. 4, December 2007.

DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik-Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, 6. B., İstanbul: 2001.

GÜMÜŞEL, Semin. et. al., “Türkiye, On Sene Sonra”, *Türkiye Newsweek*, 6-13 Aralık 2009.

KOÇER, Gökhan, “Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası: Uluslararası İlişkiler Açısından Bir Analiz”, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, Vol. I, No. 2, Winter 2009.

MURINSON, Alexander, “The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies*, Vol. XLII, No. 6, November 2006.

OĞUZLU, Tanık. “Soft power in Turkish Foreign Policy”, *Australian Journal of International Affairs*, Vol. LXI, No. 1, March 2007.

ÖZAKINCI, Cengiz, *Osmanlı'dan Günümüze İslâm Üzerinde Emperyalist Oyunlar-Türkiye'nin Siyasî İntiharı*, 4. B., Otopsi Yayınları, İstanbul: 2005.

PEKDEMİR, Melih, “GDO: ‘Genetiği Değiştirilmiş Ordu’ ya da ‘Genetiği Değiştirilmiş Osmanlı’”, *BirGün*, 9 Kasım 2009.

ROBINS, Philip, “Turkish Foreign Policy since 2002: Between a ‘post-Islamist’ Government and a Kemalist State”, *International Affairs*, 83:1, 2007.

ROULEAU, Eric, “The Challenges to Turkey”, *Foreign Affairs*, November-December 1993.

TAŞPINAR, Ömer, *Turkey's Middle East Policies-Between Neo-Ottomanism and Kemalism*, Carnegie Papers Number 16, Washington D.C.: 2008.

İnternet

8Sütun Haber Portalı

American Enterprise Institute for Public Policy Research Web Site

Avrupa Birliği Genel Sekreterliđi A.B.G.S.) Internet Sitesi

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Internet Sitesi

BirGün Gazetesi Internet Sitesi

Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program Web Site

Cumhuriyet Gazetesi Internet Sitesi

El-Cezire Internet Sitesi

Haberler.Com Internet Sitesi

Habertürk Gazetesi Internet Sitesi

Hürriyet Gazetesi Internet Sitesi

Konya Haber Internet Sitesi

Milliyet Gazetesi Internet Sitesi

Radikal Gazetesi Internet Sitesi

Sabah Gazetesi Internet Sitesi

Sol Haber Portalı

Stratejik Boyut Internet Sitesi

T.C. Dışışleri Bakanlığı Internet Sitesi

TURKSAM Internet Sitesi

Türk Politika Sitesi

White Path Web Site

World Socialist Web Site

Yeni şafak Gazetesi Internet Sitesi

YAZARLARA NOTLAR

1. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, hakemli bir dergidir ve Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
2. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir.
3. Dergide yayımlanan tüm yazıların yayın hakları Yakın Doğu Üniversitesine devredilmiş olur. Dergide yayımlanan her türlü yazıdan yapılacak alıntılarda kaynak gösterilmesi zorunludur.
4. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*'ne gönderilen yazılar özgün olmalı, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen yazının bir başka biçimi yayımlanmak üzere incelenmek için bir başka yayımcıya gönderilmiş, ya da yayımlanmış, yada yayımlanacak ise yazar bunu yazısını dergiye gönderdiğinde açıkça belirtmelidir.
5. Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar, yayın kurulu tarafından ilk değerlendirmesi yapıldıktan sonra hakemlere gönderilir. Hakemden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan makalesinde düzeltme istenmesine ya da basılmamasına yayın kurulu karar verir. Yayım kararı yazara (birden çok yazar varsa, adı ilk belirtilmiş olana) en kısa zamanda bildirilir. Yayımlanmayan makaleler yazarlara geri gönderilmez.
6. Hakem değerlendirmesinin tarafsızlığını sağlamak için hakemlere gönderilen yazıda yazarın kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi olmamalıdır. Yazarlar makalelerinin başlığını, ad, soyadı, unvan, bağlı bulundukları kurum adı, posta adresi, telefon ve e-posta adreslerini ayrı bir kâğıda yazarak bir kapak sayfası hazırlayıp makaleleri ile birlikte göndermelidir. Hakemlere gönderilecek metinde makalenin başlığı, makale metni, Türkçe ve İngilizce özetler bulunmalı, kimlik bilgileri yer almamalıdır.
7. Dergide yayımlanması istenilen metinler MS Word dokümanı olarak elektronik ortamda e-mail eki olarak ya da CD olarak aşağıdaki adreste doğrudan Editör'e gönderilmelidir. Yazarlar isterlerse buna ek olarak metnin yazılı kopyasını da gönderebilirler. Yazılı metinler A4 kağıdın bir tarafına 2 aralıkla yazılmalı ve bütün sayfalara birbirini izleyen numaralar verilmelidir.
8. Ana dili İngilizce olmayan yazarlar, İngilizce yazdıkları metinleri göndermeden önce ana dili İngilizce olan bir uzmana okutup gerekli düzeltmeleri yaptırmalıdır.

9. Yazılara yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin 20 adet ayrı basımı ve bir adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.
10. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makalelerin yazım ve biçim koşulları bakımından son denetimlerinin yazar tarafından yapıldığı, yazarın makalenin disketteki ya da CD'deki biçimiyle basılmasına onay verdiği kabul edilir. Makale dergi editörlüğüne teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için yazara geri gönderilmez. YDÜ, Sosyal Bilimler Dergisi yazım ve biçim kurallarına uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez ve basılmaz.
11. Gönderilen metnin tamamı daktilo harfleri ile tek aralıklı, A4 kâğıdın alt ve üstünde 5cm, yanlarda 4 cm boşluk kalacak şekilde yazılmış olmalıdır.
12. Makaleler için belirlenmiş standart bir uzunluk söz konusu olmamakla beraber 9000-10000 kelime hedeflenmelidir. 10000 kelimedenden fazla olan metinler ancak özel koşullarda kabul edilir.
13. Makale, italik harflerle ve içerden yazılmış yaklaşık 100 kelimedenden oluşan, temel savını ve varılan sonucu betimleyen bir özet ile başlamalıdır. Özete makale içeriğini karakterize eden 6 anahtar sözcük veya deyim eşlik etmelidir.
14. Metin 12 punto büyüklükte Times New Roman yazı tipi ile yazılmalıdır. Makale başlığı ve ana alt başlıklar 14 punto, Times New Roman yazı tipi, bold ve ana metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıkların altındaki alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve italik olmalı ve paragrafın ilk cümlesinin başında yer almalı ve bir nokta ile sonlanmalıdır.
15. Bütün çizelge, grafik ve diyagramlara şekil denilmeli ve birbirini izleyen numaralar verilmelidir. Tablolar olanaklar elverdiği ölçüde az sayıda olmalı ve sadece çok gerekli bilgiler içermelidir. Her şekil ve tabloya Arap rakamları ile bir numara verilmeli ve numaradan sonra başlığı yazılmalıdır ve metin içinde atıf yapılmalıdır.
16. Kaynaklara gönderiler dipnot biçiminde olmamalı, ilgili kaynak(lar) metinde araç içine alınarak (yazar soyadı, yayım yılı: -gerekiyorsa- sayfa numarası/ ya da ilgili sayfalar/bölüm) biçiminde gösterilmelidir.
17. Metin içindeki gönderiler ve metne ilişkin ek açıklamalar sırayla numaralandırılmalı ve metnin sonunda, kısaltma ve sembol listesinden önce "Notlar" başlığı altında yer almalıdır.

18. Metinde gönderi yapılan kaynakların tümü, makalenin en sonuna yerleştirilecek bir kaynakçada yer almalı, gönderi yapılmayan kaynaklar bu listeye konulmamalıdır. Dergi, kitap, derleme, sempozyum adları açık olarak ve italik (ya da koyu renkte) yazılmalıdır.

Prof. Dr. Aykut Polatoğlu

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yakın Doğu Üniversitesi

Lefkoşa/ KIBRIS

e-posta: apolatoglu@neu.edu.tr

Fax: 0(392) 680 2044

NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. *NEU Journal of Social Sciences* is a refereed journal published twice a year, April and October.
2. Manuscripts should be written in Turkish or English.
3. Copyrights of the articles appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* belong to the Near East University. Authors may use the article elsewhere after publication provided that permission is obtained from Near East University.
4. Articles submitted to *NEU Journal of Social Sciences* should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under consideration for any publication at the same time. If another version of the article is under consideration by another publication, or has been, or will be published elsewhere, authors should clearly indicate this at the time of submission.
5. Manuscripts submitted to the journal will first be viewed by the Editorial Board then forwarded to the referees. In line with the evaluation of the referees, Editorial Board will make the final decision, either in favour or against publication, or return the manuscript back to the author for any revision required by the referees. Authors will be informed of the decision of the Editorial Board regarding publication in the shortest time possible. Manuscripts which are not published will not be returned back the authors.
6. The reviewing of manuscripts is based on the anonymity of the author and the confidentiality of readers' and editors' reports. To guaranty the anonymity in the review process, authors should include a separate title page with their name, institutional affiliation, full address and other detailed contact information. The title of the article alone should appear on the top of the first page of the manuscript.
7. Complete manuscripts should be submitted to the editor, as an MS Word document, either electronically via e-mail attachment, or on a high density 3.5-inch diskette, or CD at the address shown below. Authors may submit additional hardcopies, if so desired. These should be typewritten on A4/Letter paper, on one side only, double spaced and with ample margins. All pages (including those containing only diagrams and tables) should be numbered consecutively.

8. For English written articles, authors whose first language is not English should ensure that a draft of their article has been read and corrected by a competent person whose first language is English.
9. Authors whose articles published in the journal are entitled to 20 free off prints and a copy of the issue in which their article appears.
10. Authors are responsible for ensuring that their manuscripts conform to the journal style. The editors will not undertake retyping of manuscripts before publication.
11. All parts of the manuscript should be typewritten, single spaced, with margins of 5 cm at the top and bottom, and 4 cm on left and right sides of an A4 / paper.
12. There is no standard length for articles, but 9000-10000 words is a useful target. Articles longer than 10.000 words will be accepted only in exceptional cases.
13. The article should begin with an indented and italicised summary (abstract) of around 100 words, which should describe the main arguments and conclusions of the article. Abstract should be accompanied by up to 6 key words or phrases that characterise the content of the article.
14. All material should be 12-point, Times New Roman type. Article title and principal subheads should be 14-point Times New Roman type, bold and set on a line separate from the text. Secondary subheads should be 12-point Times New Roman, bold and set on a line separate from the text. Sub-subheads 12-point Times New Roman type, bold and italic, run-in at the beginning of the paragraph, and followed by a period.
15. All diagrams, charts and graphs should be referred as figures and consecutively numbered. Tables should be kept to a minimum and contain only essential data. Each figure and table must be given an Arabic numeral, followed by a heading, and be referred to in the text.
16. To cite the works you used in developing your article, use the author-date system. For each work to which you refer, give the author's last (family) name, date of publication of the work cited, a page number(s) if needed.
17. Please do not use footnotes. Use endnotes to elaborate or comment on material in the text and place them at the end of the text under the subhead "Notes". Notes should be numbered consecutively through the article with a numeral corresponding to the list of notes placed at the end.

18. List of references (the bibliography) that follows the endnotes should be given in alphabetical order. Only works actually cited in the text should be included in the references.

Prof. Dr. Aykut Polatoğlu

NEU Journal of Social Sciences

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Near East University

Lefkoşa/ KIBRIS

e-mail: apolatoglu@neu.edu.tr

Fax: 0(392) 680 2044